



Brunssummerheide  
**NATUURVISIE 2016 - 2033**

#### Colofon

##### Realisatie

Natuurmonumenten  
Postbus 9955  
1243 ZS 's-Graveland  
T 035 655 99 33  
[www.natuurmonumenten.nl](http://www.natuurmonumenten.nl)

##### Opdrachtgever

Eduard Habets

##### Projectleider

André Hassink

##### Fotografie en kaartmateriaal

Natuurmonumenten, Communicatiebureau de Lynx

##### Redactie en opmaak

Communicatiebureau de Lynx

##### Verwijzing

Natuurmonumenten, 2016.  
Natuurvisie Brunssummerheide 2016-2033.

Deze natuurvisie is op FSC papier gedrukt.

# Brunssummerheide NATUURVISIE 2016 - 2033

# Welkom op de Brunssummerheide, onderdeel van het Heidenatuurpark

Centraal gelegen in Parkstad Limburg in de drie gemeenten Brunssum, Heerlen en Landgraaf ligt de Brunssummerheide. Het kent een verleden van mijnbouw en delfstoffenwinning, maar is tegenwoordig een zeer bijzonder natuurgebied waar droge en natte heide, vennen en natte schraalgraslanden, hoogveen en hoogveenbossen naast elkaar voorkomen. Het is omgeven door groeven voor oa zilverzand. Het gebied vormt een groene oase in de Parkstad en wordt door zeer veel recreanten bezocht. Bezoekers kunnen er genieten van vergezichten over de droge heide en het hoogveengebied, stromende beek, diverse bossen en een uitgestrekte zandvlakte.

In de directe omgeving van de Brunssummerheide liggen nog andere natuurgebieden: de Teverenerheide (D), Schinveldse bossen, Natuurpark Roode Beek en het Schutterspark. Samen vormen deze gebieden een heel gevarieerd en min of meer aaneengesloten natuurgebied van ruim 3000 hectare, ook wel Heidenatuurpark genoemd.

Deze natuurvisie beschrijft de ontwikkelingen binnen maar ook deels buiten de grenzen van de Brunssummerheide, dat de status heeft van Natura 2000-gebied. We zetten in op goede verbindingen voor natuur en recreatie in de omgeving, zowel in Nederland als over de grens met Duitsland. Daarbij worden ook beheer- en handhavingsafspraken op intergemeentelijk niveau gemaakt. De aanleg van de Buitenring als grote ontsluiting voor de oostelijke Parkstad zorgt er voor dat we extra nadruk leggen op het verbinden van natuurwaarden en op het beschermen en waar het kan verder ontwikkelen van die waarden.

Hoofddoelen voor de Brunssummerheide zijn het verbeteren van de kwaliteit en oppervlakte van vochtige heide, hoogveen, vennen en hoogveenbossen. Ook streven we verbetering en uitbreiding van structuurrijke droge heide na. Ontwikkelingen in de omgeving geven nieuwe kansen voor natuur in de rand van de Brunssummerheide en voor verplaatsing van de recreatieve druk in het gebied.

Al jarenlang is de Brunssummerheide geliefd bij recreanten. Jaarlijks weten ruim 600.000 bezoekers het te vinden. Het bezoekersaantal blijft stijgen, ondanks het feit dat de verschillende gebruikersgroepen elkaar in toenemende mate in de weg zitten. Om dit in goede banen te leiden, gaan we het gebied robuuster inrichten en beter ontsluiten. Door een verbeterde zonering en koppeling aan enkele goed gefaciliteerde parkeerplaatsen rond de Brunssummerheide, kunnen we ervoor zorgen dat recreatiedruk op termijn goed kan blijven gaan met de hoge natuurwaarden.

Deze natuurvisie hebben we gemaakt in overleg met gebiedsdeskundigen, omwonenden en recreanten. U leest hoe we de komende jaren met elkaar aan de slag gaan om de Brunssummerheide nog mooier en beter beleefbaar te maken.

Ir. C.A.M. Rijnen, 16 juni 2016



Regiodirecteur Noord-Brabant en Limburg

## Inhoud

Samenvatting	7
<b>1. Beschrijving van het gebied</b>	<b>9</b>
1.1 Waar zijn we?	9
1.2 Ligging in een groter geheel	9
1.3 Geologie en bodem	10
1.4 Hydrologie	11
1.5 Natuurwaarden	16
1.6 Cultuurhistorie	16
1.7 Recreatie	17
1.8 Gebouwen in het natuurgebied en omgeving	18
1.9 Kwetsbare gebieden	18
1.10 Status, beleid en plannen	18
<b>2. Beheer en lopende ontwikkelingen</b>	<b>21</b>
2.1 Het beheer	21
2.2 Nieuwe ontwikkelingen	24
2.3 Kansen en bedreigingen	28
<b>3. Doelen</b>	<b>31</b>
3.1 Het streefbeeld	31
3.2 Ruimtelijke ontwikkelingen gestuurd	32
3.3 Samenwerking met drie gemeenten	36
3.4 Natuur	36
3.5 Recreatie en beleving	46
<b>4. Maatregelenplan</b>	<b>52</b>
4.1 Beheer in de komende zes jaar	52
4.2 Recreatie	60
4.3 Handhaving	61
4.4 Kennisontwikkeling door monitoring	62
4.5 Beleving van cultuurhistorie	62
4.6 Gebouwen	62
4.7 Communicatie programma	63
4.8 Planning van maatregelen	64
<b>Bijlagen</b>	<b>68</b>
Bijlage 1-Toponiemen	68
Bijlage 2-Huidige en voormalige groeven	70
Bijlage 3-Hydrologie	71
Bijlage 4- Kwetsbare gebieden	72
Bijlage 5- Beheertypenkaart	74
Bijlage 6- Habitattypenkaart	76
Bijlage 7- Heidenatuurpark	78
Bijlage 8- Faunapassages	79
Bijlage 9- Calamiteitenkaart	80
Bijlage 10- Doelstelling kwaliteit beheertypen	82
Bijlage 11- Recreatiezonering	86
Bijlage 12- Communicatieprogramma	88
Bijlage 13- Ambitiekaart	90
Bijlage 14- Kwetsbare periodes van de verschillende vochtminnende planten en dieren	92



## Samenvatting

Deze natuurvisie beschrijft de visie van Natuurmonumenten voor inrichting en beheer van de Brunssummerheide, een Natura2000-gebied tussen Brunssum, Heerlen en Landgraaf. Het is een afwisselend natuurgebied met zeer bijzondere natuurwaarden. Het wordt jaarlijks door zo'n 650.000 recreanten bezocht: natuurliefhebbers, wandelaars, fietsers, ruiters, hondenbezitters, zwemmers en sporters, vooral uit de regio. Samen met de Teverenerheide (D), Schinveldse bossen, Natuurpark Roode Beek en het Schutterspark vormt de Brunssummerheide het Heidenatuurpark.

### Ontstaan en huidige situatie

De Brunssummerheide ligt gedeeltelijk op Miocene zandafzettingen, beïnvloed door de zee. Veenvlagen uit die tijd zijn bruinkoollagen geworden. Later vormde de Maas over het gebied een geulenpatroon met grind. In de afgelopen eeuw heeft de mens zijn invloed achtergelaten, door het winnen van bruinkool, zilversand en mijnbouw. Dit alles zorgt voor veel reliëf en een complexe hydrologie, met als resultaat veel variatie in flora en fauna. Zo is er actief hoogveen en hellingveentjes te vinden, met hoogveenbossen en vennen. Ook is er nat heischraal grasland, vochtige en droge heide, en zelfs stuifzand. Een groot deel van het gebied is bedekt met een gemengd grove dennenbos, aangeplant voor de mijnbouw.

### Huidig beheer en knelpunten

Het beheer is gericht op een halfnatuurlijk landschap: natuurlijke processen, maar in beheer gestuurd door de mens. Tot nu toe bestond dat beheer uit het open houden van de heide en graslandjes door schapenbegrazing, maaien en bosopslagverwijdering en in de bossen bosdunning en groepenkap.. Knelpunten in het beheer zijn verdroging, stikstofdepositie, invasieve exoten en de intensieve recreatie in het gebied. Groeiende aantallen recreanten zitten elkaar, maar ook flora en fauna, in de weg. Door te weinig handhaving is de situatie niet meer altijd onder controle.

### Nieuwe ontwikkelingen

Een natuurvisie is nodig vanwege een aantal nieuwe ontwikkelingen, zoals het Masterplan Heidenatuurpark, de autoweg Buitenring Parkstad Limburg met zijn ecoducten, het Plan van transformatie van het Sibelco-gebied, de afbouw van de winning van zilversand, het zichtbaar maken van archeologie en cultuurhistorie, problemen met handhaving, groeiende recreatiedruk, zich wijzigend gemeentelijk beleid en calamiteitenbeleid. Deze ontwikkelingen bieden kansen en bedreigingen.

### Streefbeeld

De Brunssummerheide is in 2034 een natuurgebied dat topnatuur én oase voor Parkstad Limburg is. De locatie van groene poorten, parkeervoorzieningen en hondenuitplekken zorgt samen met bewegwijzering voor een optimale zonering in recreatieve zone, middenzone en natuur kernzone. Er is in de randzones meer ruimte ontstaan om te wandelen, te fietsen, te zwemmen en honden te laten rennen, en er zijn meer voorzieningen langs de randen van het gebied ontwikkeld. Zo concentreert de recreatiedruk zich aan de nieuwe randen van de Brunssummerheide en zijn de recreatiestromen en -routes op elkaar afgestemd. Het gebied is landschappelijk aantrekkelijker door openheid en variatie.

In de kern is er rust en ruimte voor bijzondere natuur en voor de echte natuurliefhebber. Bijzondere beheertypes zoals hoogveen, vochtige en droge heide en nat heischraal grasland worden vergroot en verbeterd. Vennen zijn minder verdroogd en minder eutroof. De veenbossen groeien doordat ze natter zijn. Droge bossen worden gevarieerder omdat naaldbos omgezet is naar loofbos. Rond de heide liggen kruidenrijke akkers.





Invasieve exoten als Amerikaanse eik, Amerikaanse vogelkers of zonnebaars komen niet meer voor of zijn onder controle. De gemeenten en regio werken goed samen in ruimtelijk beleid, handhaving en calamiteiten, onder andere door het hondenbeleid gelijk te trekken.

#### Toekomstig beheer

In het natuurbeheer blijft schapenbegrazing een belangrijke maatregel. Per deelgebied wordt bekeken hoe en wanneer begrazing de beste resultaten oplevert voor flora en fauna. De bosopslag van den, berk en invasieve exoten als Amerikaanse eik en Amerikaanse vogelkers wordt cyclisch verwijderd, terwijl bijzonderder boomsoorten mogen blijven als solitaire boom of 'wandeland bosje'. In de vennen wordt de exotische zonnebaars bestreden door afvissen, leegpompen en droogvallen. De droge heide mag uitbreiden en wordt om structuurverbetering te realiseren kleinschalig geplagd. Voor zure vennen komt een monitoringsmeetnet en herstelplan. Het nat heischraal grasland wordt op potentiële plekken uitgebreid. En het bos wordt beheerd volgens een uitgekiend bosbeheerplan. De negatieve effecten van stikstofdepositie worden in de gehele planperiode aangepakt door naast het reguliere beheer extra beheermaatregelen te nemen, zoals het kleinschalig plaggen van de droge en de natte habitattypen.

Recreatie wordt in goede banen geleid door goede bewegwijzering, routes en eenvoudige vergunningverlening. De zonering is leidend voor de locatie van activiteiten. In de Contactcommissie Brunssummerheide stemmen de beheerder en de gebruikers hun activiteiten met elkaar af. De handhaving gebeurt samen met gemeenten (via overeenkomende APV's), politie en brandweer. Extra inspanning en prikacties door goed uitgeruste boa's moeten tot een normale handavingsdruk leiden. De cultuurhistorie wordt beleefbaar, en de gebouwen zijn een voorbeeld van duurzaamheid. Het beheer wordt regelmatig gemonitord en eens in de 6 jaar met een kwaliteitstoets geëvalueerd. Niet alleen de natuur, maar ook inrichting, recreatie en handhaving zodat tijdig kan worden bijgestuurd en de doelen in 2033 worden gehaald. Uiteraard wordt er over al deze ontwikkelingen adequaat gecommuniceerd, volgens een gedegen communicatieprogramma.



## 1. Beschrijving van het gebied

### 1.1 Waar zijn we?

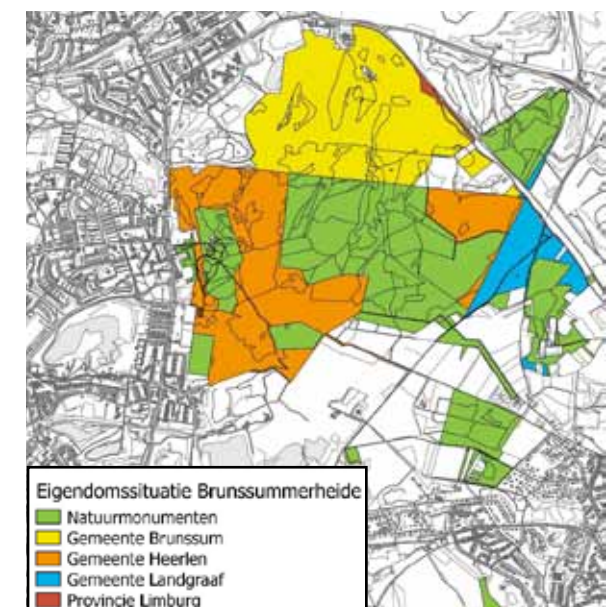
Misschien is de brug over de Roode Beek wel de meest kenmerkende plek van de Brunssummerheide. Aan de ene zijde kleurt een veldje rood van de zonnedauw en aan de andere zijde wandelen veel recreanten. Het is symbolisch voor dit unieke heidegebied: een landschap met zeer hoge natuurwaarden – met actief hoogveen als een 'heidekoningin' in het midden – dat dagelijks een groot aantal bezoekers trekt.

Natuurmonumenten beheert sinds 1995 de gehele Brunssummerheide, in totaal 503 hectare. Het eigendom delen we met de gemeenten Brunssum, Heerlen en Landgraaf en de provincie Limburg. Natuurmonumenten heeft 187 hectare in eigendom. In deze natuurvisie geven we aan op welke manier we het gehele gebied de komende 18 jaren willen beheren om er voor te zorgen dat er volop ruimte is en blijft voor natuur, landschap, cultuurhistorie en recreatie.

### 1.2 Ligging in een groter geheel

Als we van wat verder af naar de kaart kijken (zie bijgevoegde kaart en ook bijlage 1), is goed te zien dat de Brunssummerheide aan drie kanten is omgeven door de bebouwing van Brunssum, Heerlen en Landgraaf. Alleen aan de oostzijde ligt een corridor naar een groengebied, namelijk de Teverenerheide in Duitsland. Dit is een heidegebied met veenrestanten, vennen en beboste stuifzanden. De Teverenerheide is aangewezen

als Natura2000-gebied voor habitattypen die vrijwel overeenkomen met die van de Brunssummerheide. De Teverenerheide is op haar beurt weer verbonden met het Natuurpark Roode Beek en de Schinveldse Bossen, ten noordoosten van Brunssum, waar naast vochtige bossen ook vochtige heide en hellingveen te vinden is. Ecologisch gezien zijn de heidegebieden echter nauwelijks verbonden; de provinciale wegen en de golfbaan Brunssummerheide vormen een van de barrières. Hierdoor liggen de faunapopulaties van de Brunssummerheide geïsoleerd.



Kaart 1: Eigendomskaart

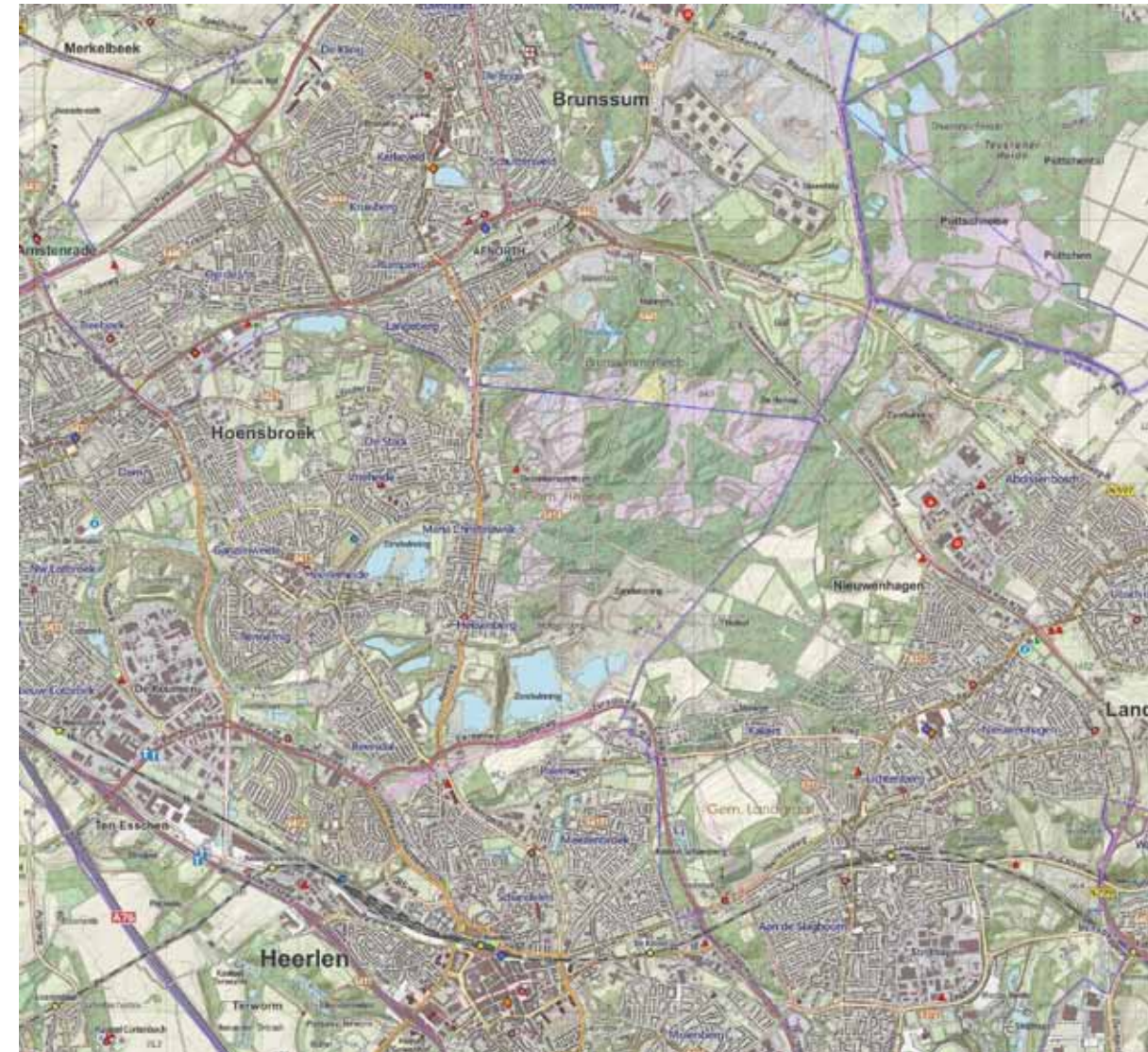


### 1.3 Geologie en bodem

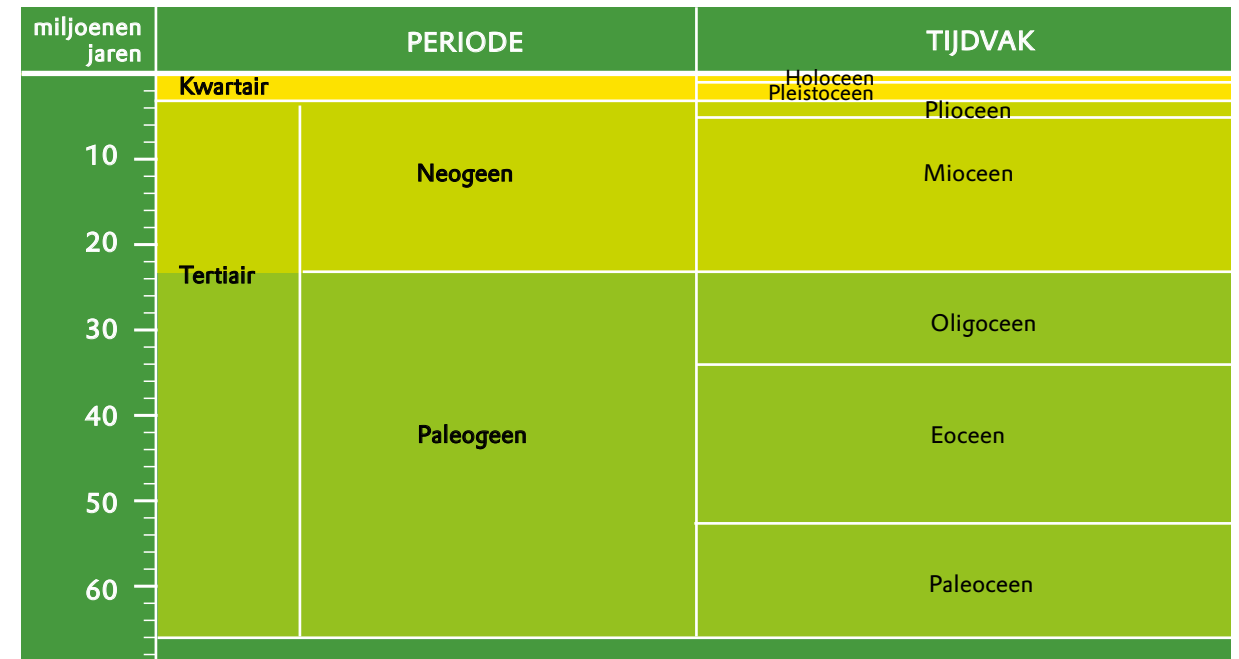
De Brunssummerheide heeft voor Nederlandse begrippen een unieke ondergrond. Het is het enige heidegebied dat gedeeltelijk op Tertiaire afzettingen ligt, namelijk fijne mariene zanden uit het Mioceen (de geologische periode van 23 miljoen tot 5 miljoen jaar geleden, zie figuur 1).

Tijdens perioden met zeespiegel- en bodemstijging en -daling zette de zee deze zanden af over grote oppervlakten in Zuid-Limburg. In laagten in het gebied trad in die tijd veenvorming op de zanden op, dit zijn later de bruinkollagen geworden. Aan het einde van het Mioceen verdween de invloed van de zee en liet vooral

de Maas haar sporen na. De rivier verplaatste vooral mioceene zanden en grind en liet een geulenpatroon achter. In het Pleistoceen zijn de hellingen in het gebied afgevlakt. Door de terugtrekkende Maas zijn er plateaus op verschillende hoogte ontstaan. Ook zijn er in deze periode zanden en löss afgezet, met name in het zuidelijk deel van het gebied. Na de ijstijden hebben zich rivierdalen ingesleten, zoals het dal van de Roode Beek. In afvoerlose laagten kwam hoogveen­vorming op gang. In de afgelopen eeuwen bracht de mens extra dynamiek in en rond de Brunssummerheide. Ze groef bruinkool af, verplaatste het zand dat daar bovenop lag, groef zilverzand af en legde een stortplaats aan. Ook zijn er dennbossen aangeplant voor de mijnbouw. Het gebied



Kaart 2: Omgeving van de Brunssummerheide. Bron: J.W. van Aalst, www.opentopo.nl



Figuur 1. Overzicht relevante geologische perioden

is ook ondergraven voor de mijnbouw, waardoor tot op vandaag bodemstijging en wateronttrekking plaatsvinden in de regio. Ook zorgden aardverschuivingen en de aardbeving van 1992 voor onbedoelde bewegingen van de bodem. Dit alles heeft ertoe geleid dat er veel reliëf zit in het terrein van de Brunssummerheide. Het hoogste deel ligt op 150 meter boven NAP, het dal van de Roode Beek op ongeveer 70 meter boven NAP.

#### Twee storingsbreuken

Ook nu is de ondergrond nog in beweging. Door het gebied lopen twee storingsbreuken: de Feldbissbreuk en de Heerlerheide breuk (zie bijlage 2). Ten noordoosten van de Feldbissbreuk ligt de Centrale Slenk of Roerdalslenk. Het deelgebied Brandenburg behoort tot deze slenk. Het grootste deel van de Brunssummerheide ligt in de horst. De belangrijkste breuk is de Feldbissbreuk, parallel aan de Toeristenweg, omdat die de waterhuishouding van de Brunssummerheide beïnvloedt (zie de kaart met grondwaterstromen in bijlage 3).

In de Brunssummerheide zien we binnen korte afstanden een sterk wisselende bodemopbouw. Dit hangt samen met de geologische geschiedenis (zie kader) en is nog eens versterkt door menselijk ingrijpen zoals delfstofwinning. In het grootste deel van het gebied liggen Tertiaire afzettingen, zoals de mioceene zanden, aan het op-

pervlak. In het zuiden liggen de pleistocene afzettingen in de vorm van leem en löss. Langs de Roode Beek en in de hellingvenen liggen veengronden. Centraal in het gebied langs de Roode Beek ligt een zandverstuiving; het is zand uit een bruinkoolgroeve dat hier is opgebracht.

### 1.4 Hydrologie

#### Waterhuishouding

De grote variatie in de ondergrond maakt het lastig om de hydrologie in het gebied volledig te begrijpen. Bekend is dat de Feldbissbreuk slecht waterdoorlatend is. Hierdoor wordt het water dat noordwaarts stroomt geblokkeerd en noordwestwaarts opgestuwd. Het

In 1992 veroorzaakte de Feldbissbreuk een aardverschuiving aan de noordkant van de Brunssummerheide. Deze volgde op een eerdere aardverschuiving in 1955, waarbij het zand van een zandstort van de mijnindustrie tijdens een heftige regenbui in een dal schoof. Dit deelgebied dankt haar huidige naam nog aan deze gebeurtenissen: het Aardverschuivingsgebied. Het is nu te karakteriseren als een doorstroommoeras.



grondwater komt hier in de dalen aan de oppervlakte, waar het oppervlakkig afstroomt. De stroomrichting ten noorden van de breuk is noordnoordoost.

Ook lokaal zitten er in het gebied enkele slecht doorlatende lagen, zoals een bruinkoollaag bij de Koffiepoel, een deels uitgegraven veenmoeras. In combinatie met de slecht doorlatende Feldbissbreuk zorgt dit voor enkele zeer natte gebieden. Het bronnengebied van de Roode Beek is hiervan het meest bekende voorbeeld. Hier komt kwelwater aan de oppervlakte dat in de bodem is gezakt in lokale inzigggebieden binnen de Brunsummerheide als ook de hogere gronden regionaal ten zuidoosten van de Brunsummerheide in Landgraaf en Heerlen. Door de lokale natte omstandigheden kan hier hoogveen groeien. Hier begint ook de Roode Beek. De beek bevat ijzerrijk en basenarm bronwater. De waterkwaliteit in de bovenloop is relatief goed, al zit er in de onderste (regionale) kwelstroom onder het hoogveen een zeer grote voedselrijkdom. Dit is hoogstwaarschijnlijk afkomstig van de bemesting en bekalking in het regionale inzigggebied.

Aan de westkant (onder de zandverstuiving) zijn hoge concentraties sulfaat in het kwelwater aangetroffen. Mogelijk is dat afkomstig van nog aanwezige bruinkoolresten.

Omdat de regionale waterstromen belangrijk zijn voor de wateraanvoer is het goed dat de provincie alleen vergunningen voor wegpompen van water voor de winning van miocene zanden afgeeft als aangetoond wordt dat er geen negatieve invloed is op het hoogveen, bijvoorbeeld voor de groeve Sigrano (zie kaart over groeven in bijlage 2).

### Waterkwaliteit

Wat betreft de waterkwaliteit verschillen lokaal en regionaal grondwater nauwelijks van elkaar. Dit komt omdat het grondwater in het mioceen zandpakket vrijwel geen voedingsstoffen opneemt. Ook ligt het gebied vlakbij de waterscheiding, dus regionaal grondwater is niet lang onderweg. Het grondwater is licht zuur tot zeer zuur en heeft een overwegend licht aangerijkt karakter. Het is niet of nauwelijks gebufferd. Kwalitatief gezien geldt het als een zeer zacht calciumsulfaatwatertype.



Ven



Gerrits hangveentje. Foto Cindy Burger-Gerrits

Lokaal doen zich in het brongebied roestverschijnselen voor die wijzen op sterk ijzerhoudend grondwater. Het diepere grondwater (op vier meter diepte) in het meest zuidelijke deel van het brongebied vertoont sterk verhoogde calcium- en nitraatgehalten en kan dus worden getypeerd als een calcium-nitraatwatertype. Dit hangt vermoedelijk samen met toestromend (vervuild) grondwater van buiten het natuurgebied, waar ook zwaar bemeste, bekalkte akkers liggen. Daarnaast kan ook het bos in het natuurgebied invloed hebben op het nitraatgehalte door invang van stikstofdepositie.

### Ecohydrologische deelgebieden

De ecohydrologie van de Brunsummerheide is zeer bijzonder vanwege de vochtige heide en hoogveenachtige vegetaties in combinatie met een krachtig bron- en kwelgebied. Daarom gaan we hier nog wat dieper in op de belangrijkste ecohydrologische deelgebieden. Op de kaart met kwetsbare gebieden (bijlage 4) staan deze gebieden aangegeven. In bijgaand kader beschrijven we de gebieden.



## Ecohydrologische deelgebieden

### Brongebied met hoogveen Roode Beek

(hoogveen – waaronder groot hellingveen -, vochtige heide, snavelbies, nat heischraal grasland)

De stijghoogte in de zandondergrond van het brongebied van de Roode Beek wordt bepaald door het regionale grondwater. De stijghoogte van het grondwater komt in principe boven het maaiveld, maar wordt tegengehouden door de weerstand van de veenlaag op het maaiveld. Er is dus continu sprake van kweldruk. Het grondwater komt niet van heel ver, het komt van binnen het natuurgebied zelf en regionaal ten zuidoosten van de Brunsummerheide vanuit Landgraaf en Heerlen. Het brongebied is niet verdroogd, de grondwaterstanden zijn hoog en fluctueren nauwelijks. Aan de zuidkant van het hoogveen (stroomopwaarts, de helling op) is een veenlaag te vinden die door het kappen van bos in de toekomst weer gevoed moet worden met kwelwater. De waterkwaliteit van de regionale kwel zal in de toekomst verbeteren doordat in zijgebieden in Landgraaf en Heerlen een natuurfunctie krijgen en de intensieve bemesting en bekalking worden beëindigd.

### Dal van de Roode Beek

(hoogveenbos, vochtige heide, snavelbies, doorstroommoeras, beek, hellingveen)

Stroomafwaarts van het brongebied ligt in het dal van de Roode Beek het hoogveenbos met doorstroommoeras. Dit is uniek voor Nederland. In de jaren tachtig is de Roode Beek opgestuwd, waardoor de waterstand gestegen is en grote delen van broekbos blank zijn gezet. Hierdoor ontstond een halfopen moeras. De ondergrond is zeer divers door vroegere bruinkoolwinning en een voormalig depot van dekzandgronden. In dit gebied ligt ook de bekende aardverschuiving (zie pagina XX) die met haar meer open karakter een zeer diverse overgang vormt van het hoogveenbos via doorstroommoeras richting vochtige heide en snavelbiezen. De waterkwaliteit wordt bepaald door het zwak zure, licht aangerijkte beekwater. Het geurt sterk naar moerasgas (sulfide) omdat sulfaat in het grondwater uittreedt. Er zijn sterke gradiënten van ijzerrijk (roestvorming) tot juist situaties met vrij sulfide (dus geen beschikbaar ijzer meer).

### Schrieversheidevennen

(kwelven, veenslenk, vochtige heide, snavelbies)

De Schrieversheidevennen zijn een doorstroomstelsel van kwelvennen, afgewisseld met vochtige heide. Het is een uniek kwelstelsel voor kleine bovenloopjes van beken in het voedselarme zandlandschap. Het hogergelegen Bovenste Schrieversheideven stroomt af naar het Onderste Schrieversheideven en Zijven. Via een veenslenk staan ze in verbinding met elkaar. Het diepe erosiedal van de Schrieversheidevennen snijdt het grondwater aan. Enkele wallen (deels kunstmatig) zorgen ervoor dat er geen afvoer is. Hierdoor is een veenlaag van 10 – 75 cm dikte ontstaan.

De waterkwaliteit wijkt sterk af van wat je bij dit soort zwakgebufferde systemen verwacht. Dit komt deels door percolerend water uit de afgedekte voormalige vuilstort maar ook door het uittreden van baserijk kwelwater aan de bovenstroomse kant (kwelindicator veldrus) van dit erosiedal. Door verdunning met water van het lokale systeem verandert de waterkwaliteit van baserijk hogerop naar basenarm in het lagere deel. Uiteindelijk is het milieu in de vennen toch zuur. Er is een pijpleiding aangelegd van het dak van het bezoekerscentrum om regenwater naar de vennen te leiden, het functioneert nog niet goed, maar dit moet in de toekomst de watertoevoer vergroten.

### Koffiepoel en Middenberg

(elzenbroekbos, veenbos, open water en vochtig heischraal grasland)

De Koffiepoel is een voor bruinkoolwinning uitgegraven veenmoeras, dat voor een deel weer is volgestort. Het open water is een visvijver. Hier ontsprong ooit een zijtak van de Roode Beek, zoals op de historische kaart ca 1840 nog goed te zien is (zie bijgaande kaart). Grondwater komt hier aan oppervlakte en stroomt af over de slecht doorlatende bruinkoollaag. Er is een deel met bronveen en een deel met elzenbroekbos. Het peil van de Koffiepoel wordt hoog gehouden door een stuw. De hoogte van het waterpeil wordt in de toekomst afgestemd op nieuwe hoogveenvorming in het omringende bos. De afwatering van de Koffiepoel loopt uiteindelijk door het hoogveenbos van het dal van de Roode Beek.



Historische kaart uit 1840. In blauw de beekloop van de Roode Beek en zijbeken. Bron: topotijdreis.nl

Het natte heischrale grasland in de Brunsummerheide ligt in een uitloper van het brongebied van de Middenberg. In dit dalletje is in het verleden löss en mijnslik gestort. Er stroomt lokaal grondwater naartoe vanuit de hogergelegen delen. Bij het Knuppelbruggetje is ook een nat heischraal grasland.

### Brandenberg en Gerrits hangveentje

(vier hellingveentjes – waarvan drie op Brandenberg -, vochtige heide, snavelbies, zuur ven)  
Naast het grote hoogveen (dat ook een hellingveen is) is op deze plaatsen in de Brunsummerheide ook hellingveentjes te vinden, uniek voor Nederland. De eerste plek is op de Brandenberg waar een slecht doorlatende laag ligt. Het regionale grondwater bevindt zich hier diep beneden maaiveld, er is sprake van een schijn-grondwaterspiegel boven de slecht doorlatende laag. Hier komen drie hellingveentjes voor die hun

aanwezigheid danken aan een combinatie van een slecht doorlatende inspoelingshorizont (gledelaag, circa 30 cm dik) en een daaronderliggende lemige laag. De Brandenberg-veentjes worden gevoed met van de hellingen oppervlakkig toestromend zuur regenwater en ondiep afstromend licht gebufferd mineraalarm, maar nitratrijk grondwater. Het ijzergehalte is laag. Het voortbestaan van de natte condities hangt af van een permanente toestroming van water uit de omgeving. Het waterherkomstgebied omvat enkel het plateau van de Brandenberg. Er zijn veel soorten aanwezig van vochtige heide en veensysteemjes. Ook is er ter plekke zwavelneerslag gezien wat duidt op sulfaatrijke bronnen.

De tweede plek met hellingveen is Gerrits hangveentje. Dit is een langgerekte slenk met een zuur ven, hellingveentje en vochtige heide. Door opstuwende werking van de Feldbissbreuk komt het water hier omhoog en in dit slenkdal aan de oppervlakte.

## 1.5 Natuurwaarden

De afwisseling in de ondergrond in combinatie met verschillende natte delen van de Brunssummerheide, zorgen voor een grote variatie in plant- en diersoorten. We gaan in vogelvlucht over het heidelandschap, langs de gradiënt van nat naar droog. Het overzicht van alle beheertypen is te vinden in de beheertypenkaart in bijlage 5.

De parel in de Brunssummerheide is het **actieve hoogveen**, te vinden in het bronnengebied van de Roode Beek. Aangevuld met de kleinere hellingvenen van de Brandenberg en Gerrits hangveentje. Kenmerkende soorten zijn beenbreek, kleine zonnedauw, laveldeheide en kleine veenbes. Boven het veen jaagt de hoogveenglans-libel.

Als we de Roode Beek stroomafwaarts volgen, vinden we **hoogveenbossen**. Ze heten 'bos' maar het landschap is laag en ijl. Het bestaat voornamelijk uit zachte berk met veenmossenvegetaties. In dit bos is de nachtegaal waargenomen.

Op twee plaatsen vinden we nog **nat heischraal grasland**. Het zijn twee kleine, vochtige en voedselarme percelen, maar ze herbergen veel bijzondere soorten, zoals bosorchis, heidekartelblad, addertong, moeraswespen-orchis, liggende vleugeltjesbloem en sterzegge.

De grootste oppervlakte **vochtige heide** in het gebied ligt ten oosten van het bronnengebied van de Roode Beek. Hier staat veel dopheide samen met vleugeltjesbloem en klokjesgentiaan. In dit biotoop, met name rond de Schrieversheidevennen, komt de ringslang voor. Ook leeft de levendbarende hagedis hier. Op delen van de vochtige heide staat een pioniersvegetatie met witte en bruine snavelbies. Ook zijn hier soms relatief grote oppervlakten kleine en ronde zonnedauw te vinden, met in de buurt moeraswolfsklauw.

Het overgrote deel van de heide in het gebied is **droge heide**. Bij een wandeling vanaf het bezoekerscentrum kom je altijd door dit biotoop. Het bestaat voornamelijk uit een gesloten, tamelijk uniforme begroeiing met struikheide. Langs de paden en erosieplekken zijn de typische heidesoorten buntgras, tandjesgras en zandblauwtje te vinden. Ook hier komen de levendbarende hagedis en de zandhagedis voor. Op de heide bij de

Heikop (voor ligging zie kaart in bijlage 1) broedt de nachtzwaluw jaarlijks met enkele broedparen.

Een deel van het hoogveen is in het verleden bedekt met een flinke, elders afgegraven, zandlaag. Het draagt de naam **stuifzandgebied** maar in feite stuift het niet omdat het te klein is. Het zandpakket bevat ijle vegetaties en korstmossbegroeiingen op droge zandbodems waar nauwelijks een humuslaag aanwezig is. Soorten die het in dit extreme klimaat goed doen zijn buntgras, heidespurrie, blauwvleugelsprinkhaan en boomleuwerik.

Ongeveer 60% van de Brunssummerheide is bedekt met voor de mijnindustrie aangeplant dennen bos behorende tot het **dennen-, eiken- en beukenbos**. Tussen de dennen groeit op enkele plekken dennenorchtis. Vogelaars kunnen in deze bossen uitkijken naar boomklever, boompieper, matkop, zwarte specht en havik. De kamsalamander heeft een populatie in de wateren op het golfterrein net buiten het gebied. Larven van kamsalamanders zijn aan de noordostrand van de Brunssummerheide waargenomen, maar de soort heeft de stap naar de rest van de Brunssummerheide of Brandenberg nog niet gemaakt.

Een perceel met **kruiden- en faunarijk grasland** ligt aan de noordoostzijde van het bezoekerscentrum. De percelen liggen op een oude afgewerkte vuilstort. Een belangrijke soort is hier de veldkrekkel; de populatie is een van de laatste in Limburg.

## 1.6 Cultuurhistorie

De Brunssummerheide kenmerkt zich door menselijk gebruik met een lange geschiedenis. Er is grofweg onderscheid te maken in twee nog (deels) zichtbare perioden: de tijd van de prehistorie tot de 19e eeuw, en de 20e eeuw.

### Prehistorie tot en met 19e eeuw

Uit de eerste periode zijn op de Brunssummerheide nog twee grafheuvels te zien, waartussen een niet zichtbaar en totaal begroeid urnenveld ligt. Uit de tijd van de eerste boeren in het gebied stamt een landgraaf: een aarden wal als scheiding tussen woest gebied en door vee begraasd gebied, die ook nog ver buiten de Brunssummerheide nog te volgen is. Uit deze tijd zijn ook

enkele hessenwegen te vinden die in het microreliëf in het veld nog te herkennen zijn. Een oude grenssteen, die bij de komst van de Buitenring is verplaatst, markeert de grens tussen Staats-Limburg en de Oostenrijkse Nederlanden. Een deel van de begreppeling in natte delen van de heide, laten nog zien dat zelfs de natte delen vroeger ook tijdelijk een agrarische functie hadden. Ook zijn er resten van fundamenten van een oude boerderij te vinden. Al deze elementen van vroeger menselijk gebruik hebben een grote betekenis voor het gebied.

### 20e eeuw

In de 20e eeuw gebruikte de mens de Brunssummerheide op een veel ingrijpender manier vanwege drie typen delfstoffen: bruinkool in het noordwestelijk gedeelte (voornamelijk grondgebied Brunssum), zilverzand in het oostelijk deel van de Brunssummerheide (zie de kaart met groeven in bijlage 2) evenals ten zuidwesten in het Sibelco-gebied en steenkool buiten het gebied. Veel van de groeven zijn later weer gevuld met huisvuil of ander afval waar een afdeklaag overheen werd gelegd. Een voorbeeld hiervan is een deel van de Schrieversheide. In drie nabijgelegen stadsparken, Heidserpark, Weggebekker en Carisborg (zie kaart met toponiemen in bijlage 1), is in het begin van de 20e eeuw bruinkool gewonnen. De gebieden zijn later ingericht als park. Belangrijk is ook de vestiging van steenkoolmijnen. Om steenkool te winnen waren grote grondwerken en in-frastructurele werken nodig, en voorzieningen voor de mijnwerkers. Een saillant detail is dat in een laag deel aan de noordzijde van het gebied een zwembad was gesticht voor de mijnwerkers, dat bij een aardverschuiving door een zandmassa deels is weggevaagd. De recente, complexe geschiedenis is niet altijd direct zichtbaar in het landschap, maar wel van grote betekenis voor de natuurkwaliteit en diversiteit van het gebied.



Het oude zwembad voor mijnwerkers

## 1.7 Recreatie

Van oudsher is de Brunssummerheide een populaire plek om te recreëren. Jaarlijks komen er 650.000 bezoekers. Met mooi weer en op zon- en feestdagen worden er wel 20.000 bezoekers op een dag geteld. Het gebied ligt in Parkstad Limburg midden tussen steden en dorpen en is dus voor veel mensen het meest nabijgelegen groengebied. Dat verklaart ook de grote variatie aan recreantengroepen. Enerzijds zijn er de 'echte natuurliefhebbers', anderzijds zijn er veel mensen die vooral hun hond willen uitlaten, sporten of verkoeling zoeken langs de Roode Beek.



Recreatief gebruik

Het gebied is toegankelijk via wandel-, fiets-, en ruitersporen waarover veel routes zijn uitgezet. Er zijn verschillende recreatieve voorzieningen in en rondom het natuurgebied, zoals het bezoekerscentrum met horeca, de sterrenwacht, manege Brunssummerheide en verblijfsrecreatiecentrum Heikop. Aangrenzend aan het terrein liggen een golfbaan, paardenpension Heihof, enkele maneges, sportcomplexen, campings, de IVN-heemtuin en scouting-terrein De Landgraaf.

Een belangrijke recreatieve toegangspoort naar het gebied is het bezoekerscentrum aan de Schaapskooiweg in Heerlen met een groot parkeerterrein, informatiecentrum, horeca en startpunt voor activiteiten van Natuurmonumenten. Meer dan de helft van de bezoekers komt uit de directe omgeving, de overige bezoekers komen uit Parkstad en verder.

Uit recreatieonderzoek is gebleken dat wandelen (met de hond) de meest beoefende activiteit is. Daarop volgt fietsen, inclusief mountainbiken. Daarnaast wordt er op veel verschillende manieren gesport: nordic walking, hardlopen, mountainbiken, trailrunning en bootcamp. Het aantal ruiters en vissers is relatief beperkt. Ook



zijn er steeds meer hondenuitlaatservices bijgekomen. Conflicten tussen verschillende gebruikers zijn op hoogtijdagen eerder regel dan uitzondering inclusief verstoring van wild en de schaapskudde. Daarbij komt nog bij dat er jaarlijks meer dan vijftig evenementen en grote activiteiten in het natuurgebied plaatsvinden. Ook zijn er nog de quads en motorcrossers die illegaal het gebied gebruiken.

### 1.8 Gebouwen in het natuurgebied en omgeving

Op de terreinen van Natuurmonumenten op de Brunsummerheide liggen het bezoekerscentrum met kantoor en de werkschuur met de schaapskooi. Buiten het terrein van Natuurmonumenten liggen enkele gebouwen die van betekenis zijn voor de Brunsummerheide. Op het grondgebied van de gemeente Landgraaf ligt nog een koelwaterbassin, als restant van de mijnindustrie.

### 1.9 Kwetsbare gebieden

Op basis van de hiervoor genoemde ecologische waarden voor de Brunsummerheide, zijn kwetsbare gebieden aan te wijzen. Voor het beheer van deze gebieden gelden randvoorwaarden.

We onderscheiden drie typen kwetsbare gebieden; vaak gaat het om een combinatie van categorieën. In bijlage 4 is de kwetsbare gebiedenkaart opgenomen.

#### 1. Hydrologisch gevoelige gebieden (zie ook paragraaf 1.4)

Hydrologisch gevoelige gebieden hebben bestaande of potentiële waardevolle vochtige habitattypen, zoals actief hoogveen en hellingveen, vochtige heide, zure vennen, pioniersvegetaties met snavelbies of hoogveenbossen. Deze gebieden zijn in potentie gevoelig voor:

1. te intensieve begrazing,
2. sterke veranderingen in de hydrologie: verdroging of te snelle vernatting,
3. betreding met groter materieel.
4. betreding door recreatie.

#### 2. Kwetsbare gebieden vanwege het voorkomen van bijzondere vegetaties of flora

Op de Brunsummerheide zijn veel kwetsbare vegetaties. De vochtige habitattypen en hun gevoeligheden

zijn onder punt 1 beschreven. Er zijn ook veel droge kwetsbare vegetaties:

- a. stuifzanden met korstmossen,
- b. droge heide,
- c. bloemrijke delen in de heide.

Deze vegetaties zijn gevoelig voor:

1. te intensieve begrazing,
2. betreding met groter materieel.

#### 3. Kwetsbare gebieden vanwege het voorkomen van bijzondere fauna

Op de Brunsummerheide komen veel bijzondere diersoorten voor zoals de kamsalamander en gladde slang (zie ook paragraaf 3.4.1). In bepaalde periodes zijn deze diersoorten kwetsbaar voor bepaalde beheermaatregelen. Ze zijn kwetsbaar voor:

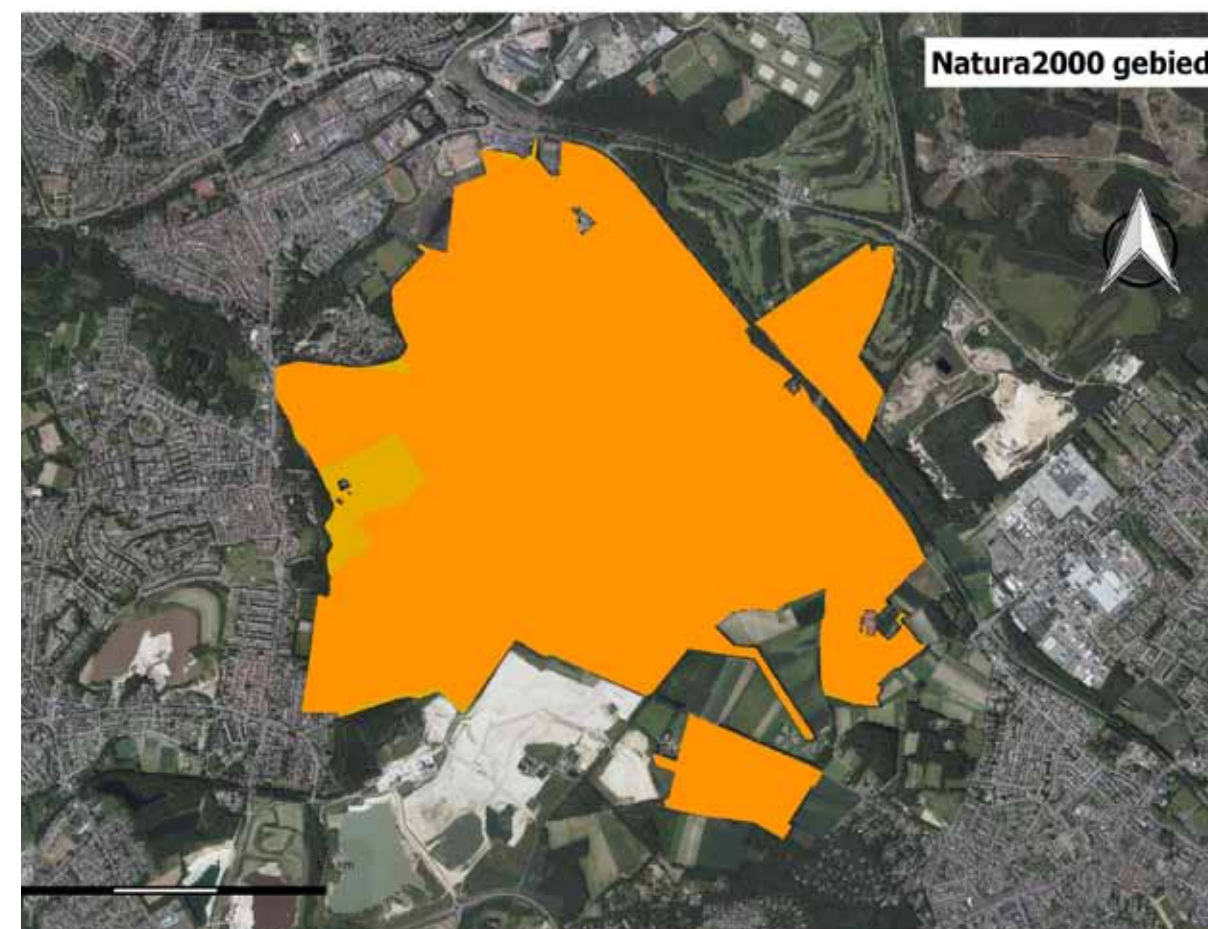
1. te intensieve begrazing,
2. verstoring.

### 1.10 Status, beleid en plannen

#### Natura2000 en de PAS

Met het aanwijzingsbesluit is in 2013 de Brunsummerheide aangewezen als Natura2000-gebied. Het Natura2000-gebied omvat 552 hectare. In het besluit worden drie prioritaire habitattypen genoemd: het actieve hoogveen, de veenbossen en de pioniersvegetaties met snavelbies. Voor alle drie is de doelstelling dat de habitattypen uitbreiden in oppervlakte en verbeteren in kwaliteit. De habitattypenkaart voor het Natura2000-gebied Brunsummerheide is opgenomen in bijlage 6. De kamsalamander is de enige habitatsoort in het aanwijzingsbesluit. Hiervoor is de doelstelling dat de populatie behouden blijft en dat de kwaliteit van het leefgebied verbetert.

Een soort die niet als habitatsoort is aangewezen, maar wel als doelsoort voor de heide geldt is de aardbok of heidebok (*Dorcasion fuliginator*), een internationaal ernstig bedreigde keversoort. De enige vindplaats van Nederland is op de Brandenberg, samen met de Tevennerheide waar waarschijnlijk een iets grotere populatie zit zijn dit de enige plekken in de wijde omgeving. Nadat de soort in 1998 als uitgestorven werd beschouwd op de Brunsummerheide worden er sinds 2003 weer regelmatig waarnemingen gedaan op de Brandenberg. In 2009 is een concept-beheerplan opgesteld, dat in



Kaart 3: De begrenzing van Natura2000-gebied de Brunsummerheide.

Habitattypen of soorten	Doel		
	Oppervlakte	Kwaliteit	Populatie
H2330 Zandverstuivingen	=	=	n.v.t.
H3160 Zure vennen	=	=	n.v.t.
H4010A Vochtige heiden, hogere zandgronden	>	>	n.v.t.
H4030 Droge heiden	>	>	n.v.t.
H6230 *Heischrale graslanden	>	>	n.v.t.
H 7110B * Actieve hoogvenen, heide veentjes	>	>	n.v.t.
H7150 Pionierv egetaties met snavelbiezen	>	>	n.v.t.
H91D0 * Hoogveenbossen	>	>	n.v.t.
H1166 Kamsalamander	=	>	=

Tabel 1. Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen voor Brunsummerheide op basis van het definitieve aanwijzingsbesluit. Behoudsdoelen en uitbreiding- of verbeterdoelen worden respectievelijk weergegeven door '=' en '>'.



2016/2017 door de provincie Limburg wordt geactualiseerd en vastgesteld.

De meest recente versie van het beheerplan is te vinden op <http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/>

In het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) is in 2014 een gebiedsanalyse opgesteld, gericht op de stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten uit het Natura2000-aanwijzingsbesluit.

De stikstofdepositie op de Brunsummerheide is hoger dan de zogenoemde kritische depositie van sommige voorkomende habitattypen. Het is een belangrijke oorzaak voor de achteruitgang van zeldzame habitattypen en soorten. De knelpunten zitten in vermessing, versnelde successie en verdroging.

Om de effecten tegen te gaan van te hoge stikstofneerslag, veroorzaakt door de landbouw, industrie en verkeer, zijn speciale maatregelen benoemd. De PAS maakt het mogelijk om tot 2030 of tot de depositie onder de kritische stikstofwaarde komt, extra beheermaatregelen uit te voeren. Het gaat daarbij onder andere om extra begrazing, verwijdering van extra opslag, hydrologische maatregelen, kap van bos en plagwerkzaamheden (zie ook paragraaf 2.1.3)

### Beschermde archeologische monumenten

De landgraaf en een grafheuvel in het gebied zijn aangewezen als archeologisch monument. De locaties hiervan zijn te vinden op de kaart in bijlage 1.

### Provinciaal beleid

De Brunsummerheide ligt in de 'Goudgroene natuurzone'. Dit is de titel van de provincie Limburg voor gebieden binnen het Nationale Natuurnetwerk waar ze streeft naar behoud en beheer van de reeds aanwezige natuur, en de ontwikkeling van nieuwe natuur.



## 2. Het beheer en lopende ontwikkelingen

*In dit hoofdstuk kijken we terug op het beheer dat de afgelopen jaren is gevoerd. Tevens beschrijven we welke ontwikkelingen in en rond de Brunsummerheide spelen die van invloed zijn op de koers die we voor het beheer van de Brunsummerheide willen inzetten.*

### 2.1 Het beheer

#### 2.1.1 Regulier beheer

Het gevoerde beheer in de afgelopen jaren voor de belangrijkste habitattypen in de Brunsummerheide was als volgt.

**Hoogveen:** Tot 2014 werd het gebied één keer per jaar begraasd. Dit beheer is aangepast: in 2014 is het gebied drie keer begraasd, maar dan vooral de grazige randen van het hoogveen.

**Hoog- en laagveenbos:** In de winter kan nabegrazing met schapen plaats vinden.

**Nat heischraal grasland:** Deze gebieden worden één keer per jaar gemaaid nadat de orchideeën zijn uitgebloeid. Daarnaast worden ze in het najaar en in de winter door schapen begraasd.

**Vochtige heide:** Begrazing met schapen.

**Droge heide:** Het westelijk deel wordt intensief begraasd met schapen, het oostelijk deel minder intensief. Jaarlijks wordt geprobeerd een derde deel van de gebieden te ontdoen van teveel aan bosopslag. Elk gebied komt zo eens in de drie jaar aan bod.

**Zandverstuiving:** Grazige delen worden door de schapen begraasd en kale zandige delen opengehouden door vertrapping. Daarnaast zijn er twee zandheuveldalen kaalgekapt; het zand op deze heuveldalen wordt nu weer opengehouden.

**Kruiden- en faunarijk grasland (o.a. voor de veldkrekkel):** In de nazomer of in het najaar vindt begrazing met schapen plaats.

**Dennen-, eiken- en beukenbos:** in de periode 2003-2010 hebben we gewerkt aan het maken van open plekken, terugzetten van bosranden en dunningen. In de afgelopen periode zijn er, minder intensief, bosranden teruggezet en verjongingsgaten gekapt. De Amerikaanse vogelkers wordt intensief bestreden, en sinds 2014 ook de Amerikaanse eik. De randen worden begraasd door schapen.

### 2.1.2 Eenmalige beheerprojecten

In de afgelopen tien jaar hebben we verschillende extra maatregelen genomen om de natuurwaarden en recreatieve mogelijkheden in het gebied te versterken. De belangrijkste:

- In de afgelopen jaren hebben we percelen bos gekapt voor de verbinding van de verschillende droge heidegebieden zodat soorten van droge heide weer over het hele gebied kunnen migreren.
- We hebben een bezoekerscentrum met een speelbos en speeltuin geopend. Ook is een nieuwe toegang naar de werkschuur gemaakt.
- Er is veel achterstallig onderhoud uitgevoerd, zoals het verwijderen van struweel. Langs de Grote Heiweg hebben we een voormalig akker omgevormd tot herdenkingsbos. In 2010 zijn dikke bomen verwijderd van de grafheuvel nabij Landgraaf om deze weer goed zichtbaar te maken.
- We hebben de Contactcommissie Brunsummerheide na 1995, bij de overdracht van het beheer aan Natuurmonumenten, gecontinueerd. Hierin bespreken we de ontwikkelingen in het gebied met alle gebruikersgroepen, gemeenten en VVV en stemmen we zaken af.

### 2.1.3 Extra beheermaatregelen tegen de effecten van stikstofneerslag

Naast de bovengenoemde beheermaatregelen zijn extra maatregelen genomen in het kader van de PAS. Die hebben tot doel de negatieve effecten van te hoge stikstofdepositie op kwetsbare gebieden tegen te gaan. Het gaat om:

- extra graasdagen op de droge heide, vochtige heide en heischrale graslanden,
- deels verwijdering van opslag op de Brandenburg, Hangveentjes, vochtige heide, de heischrale graslanden,
- openkappen van corridors en terugzetten van bosranden bij de vochtige heide en droge heide,
- kappen van bos op het hoogveen.

Het lijkt erop dat de effecten van deze maatregelen nu al te zien zijn in de resultaten van de grondwatermetingen in het hoogveengebied. Vanaf 2016 start een monitoringsprogramma voor de PAS. Dat geeft meer zicht op de effectiviteit van deze maatregelen.

### 2.1.4 De belangrijkste knelpunten in het beheer

Voordat we naar de toekomst kijken, peilen we de huidige conditie van de Brunsummerheide. We kijken naar de waterhuishouding, bodem, de biotopen en recreatie. De basis hiervoor is de kwaliteitstoets uit 2015, een 6-jarig evaluatie instrument waarmee Natuurmonumenten in haar natuurgebieden de vinger aan de pols houdt.

#### Verdroging

De Brunsummerheide is hydrologisch complex. Enkele zorgwekkende tekenen duiden op verdroging van delen van het gebied:

1. De grondwaterstand in het brongebied Roode Beek is gezakt. De kern van het brongebied is niet verdroogd, maar aan de zuidzijde (stroomopwaarts, de helling op) is een veenlaag te vinden die nu niet meer door kwelwater wordt gevoed. Het grondwater ligt onder de veenlaag. Hieruit is af te leiden dat de kwel de helling is 'afgezakt' en dat lokaal de grondwaterstanden ten opzicht van het verleden zijn gedaald.
2. Er lijkt verdroging op te treden via ondergronds weglekken van water aan de noordkant van het gebied bij de Schrieversheidevennen. De oorzaak is onduidelijk en dient onderzocht te worden.
3. Sommige delen van de Brandenburg lijken te verdrogen door de intensieve greppelstructuur en sterke afwatering.

#### Stikstofdepositie

In het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) is er in 2014 een gebiedsanalyse opgesteld. Voor vrijwel alle stikstofgevoelige deelgebieden zijn knelpunten benoemd die voortkomen uit vermesting en verdroging, en uit versnelde successie. Deze successie uit zich in het snel dichtgroeien van open vegetaties door bosopslag.

De Kritische Depositie Waarde (KDW) werd voor alle stikstofgevoelige deelgebieden in 2014 overschreden. De verwachting is dat dit niet anders zal zijn in 2020 en in 2030, gezien de ligging in de stedelijke omgeving.

#### De habitattypen en andere vegetaties

In de gebiedsanalyse voor de PAS (2014) heeft de provincie ook aangegeven welke trends in de verschillende Natura2000 habitattypen aanwezig zijn. Onderstaande tabel geeft een samenvatting.

Habitattypen	Huidige		Trend	
	Oppervlakte (ha)	Kwaliteit	Oppervlakte (ha)	Kwaliteit
H2330 Zandverstuivingen	2.4	matig	=	-
H3160 Zure vennen	0.014	slecht	-	=
H4010A Vochtige heiden	9.8	matig	=	-
H4030 Droge heiden	123	matig tot goed	=/>	=
H6230 *Heischrale graslanden	0.35	slecht tot matig	-	-
H 7110B * Actieve hoogvenen	2.45	matig	=	=
H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen	3.18	matig	=	=
H91D0 * Hoogveenbossen	11.9	matig	=	=

Tabel 2. De habitattypen die van belang zijn voor Natura2000 op de Brunsummerheide, met oppervlakte, kwaliteit en trend. - staat voor 'wordt minder', = staat voor 'blijft gelijk', > staat voor 'wordt meer'

Een korte verklaring bij de habitattypen en de symbolen uit deze PAS-gebiedsanalyse:

1. Zandverstuivingen - De achtergronddepositie (stikstof) en humusvorming zorgen voor kwaliteitsafname omdat het voedselarme karakter in de bovenlaag van de bodem afneemt. Er is wel een toename van het aantal doelsoorten.
2. Zure vennen - De hangveentjes en het afstroomgebied zijn momenteel kleiner dan in het verleden. Oorzaken zijn vermoedelijk verdroging en verlandingsprocessen. Ook verbossing speelt een rol.
3. Vochtige heide - Over het algemeen is de vochtige heide geleidelijk aan het verdrogen en vergrassen.
4. Droge heiden - Er is slechts sprake van een lichte vergrassing, die is minder dan in de rest van Nederland. De structuurrijkdom is beperkt. Desondanks lijken enkele heidesoorten zich goed te ontwikkelen.
5. Actieve hoogvenen - Er komt nog over een flinke oppervlakte veen voor. Dit is actief hoogveen, dat in de kern nog groeit.
6. Hoogveenbossen - Het areaal en de kwaliteit zijn stabiel.

In de kwaliteitstoets van 2015 (zesjaarlijks evaluatiedocument) is informatie te vinden over de overige vegetaties:

7. Kruiden- en faunairijk grasland - In het algemeen ontwikkelt dit beheertype zich goed. Er is een toename van het aantal doelsoorten, maar er is ook een

afname van de verspreiding van deze soorten.

8. Dennen-, eiken- en beukenbos - Een broedvoegelartering uit de periode 2006-2013 laat voor bijna alle soorten een stabiele of stijgende lijn zien.

Onderdeel van het Natura2000-beleid is het behoud van de biotopen en het voorkomen van wijzigingen in die biotopen als gevolg van de intrede van invasieve exoten. Hiermee wordt bedoeld dat niet inheemse soorten, een plek veroveren in gebieden waar zij feitelijk niet thuishoren en inheemse soorten verdringen. Voor de Brunsummerheide gaat het om onder andere de Amerikaanse eik, Amerikaanse vogelkers, Zonnebaars en Reuzenbalsemien. Naast exoten kunnen biotopen ook worden aangetaast door het woekeren van lokale soorten zoals berk en adelaarsvaren, waardoor diversiteit verloren gaat.

#### Recreatie

Bij het opstellen van de beheervisie voor de Brunsummerheide in 2003 hebben we als vertrekpunt genomen dat de recreatiedruk niet toe- maar ook niet mocht afnemen.

Twaalf jaar later is niet helemaal duidelijk of dit gelukt is. In een evaluatie met de Contactcommissie wordt het vermoeden geuit dat het drukker is geworden. Recreanten zitten elkaar geregeld in de weg. Dit blijkt bijvoorbeeld uit te volle hondenloopgebieden, zodanig parkeren dat een ingang geblokkeerd wordt, meners die last hebben van atb-ers en ruiters die wandelpaden gebruiken. Daar komen nog de illegale activiteiten bij van bijvoor-



beeld motorcrossers en van hondeneigenaren die hun hond los laten lopen waar dit niet mag. Veel bezoekers storen zich hieraan. In het verlengde hiervan melden de deelnemers aan de evaluatie dat er te weinig toezicht en handhaving op de Brunssummerheide is. De ervaren drukte leidt er toe dat de groep 'echte natuurliefhebbers' de Brunssummerheide gaat mijden en uitwijken naar bijvoorbeeld de Teverenerheide.

## 2.2 Nieuwe ontwikkelingen

### Ontwikkelingen gemeentelijk beleid

De Brunssummerheide ligt in drie gemeenten, met door de pen getrokken rechte lijnen als gemeentegrenzen. Elke gemeente in de omgeving van de Brunssummerheide heeft een eigen toeristisch recreatief beleid ontwikkeld. Dit is gebaseerd op vragen van ontwikkelaars en gericht op het bieden van vrijetijdsalternatieven voor de bewoners.

### Brunssum

Een grote ontwikkeling in Brunssum is het initiatief 'Nature Wonderworld' in de af te werken groeve van Maurik. Als dit initiatief wordt gerealiseerd zal het veel (dag-)toeristen naar het gebied trekken en mogelijk ook extra druk op de Brunssummerheide zal brengen. Daarnaast is het Schutterspark een belangrijk recreatief speerpunt voor de gemeente Brunssum.

In Brunssum ligt het Schutterspark, grenzend aan de noordwestzijde van de Brunssummerheide. Het maakt door de veranderde vraag van de recreant een transformatie door. Belangrijke onderdelen in die ontwikkeling die een relatie met de Brunssummerheide hebben zijn:

- de ontluiting van de Roode Beek door het gedeeltelijk afgraven en verplaatsen van een mijnsteenbierg. Hierdoor ontstaat niet alleen een ecologische verbinding maar ook een aantrekkelijke wandel/fietsroute tussen het Schutterspark en de Brunssummerheide (een soort 'Groene loper') gekoppeld aan een weer meanderende beek.
- de ontwikkeling van een informatiepunt voor het Heidenatuurpark, goed aangesloten op de Buiten-ring in ontwikkeling, en centraal gelegen tussen het deelgebied Roode Beek en de Brunssummerheide ter hoogte van de Ganzepool.
- de optimalisatie van parkeergelegenheid in het Schutterspark, ook als overloopparkerterrein voor een bezoek aan de Brunssummerheide via de nieuwe 'Groene loper'.

### Heerlen

In Heerlen is de afwerking van de zilverzandwinning van Sibelco de belangrijkste groene en recreatieve ontwikkeling op termijn. De gemeente wil hier waterrecreatie toevoegen aan het palet van recreatieve mogelijkheden. Natuurmonumenten ondersteunt deze ontwikkeling. Dit nieuwe recreatie- en natuurgebied kan met een goede fietsinfrastructuur, onderdeel van de herontwikkeling van voormalige mijnsporen, worden verbonden met de omgeving. Te ontwikkelen parkeergelegenheid hier kan ook de druk op andere delen van de Brunssummerheide verminderen.

### Landgraaf

In Landgraaf wordt de ontwikkeling van het sportcomplex aan de Puddelerweg gezien als het startpunt en poort naar de Brunssummerheide. Versterking van deze locatie en de koppeling van routes naar en van de Brunssummerheide zijn in ontwikkeling. Daarnaast zet de gemeente in op een goede afronding van de groeves Abdissenbosch als groengebied en als buffer naar de Brandenburg aan de rand van Landgraaf nadat de winningen zijn afgerond.

De gemeenten hebben de afgelopen jaren, onder leiding van de VNG, een uniformering van regelgeving meegemaakt. Zo is de APV op hoofdlijnen hetzelfde voor de gemeenten en hebben actuele onderwerpen als hondenbeleid en toeristisch recreatief gebruik van het bui-

tengebied intensief de aandacht gehad. Dit laatste heeft niet altijd tot vergelijkbare situaties tussen gemeenten geleid, met als gevolg dat bijvoorbeeld voor hondenbeleid verschillen bestaan tussen de gemeenten. Dit maakt handhaving niet eenvoudig. De handhaving door gemeenten is ook niet toegenomen, hoewel de verruwing van de maatschappij daar wel om vraagt. Daarnaast zorgt de nachtopstelling ook voor problemen op de hei omdat handhaving dan niet goed mogelijk is voor de rust van fauna en het voorkomen van ongewenst gebruik.

Samengevat maken de vele recreatieve toeristische ontwikkelingen een samenhangende aanpak noodzakelijk. Ze bieden de komende jaren kansen voor optimaal recreatief gebruik van het natuurgebied en het optimaliseren van de recreatieve zoning.

### Heidenatuurpark: ontstaan, hoofdlijnen visie en betekenis

De Brunssummerheide ligt tegen het natuurgebied Teverenerheide (in Duitsland) aan met daarachter de natuurgebieden Schinveldse bossen en Dal van de Roode Beek. Met name de Teverenerheide en de Brunssum-

merheide kennen dezelfde grondslag en geschiedenis; de Schinveldse bossen en Roode Beek zijn complementair. Samen vormen ze een grensoverschrijdend natuurgebied van formaat van 3000 ha.

Voor dit gebied is in 2013 een masterplan gemaakt. De kaart hiervan is opgenomen in bijlage 7. Opdrachtgevers waren Parkstad Limburg, mede namens zes gemeenten, de Kreis Heinsberg en Natuurmonumenten. Doel van het masterplan is de drie grote natuurgebieden verder te versterken en ze met elkaar te verbinden. De gebiedspartijen zien hiervoor grote kansen langs drie lijnen:

- De gezamenlijke problematiek van afwerking van groeven na het afronden van winningen en de betekenis van de afwerking voor het maken van verbindingen tussen de gebieden - zowel recreatief als voor natuur,
- De verbinding van de natuurgebieden voor doelsoorten, en daarmee ook een leefgebied ontwikkelen,
- De recreatief/toeristische ontwikkeling van de natuurgebieden door het verknopen en optimaliseren van fietsroutes, informatievoorziening en mogelijkheden om op andere manieren het gebied te



Landschap van de Brunssummerheide



beleven. Onderdeel daarvan is ook de vindbaarheid van de gebieden in de stedelijke agglomeratie vanaf en naar de Buitenring.

Een belangrijke maatregel die wordt gerealiseerd is de ontluiting van de Roode Beek ten noorden van de Brunsummerheide. In het begin van de vorige eeuw is de Roode Beek weggewerkt in een driehonderd meter lange betonnen koker. Hierop lag een mijnsteenbergrand uit de voormalige staatsmijn Hendrik. Dit wordt nu weer ongedaan gemaakt. De Roode Beek stroomt straks door een groene corridor tussen Brunsummerheide, Schutterspark en Schinveldse Bossen.

Dit masterplan voor het Heidenatuurpark wordt gedragen door alle partijen en ligt nu bij hen voor nadere uitwerking. Aan de hand van 'natuurlijke momenten' wordt er aan gewerkt de doelen van de visie te verzilveren.

### Buitenring en natuur

Voor een betere ontsluiting van het nationale en provinciale wegennet van de verschillende steden in en rondom Parkstad Limburg, heeft de provincie Limburg een nieuwe rondweg ontwikkeld: de Buitenring Parkstad Limburg. Deze autoweg verbindt de A76 met Hoensbroek, Brunssum, Landgraaf en Kerkrade. Doel is nieuwe economische kansen voor de regio en een kortere reistijd voor woon-werkverkeer. Omdat er voor aanleg van deze autoweg landschappelijke - en natuurwaarden verloren gaan, zijn er veel maatregelen nodig om dit verlies aan natuur en landschap te compenseren en mitigeren.

Voor de Brunsummerheide betekent dit ook dat er twee ecodeucten in het verlengde van elkaar worden aangelegd voor heidefauna tussen de Brunsummerheide, Brandenberg en de Teverenerheide. Zie hiervoor de kaart in bijlage 8.

Naast de twee grote ecodeucten zijn er veel andere onderdoorgangen (voor amfibieën en das) in aanleg en worden ook hopovers voor eekhoorns en vleermuizen gerealiseerd (zie bijlage 8). Daarnaast zijn er afspraken gemaakt met de overheden dat wij het visueel zicht vanaf de heide op de Buitenring verhinderen en een bosrand langs de weg handhaven.

De snelheid op de Buitenring is 100 km/u, behalve ter

hoogte van de Brunsummerheide (80 km/u) ivm de aanwezigheid van stikstofgevoelige habitattypen in het Natura 2000 gebied de Brunsummerheide.

### Het Sibelco-gebied

Er is een Plan van Transformatie in de maak dat meer zilverzandwinning in de toekomst toestaat in het Sibelco-gebied met als tegenprestatie een afwerking voor natuur- en recreatie. Zo krijgt de ontwikkeling uiteindelijk een maatschappelijke meerwaarde ten opzichte van de huidige vergunning. Het groevengebied wordt dan na afgraving opnieuw ingericht en fasegewijs opgeleverd. Dit biedt een goede gelegenheid voor de ontwikkeling van een aantrekkelijk gebied met mogelijkheden voor (water)recreatie en van bijzondere natuur. Dit nieuwe recreatiegebied kan gaan zorgen voor een verschuiving van de recreatiedruk van de Brunsummerheide naar het Sibelco gebied. Het biedt een alternatief voor de recreanten die nu massaal naar de Roode Beek gaan. Volgens de overeenkomst zal Natuurmonumenten op termijn het beheer van een deel van de groeve overnemen in afstemming met partners. De komende tijd wordt een eindplan concreet gemaakt. Er zijn scenario's van zeer natuurgericht tot zeer recreatief, waarbij in alle gevallen waterrecreatie een onderdeel is. Waterrecreatie maakt de inrichting complementair aan die van de Brunsummerheide. Het maakt het eenvoudiger de recreatieve druk goed te verdelen.



Sibelco-gebied

### Archeologisch onderzoek en waardering

Vanwege de grootschalige vergravingen in de 20e eeuw zijn er beperkte archeologische verwachtingen. In de afgelopen jaren hebben met name de Landgraaf en de grafheuvels extra aandacht gekregen. Dat heeft enerzijds

geleid tot de vondst van een urnenveld tussen de twee grafheuvels en anderzijds tot een extra waardering en status voor de landgraaf als nationaal archeologisch monument. In de onderzoeken is vooral aandacht gevraagd voor de zichtbaarheid van de grafheuvels en landgraaf. De landgraaf wordt nu zeer verschillend in de gemeenten in beeld gebracht. Hierdoor is de eenheid van het element verminderd.

### De cultuurhistorische waarden

In het grotendeels verstedelijkte gebied van de Parkstad zijn de cultuurhistorische waarden hoog (zie paragraaf 1.6). Ze zijn hier immers deels nog zichtbaar en vertolken ook in grote lijnen de geschiedenislagen van het totale gebied. Het is gewenst de resterende elementen van voor de 20e eeuw te behouden en zichtbaar te maken. Het toegankelijk en begrijpelijk maken, mogelijk virtueel, is ook gewenst voor de ontwikkelingen van de 20e eeuw. De turbulente geschiedenis en de make-over van het gebied zijn namelijk zeer bepalend voor de huidige kwaliteit.

### Teruglopende handhaving

In het verleden heeft in de Brunsummerheide het accent vooral gelegen op recreatief gebruik en in mindere mate op natuur. Daar is in de laatste decennia verandering in gekomen. De hoofdfunctie van de Brunsummerheide is omgezet van recreatie naar natuur. De toeristisch-recreatieve druk op de Brunsummerheide is sterk toegenomen door de maatschappelijke ontwikkeling van meer vrije tijd en de focus op gezondheid door onder meer een sportief bezoek aan het buitengebied. Dit heeft handhaving en regulering belangrijker en noodzakelijker gemaakt. Helaas maakt de verruwing van



Handhaver in actie

maatschappelijke normen en waarden handhaving op de Brunsummerheide niet eenvoudiger. Er is een toename van incidenten op de Brunsummerheide, met ook meer fysiek geweld.

Tegelijkertijd is er sprake van een beperkte inzet op handhaving vanwege bezuinigingen. Het gevolg is dat de huidige inzet voor handhaving onvoldoende is om een maatschappelijk gewenst veiligheidsniveau te garanderen.

### Toenemend hondenbezit en gebruik van natuurgebieden

In de afgelopen jaren is het hondenbezit sterk toegenomen. De verhoogde druk hiervan op de openbare omgeving heeft geleid tot een verschuiving naar bezoek met honden aan natuurgebieden. Hondenbezitters vinden het voor hun honden leuker en gezonder om de ruimte



Hondenbezit is toegenomen

van de natuurgebieden op te zoeken, omdat er minder kans is op ziektes en de hond beter 'vrij' kan spelen en rennen. Hierdoor komt ook de hondenbezitter vaker buiten in een gezondere omgeving.

Voor de Brunsummerheide is bekend dat ongeveer 50% van de bezoekers hondenbezitter is en dat deze bezitter ook vaker en op vroegere en latere tijdstippen het natuurgebied bezoekt (als gevolg van de uitlaattijden). Opvallend probleem is de mate van loslopende honden in het natuurgebied en toename daarin.

### Aandacht voor risico's op calamiteiten

Maatschappelijk is er meer aandacht voor rampen in de stedelijke omgeving gekomen, met name als gevolg van de vuurwerkcramp in Enschede. De provincies hebben daarna met een Risico Inventarisatie Systeem voor verschillende gevaarstellingen een inventarisatie gemaakt. Als uitvloeisel daarvan is voor een aantal natuurgebieden

in de directe omgeving van stedelijke gebieden een RIN (Risiko Inventarisatie Natuurbrandgevaar) opgesteld. Voor de Brunsummerheide is vooral het risico op bos-, heide- en veenbrand bekeken. Dit calamiteitenplan streeft naar betere en uniforme toegankelijkheid voor hulpdiensten. Door middel van een 'waakvlam'-overeenkomst worden de risico's verminderd omdat daarin samenwerking bij handhaving en veiligheidsmonitoring is geformaliseerd. Ook is in het plan de samenwerking bij handhaving en veiligheidsmonitoring vastgelegd. Zie bijlage 9 voor de calamiteitenkaart.

### Fysieke aanwezigheid Natuurmonumenten

De hoofdtoegang naar de Brunsummerheide is de Groene Poort van het Bezoekerscentrum aan de Schaapskooiweg. Het bezoekerscentrum is de toegang tot de heide en de bestaande bebouwing blijft gehandhaafd. Hetzelfde geldt voor de werkschuur en schaapskooi. Deze gebouwen blijven ook in de toekomst noodzakelijk voor het beheer van de Brunsummerheide en als centraal punt voor beheer van de rest van de terreinen van Natuurmonumenten in Zuid-Limburg.

De kwaliteit van de bebouwing is voldoende, de energieafhankelijkheid is echter nog groot. Omdat Natuurmonumenten duurzaam met haar energie wil omgaan, zoekt zij naar vormen om deze afhankelijkheid te veranderen. De bereikbaarheid van de werkschuur en schaapskooi is voldoende, de bereikbaarheid van het bezoekerscentrum is niet optimaal. Er is maar beperkt ruimte aanwezig om de toegang tot de Groene Poort bij het Bezoekerscentrum te verbeteren.

## 2.3 Kansen en bedreigingen

### Kansen

#### 1. Meer diversiteit op de heide

We willen meer diversiteit en meer biodiversiteit in de heidegebieden. Er zijn veel mogelijkheden om de variatie van het heidebiotoop te vergroten, bijvoorbeeld:

- lokaal maaien om diversiteit in ouderdom van de droge heide te vergroten,
- zeer lokaal plaggen zodat open zandplekken ontstaan en verschil in leeftijd van de heide,
- tijdens het verwijderen van bosopslag kleine jonge bosjes sparen voor zangvogels en insecten,
- kleine grazige plekjes behouden of creëren,
- geleidelijke overgangen naar bos maken,

- bosranden terugzetten en daarbij de lage bosopslag juist sparen, en
- de begrazing sturen zodat bijzondere, bloeiende planten tussen de heide worden gemedend.

#### 2. Heidenatuurpark

In de komende jaren wordt gewerkt aan een betere ecologische verbinding met de Teverenerheide en het Natuurpark Roode Beek. Onder meer door een goede ecologische passage van de Buitenring, het ruilen van percelen met de golfbaan naast de Brandenburg en betere verbinding via de Rode Beek naar het Schutterspark. Amfibieën en reptielen, zoals de gladde slang en de zandhagedis, profiteren hiervan. Binnen de grenzen van het gebied willen we het heideareaal uitbreiden ten koste van een aantal bospercelen.



Intensief gebruik Roode Beek

#### 3. Schutterspark

De aanleg van de Buitenring maakt een nieuwe inrichting van de Toeristenweg en bijbehorende parkeervoorzieningen noodzakelijk. Hiermee wordt de parkeerdruk verschoven naar de zone tussen de Brunsummerheide en het Schutterspark, en daarmee deels ook de recreatiedruk.

#### 4. Sibelcogebied

Het Plan van Transformatie biedt in de toekomst kansen voor na zilverzandwinning: een gefaseerde oplevering van een natuur- en recreatiegebied met een maatschappelijke meerwaarde.

#### 5. Herinrichting beekdal Roode Beek

Met de verplaatsing van de manege ontstaan er kansen voor een betere natuurlijke inrichting van het gebied en de Roode Beek.

#### 6. Cultuurhistorie

De cultuurhistorie op de Brunsummerheide krijgt nu nog relatief weinig aandacht, terwijl er alle aanleiding is om daar de spotlights op te zetten. Het gaat dan niet alleen om de landgraaf en de grafheuvels, vooral de 'grondbewegingen' in de laatste eeuw hebben het gebied gemaakt tot wat het is. Denk aan het afgraven van bruinkool, storten van zand, opwerpen van mijnsteen, afgraven van zilverzand, storten van huisvuil, gecombineerd met aardverschuivingen en aardbevingen. Het is een bijzonder verhaal en onlosmakelijk verbonden aan de Brunsummerheide. Via oral history kan deze geschiedenis meer op het podium worden gezet.

#### 7. Evenementenbeleid

Er is behoefte aan een goed evenementenbeleid. Er worden nu ongeveer vijftig evenementen georganiseerd. Dat is veel. Voordeel is dat veel mensen de natuur weten te vinden. Maar het brengt ook een hoge recreatiedruk. Meer sturing is gewenst: wat wel/niet, waar wel/niet?

#### 8. Grotere betrokkenheid sportclubs

Er zijn veel georganiseerde trainingsclubs actief zoals atletiekverenigingen. Zij zouden actiever kunnen worden betrokken bij beleid en beheer van de Brunsummerheide.

#### 9. Verbeteren toegankelijkheid groene entree Bezoekerscentrum

Vanaf de rotonde aan de Heereweg kan het bezoekerscentrum beter toegankelijk worden, om zo ook mensen die met het openbaar vervoer en wandelend komen een betere toegang te geven.

#### 10. Ontsluiting, handhaving en nachtsluiting.

Met de omliggende gemeenten kan in samenwerking een betere ontsluiting voor recreatie, autoverkeer en gebruik geregeld worden. Handhaving is daarbij een gezamenlijk middel.

#### 11. Bebording en uitstraling

De vindbaarheid van het gebied kan met borden en een herkenbare basisuitstraling van parkeerplaatsen worden

verbeterd.

#### 12. Afwerking groeven

Bijsturen in de afwerking van nog actieve groeven voor natuur en recreatie is een directe kans om aansluitende gebieden een betekenis te geven in het Heidenatuurpark.

#### 13. Recreatieve zoning

Er zijn veel ontwikkelingen in de omgeving die kunnen worden aangegrepen om een optimale zoning voor recreatief gebruik te bereiken.

#### 14. Nachtelijke afsluiting

Door het instellen van een nachtelijke afsluiting is de Brunsummerheide een oase van rust voor de fauna gedurende de nacht en is handhaving op illegale activiteiten, samen met gemeenten, beter mogelijk.

#### 15. Natura2000

Het Natura2000-beheerplan wordt in 2016/2017 geactualiseerd, mede naar aanleiding van de PAS gebiedsanalyse, aanwijzingsbesluit, habitattypenkaart, nieuwe inzichten en nieuwgevonden waarden in het gebied. Natuurmonumenten lift mee met deze planvorming om zo steeds op maat te kunnen werken aan natuurkwaliteit.

#### 16. Duurzaamheid

Het duurzame imago van Natuurmonumenten kan door haar inzet voor zuinig energiegebruik en duurzame opwekking bij het bezoekerscentrum en de werkschuur/schaapskooi worden versterkt.

### Bedreigingen

#### 1. Buitenring

Met de aanleg van de Buitenring komt er een grote autoweg door het gebied te liggen, met extra geluid en stikstofuitstoot.

#### 2. Stikstofdepositie

De concentratie stikstof in de lucht in Nederland is de laatste jaren gegroeid. Daar heeft ook de Brunsummerheide last van. Niet alles is te repareren met extra beheermaatregelen in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof.



### 3. Verdroging

Verscheidene plekken vertonen verdrogingsverschijnselen. Het hoogveen, de vochtige heide en vennen lijden hieronder.

### 4. Recreatiedruk

De kern van het gebied is met name in het weekend erg druk. Dat leidt tot verstoring en betreding. Flora, fauna en ook een deel van de recreanten heeft hier last van. Een betere recreatiezonering is gewenst. Ook moeten, als gevolg van externe factoren, bestaande routes regelmatig gewijzigd worden waarbij soms gedwongen door de beperkingen onveilige verkeerssituaties ontstaan.

### 5. Nieuwe weg

Er zijn plannen voor een nieuwe provinciale weg tussen Landgraaf en Geilenkirchen. Deze heeft mogelijk een aanzui-gende werking op nieuwe bedrijvigheid, dit ondermijnt de te realiseren ecologische verbinding tussen de Brunssummerheide en de Teverenerheide en het Wormdal.

### 6. Hondenbeleid

Er zijn drie knelpunten rond loslopende honden en het hondenbeleid op de Brunssummerheide:

- Te weinig gezamenlijke communicatie over het hondenbeleid op de Brunssummerheide en de omgeving door de verschillende gemeenten,
- Onvoldoende duidelijke zonering en regeling van hondenbeleid op de heide, omdat onbevoegden de aanduidingen verwijderen, en omdat er grootschalige hondenvoorzieningen midden op de heide liggen,
- Onvoldoende gezamenlijke en gecoördineerde handhaving en instrumenten daarvoor, waardoor een wild-groei ontstaat aan gebruik van het gebied door hondenbezitters en het aantal incidenten toeneemt.

### 7. Handhaving

Er is onvoldoende eenduidigheid in het beleid van de gemeenten over de nachtopstelling van de Brunssummerheide, het maken van open vuren, rond vergunningverlening voor evenementen en de aanwijzing als natuurgebied door de gemeente in het kader van de APV. Ook is betere stroomlijning van de planologische regels gewenst.

Er is geen lopende samenwerking voor de feitelijke handhaving met partijen in de omgeving. De inzet van handhaving op de Brunssummerheide in relatie tot de

omgeving is te beperkt. Ook de instrumenten om te handhaven (met name het dragen van afweermiddelen bij mogelijke confrontaties) is onvoldoende.

### 8. Aanpalende ontwikkelingen Buitenring

De Buitenring zal een ontwikkelas worden voor (economische) activiteiten in de Parkstad. Een duidelijk beeld van de zonering van deze ontwikkelingen ontbreekt. Ook is niet duidelijk wat de gevolgen op termijn zijn voor de natuurontwikkeling en bereikbaarheid van de Brunssummerheide.

### 9. Beperkte uitwerking Heidenatuurpark

De visie van het Heidenatuurpark wordt gedragen door de partijen maar de uitwerking daarvan is nog beperkt. Met name investeringen in de infrastructuur (vindbaarheid middels bebording, verknopen van routenetwerken tussen gebieden en verbeteren van de kwaliteit van de infrastructuur) zijn duur en vergen een samenwerking van verschillende partijen.

### 10. Mogelijkheden uitbreiding Brunssummerheide

Vanwege de ligging in de achtertuin van de stedelijke omgeving is er een grote gronddruk. De prijzen liggen hoog en de aankoopbaarheid is, mede vanwege de nog winbare stoffen in de ondergrond, laag. Ook het optimaliseren van de toegangen tot de Brunssummerheide, met name bij de hoofdtoegang van het bezoekerscentrum, is vanwege de gronddruk niet eenvoudig.



## 3. Doelen

### 3.1 Streefbeeld

De Brunssummerheide verenigt twee belangrijke kwaliteiten: het heeft zeer bijzondere natuurwaarden binnen haar grenzen én het is voor veel inwoners van de regio Parkstad een belangrijk recreatiegebied. We kunnen dus spreken van topnatuur die ook dienst doet als de oase van Parkstad. Het streefbeeld voor over 18 jaar ziet er daarmee als volgt uit.

Natuurmonumenten versterkt de topnatuur én de functie 'achtertuin' door recreatieve activiteiten vanuit de kern naar de zone daaromheen te verschuiven. Door de ontwikkelingen bij het Schutterspark, het Sibelco-gebied en de Heihof is in samenwerking met de gemeenten een zeer aantrekkelijk gebied voor recreanten in en langs de randzijden van de Brunssummerheide gerealiseerd. Hier is volop gelegenheid voor een breed scala aan recreatieve- en sportactiviteiten, voor fietsers, honden, sporters, zwemmers, ruiters, menbers en andere groepen. Met de introductie van vier toegangspoorten naar het gebied staat er een heldere recreatieve structuur. De verwijzingen naar de toegangspoorten leiden de bezoekers naar de goede plekken om te genieten van de Brunssummerheide.

In de kern van het gebied zien we vooral de echte natuurliefhebbers. Zij genieten van de reeën, bloemen en orchideeën, reptielen, amfibieën, dagvlinders en sprinkhanen en nieuwe vogelsoorten die van de rust in

het gebied profiteren. Het gaat namelijk erg goed met de populaties van de nachtzwaluw, tapuit en boomleeuwrik. Ook zijn de zandhagedis en gladde slang veelvuldig waar te nemen. De droge heide kleurt naast roze ook geel van de bremsoorten, havikskruiden en tormentil. Een invasieve exoot als de zonnebaars is verdwenen en ook de Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik zijn flink teruggedrongen.

In 2033 zijn de vennen, natte heischrale graslanden, vochtige heiden en het grote actieve hoogveen met de kleinere hellingveentjes op de Brunssummerheide gegroeid en meer aaneengesloten, door betere hydrologie (meer en schoon water uit de aanvoerende bron van de Rode Beek en/of nabijgelegen hellingen) en beheer gericht op vermindering van de effecten van verdroging en stikstofdepositie. Ook de hoogveenbossen en het doorstroommoeras zijn uitgebreid en functioneren als een vochtige spons, waardoor het water zo lang mogelijk op de Brunssummerheide wordt vastgehouden. De stikstofdepositie is tot onder de meeste kritische grenswaarden gedaald.

Er is een brede heideverbinding met de Teverenerheide in Duitsland. De Roode Beek kabbelt in een groene zone tussen de Brunssummerheide en het Schutterspark. Deze verbindingen versterken de populaties van amfibieën en reptielen op de heides en langs de beek. We beheren de Brunssummerheide als een halfnatuurlijk landschap. Het (half)open landschap wordt door natuurlijke processen



bepaald (zoals hydrologie, hellingen, breuken, wind), waarbij de vegetatiestructuur door de mens in stand wordt gehouden met beheer. Dit beheer vindt plaats in grotere eenheden waardoor de cultuurhistorische openheid van het heidelandschap wordt gehandhaafd, maar waarbij de grenzen tussen bos en lagere vegetaties niet strikt vastliggen.

De Brunsummerheide is landschappelijk aantrekkelijker geworden door haar grotere openheid. Er is een grote variatie in de heidegebieden met gradiënten van droog naar nat. De bezoeker ziet een mozaïek van droge en natte heide, met stuifzanden en akkertjes langs de rand. De aanvulling van de faunarijke akkers aan de zuidoostzijde van de Brunsummerheide zijn een verrijking voor de biodiversiteit en het functioneren van het heidelandschap. Voor meer variatie zijn de naaldbossen deels omgezet naar gemengd loofbos. Onder andere het ree profiteert hiervan. Er blijven zeker dennenbossen in het gebied: zij bieden een plek aan de dennenorchis en vertellen het verhaal over de mijnbouw.

Door al deze ontwikkelingen is de Brunsummerheide zeer de moeite waard voor de liefhebbers van het heidelandschap, zij treffen er een grote variëteit aan flora en fauna. Ook de recreant die vooral voor ontspanning naar het gebied komt, is tevreden met de veranderingen. Er is meer ruimte om te wandelen en te fietsen, ruimte om te zwemmen en er zijn meer voorzieningen in en langs de randen van het natuurgebied.



Blik in de toekomst

### 3.2 Ruimtelijke ontwikkelingen gestuurd

Rond de Brunsummerheide spelen meerdere ruimtelijke ontwikkelingen, zoals beschreven in paragraaf 2.2. Deze ontwikkelingen bieden kansen voor de Brunsummerheide. Omdat ze ook de visie op natuur en recreatie binnen de grenzen van het natuurterrein bepalen, beginnen we hiermee.

#### Nieuwe entree aan de zijde van het Schutterspark

Een concrete verandering aan de noordoostzijde is de realisatie van de Buitenring Parkstad Limburg. In samenhang met deze nieuwe infrastructuur is de mijnsteenbergen ten noorden van Rimbürgerweg afgegraven en kan de Roode Beek daar weer aan de oppervlakte stromen. Het mijnafval is in de voormalige slikvijver van de Staatsmijn Hendrik gestort (het Tercaterrein). Dit wordt uiteindelijk een heuvel van ongeveer 14 meter hoogte, afgewerkt met inheemse beplanting.

De ontwikkeling van dit deel van de Roode Beek biedt een goede gelegenheid voor de ontwikkeling van een ecologische verbinding naar het Schutterspark. Dit is bijvoorbeeld gunstig voor het ree. Ook is de beek weer optrekbaar voor vissen en andere beekfauna.

De aanliggende parkeerplaatsen bij de Toeristenweg, worden verplaatst. Er komt een nieuwe parkeerplaats tussen het Schutterspark en de Brunsummerheide met een brede en fraaie toegang richting de Koffiepoel voor

wandelaars en fietsers. Vissers met ontheffing kunnen tot aan de Koffiepoel komen. Deze nieuwe parkeervoorziening zal wat verder van de Brunsummerheide komen te liggen. Het kan er voor zorgen dat de recreatiedruk aan deze zijde van het gebied, die als groot wordt ervaren, meer afgeleid wordt richting het Schutterspark.

Dit zijn gunstige ontwikkelingen voor de natuur en we zullen ze dan ook stimuleren waar dit in onze mogelijkheden ligt.

#### Nieuwe natuur en ruimte voor recreatie op het Sibelcoterrein

In 2011 ondertekenden de gemeente Heerlen, Sibelco BV, Provincie Limburg en Natuurmonumenten een intentieovereenkomst met als doel te komen tot een gebiedsontwikkeling gericht op een 'duurzame transformatie van de bestemming van de gronden van en rondom de zilverzandgroeve, inclusief de mijnsteenbergen en rangeerterrein van Sibelco'. Voor de uitwerking hiervan is een Plan van Transformatie opgesteld.

Het Plan van Transformatie is op het moment van vaststelling van deze natuurvisie (begin 2016) nog niet officieel. Daardoor is het tempo van uitvoering nog niet bekend. Wel is duidelijk dat de exploitatie van deze zilverzandgroeve eindig is, en dat het beleid erop gericht is dat de groeve gefaseerd zal worden ingericht voor natuur en recreatie. Het kan nog dertig tot veertig jaar duren voordat deze transformatie volledig is uitgevoerd. De kansen voor de Brunsummerheide die voortkomen uit deze ontwikkeling zijn: uitbreiding van het natuurgebied, de mogelijkheid beter te zoneren door een goed recreatief aanbod in het nieuwe terrein en een vermindering van de verdroging van de natte kwetsbare delen van de Brunsummerheide.

#### Ecologische verbinding naar de Teverenerheide

Ons verzoek is dat er een robuuste ecologische verbinding komt tussen de Veluwe en de Eiffel (D), via Mook – Schinveld – Wormdal. Het toekomstige Heidenatuurpark met het Natuurpark Roode Beek, de Teverenerheide (D) en de Brunsummerheide zijn hier een wezenlijk onderdeel van. Daarom streven we in de planperiode van deze natuurvisie naar de realisatie van de ecologische zone tussen de Brunsummerheide en de Teverenerheide. Deze zone is bestemd voor natuur en extensieve

recreatie. Dit doel kunnen we niet alleen bereiken, we hebben hiervoor de medewerking van en samenwerking met overheden en bedrijven nodig.

De beste locatie voor een ecologische verbinding ligt ten oosten van de Brandenburg en golfbaan. In deze zone ligt het Atteroterrein, een als natuur heringerichte oude vuilstort, dat zich ontwikkelt richting heide en bos door de aanwezigheid van begrazingsbeheer en een redelijk droge, schrale deklaag. Ook bevindt zich hier de nog in bedrijf zijnde zilverzandgroeve Abdissenbosch bij Landgraaf. De ondergrond van deze groeve is zeer schraal endus geschikt om, nadat de winning van zilverzand is beëindigd, als toekomstig heideterrein in te richten. Ook de Essentstort (in beheer en bezit bij ALV Nazorg B.V) ligt in deze verbindingzone en de landschappelijke inrichting hiervan is daarbij van grote waarde. Aanvullend op de ecologische verbinding kan bij de inrichting van de golfbaan meer worden ingespeeld op amfibieën en reptielen (kamsalamander, gladde slang).

Met de ontwikkeling van deze gebieden ontstaat hier een mooie ecologische zone naar de Teverenerheide. De nieuwe natuurbrug vanuit de kwaliteitsimpuls Buitenring zal hier de essentiële verbinding over de provinciale weg verzorgen.



Gladde slang

Daarnaast waken we ervoor dat de aanleg van een compleet nieuwe provinciale weg tussen Landgraaf en Geilenkirchen negatieve effecten heeft op de Teverenerheide en Brunsummerheide en hun ecologische verbindingzones inperken of daar een verstoring werking hebben.



Met de verbindingen naar de Teverenerheide en naar het Schutterspark ontstaan er zo twee ecologische routes naar het Natuurpark Rode Beek ten noorden van Brunssum, respectievelijk een 'droge' en een 'natte' verbinding. Hiermee krijgt het Heidenatuurpark vorm volgens het gelijknamige plan, ontwikkeld in samenspraak met Duitse en Nederlandse overheden.

### Uitbreiding van de Brunsummerheide in de gemeente Landgraaf

In de randzone in Landgraaf bij het landgoed Heihof gaan we werken aan de versterking en verbinding van het heidelandschap van de Brunsummerheide door te werken aan flora- en faunarijke akkers en graslanden en landschapselementen als hoogstamboomgaarden en struwelen. Zo zal een waardevolle ecologische verbinding met de heide ontstaan. Door vermindering van erosie en het stopzetten van (over)bemesting en bekalking zal in dit inzuiggebied van het hoogveen van de Brunsummerheide de waterinzijging en waterkwaliteit verbeteren.

In dit deelgebied ligt ook het centrum Heikop met

verblijfsruimte en kampeerterrein. Om de inrichting en het beheer van het eigendom van het scoutingscentrum goed aan te laten sluiten op ons beheer, stemmen we dit onderling af.

Met een groene en recreatieve afwerking van de groeve Abdissenbosch op termijn, waarin ook de recreatieve routes voor MTB'ers en meners zijn opgenomen, wordt de randzone van de Brunsummerheide breder en robuuster.

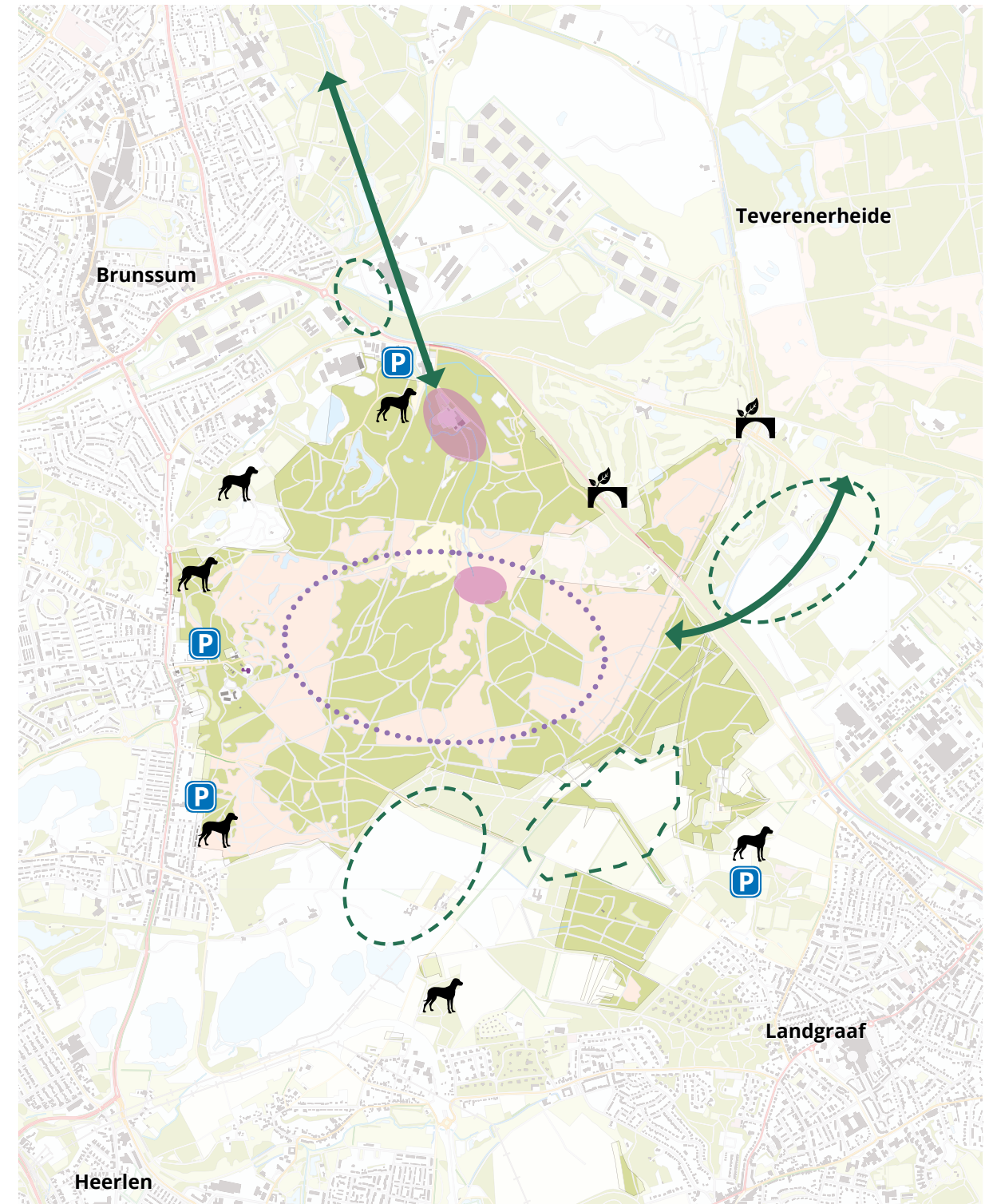
Voor een goede toegankelijkheid van dit gebied zal bekeken worden of bij de een nieuwe entree, het gebied van Voort aan de zijde van Landgraaf, een herkenbare inrichting als poort naar de Brunsummerheide (bijv. met infoborden) worden gerealiseerd kan worden. Zie daarvoor paragraaf 3.6 over recreatie.

Vanuit het oosten is met name aandacht gewenst voor het verbeteren van de fietsinfra van Landgraaf naar de Brunsummerheide in aansluiting op bestaande fietspaden van Heerlen. Met de provincie worden kansen verkend.



Hoogveen

### Visiekaart Brunsummerheide



#### Legenda

- Ecologische verbinding
- Hondenuitrengebieden
- Parkeren

- Ruimte voor nieuwe natuur
- Versterking/diversificeren heide
- Ecoduct
- Uitbreiden en herstel hoogveen en hoogveenbos



### 3.3 Samenwerking met drie gemeenten

Het natuurgebied is verdeeld over drie gemeenten: Brunssum, Landgraaf en Heerlen. De gemeentegrenzen lopen echter niet over landschappelijk zichtbare lijnen, waardoor deze grenzen buiten in het natuurgebied niet zichtbaar zijn. Samenwerking en eenduidigheid tussen de gemeenten in het beleid en beheer voor de Brunsummerheide is daarom noodzakelijk. Natuurmonumenten wil in die samenwerking een gelijklopend beleid bereiken in bestemmingsplannen, veiligheidsplannen, afgestemde structuurvisies en APV's met aanvullende planvorming. De gemeenten zelf zien ook de noodzaak daartoe, onder andere voor de toegangen, het hondenbeleid, de nachtafsluiting, parkeerbeleid en toezicht.

Het principe van zoneren, met een verdeling tussen een kerngebied en een recreatief randgebied, wordt door de gemeenten gedragen. Voor Natuurmonumenten is dit een dynamisch concept. Wanneer bijvoorbeeld het gebied groter wordt door verwerving of overname van beheer kan de zonering meeliften en dient deze opnieuw begrensd te worden. Indien hier aanleiding voor is, brengen we actief voorstellen tot wijziging in bij de drie gemeenten. De gemeenten kunnen vervolgens wijzigingsvoorstellen maken. Na formele besluitvorming kunnen we dit samen uitvoeren.

De afspraken met Landgraaf en Heerlen zijn gericht op overname van de door Natuurmonumenten in beheer genomen gronden na 25 jaar. Ook voor de eigendommen van de gemeente Brunssum binnen de Brunsummerheide heeft Natuurmonumenten een erfpachtovereenkomst met de gemeente, met het verschil dat er nadere afspraken over rapportages zijn opgenomen en dat de gronden niet overgaan naar Natuurmonumenten. Bij voorkeur trekken we de erfpachtovereenkomsten gelijk voor alle drie gemeenten. Hierbij kunnen we tegelijkertijd goede afspraken over het gezamenlijk beheer en de over te dragen delen en zonering.

Gemeenten en Natuurmonumenten streven ernaar om de randzone te vergroten waar dat mogelijk is als gevolg van externe ontwikkelingen (zoals compensatie voor de Buitenring, herinrichting en compensatie Sibelco-gebied, nieuw afwerkingsvoorstel voor de groeve Abdissenbosch).

Ook bestaat er een veiligheidsagenda van Natuurmonumenten met de gemeenten over de regelgeving en uniformering van besluitvorming daarover. Zoals over begrenzing van de natuurgebieden, geen nachtelijke openstelling, het in stand houden van de waakvlamovereenkomst en samenwerking bij handhaving van de gestelde regels. Daarnaast streven Natuurmonumenten en gemeenten de bestendiging en handhaving van veilige recreatieve routes voor, waarbij steeds wordt gezocht naar bindende afspraken over deze routes.

### 3.4 Natuur

#### 3.4.1 Algemeen

##### Soortenbeleid

De Brunsummerheide biedt aan relatief weinig zoogdiersoorten een goede leefomgeving omdat het natuurgebied in het stedelijk gebied van Parkstad Limburg geïsoleerd ligt. Daarnaast bevat het relatief schrale heidelandschap weinig voedsel en is er veel verstoring door de hoge en verspreide recreatiedruk. De nieuwe ecologische verbinding tussen de Brunsummerheide, Brandenburg en Teverenerheide via twee ecoducten en de robuustere invulling van het Heidenatuurpark, zullen in de toekomst betere mogelijkheden bieden voor de komst van grotere aantallen zoogdieren.

Voor soorten als das en ree is het van belang dat er rustige gebiedsdelen te vinden zijn. Met een duidelijke recreatiezonering gaan we hierin voorzien. De das en



Het ree profiteert van de uitbreiding

het ree gaan ook profiteren van de uitbreiding van de Brunsummerheide aan de zuidoostzijde met extensieve akkers en gevarieerde graslanden. Hiermee vinden ze meer voedsel en dekking. Soorten als boomarter en wilde kat houden meer van voedselrijke bossen en bosranden en kunnen mogelijk een biotoop vinden aan de noordzijde van het Heidenatuurpark bij de Schinveldse Bossen. Het wild zwijn kan vanuit Duitsland zijn intrede doen. Al deze dieren zijn welkom op eigen kracht. Wij werken aan het geschikt en bereikbaar maken van leefgebied voor deze soorten. Wel is het mogelijk dat er in de toekomst populatiebeheer van het wild zwijn nodig is als er overmatige schade dreigt voor natuur, landbouw of verkeersveiligheid en preventieve maatregelen onvoldoende effect hebben. Daarbij volgen we de kaders van het Faunabeheerplan van Provincie Limburg. Dit doen we in nauw overleg met relevante omgevingspartijen. Voor de wasbeer geldt een nulstand in het Faunabeheerplan omdat het een invasieve exoot is.

In het aanwijzingsbesluit voor de Brunsummerheide als Natura2000-gebied is de kamsalamander als habitatsoort aangewezen. De kamsalamander komt voor op het golfterrein Brunsummerheide en in een poel bij manege Brunsummerheide. Het is een geïsoleerde populatie.



Kamsalamander

We zoeken naar uitbreidingsmogelijkheden buiten deze twee locaties. De poel bij de voormalige manege ontwikkelt zich als voortplantingswater. Dit voortplantingswater kan het zomerbiotoop op de golfbaan versterken. Om dit voortplantingswater voor de kamsalamander te behouden, herstellen we de voormalige blusvijver. Dit betekent dat we de poel in het najaar/winter periodiek gaan opschonen en bomen/opslag verwijderen om schaduwwerking en bladval te verminderen. Kamsalamanders kunnen door dit extra waterbiotoop beschikken over een groter landbiotoop en dispersiegebied. Het gehele leefgebied van de kamsalamander vormt daardoor een grote stapsteen voor andere kernpopulaties. Het zal ook niet meer dan een stapsteen zijn, omdat op de Brunsummerheide niet het habitatype voorkomt dat voor de kamsalamander een optimaal leefgebied geschikt is.

Een andere speciale soort in het gebied is de vlin-der Spaanse vlag. De Spaanse vlag is een dagactieve nachtvlinder van de familie der beevlinders die binnen Nederland alleen in Zuid-Limburg voorkomt. De soort heeft zijn leefgebied voornamelijk langs de randen van de Brunsummerheide, waar hij buiten de begrenzing in en rondom afgewerkte groeven voorkomt. De Spaanse vlag maakt daarnaast veelvuldig gebruik van de Hek-



senberg, een dekzandbult van de sibelcogroeve, de omgeving van de Groene Poort en sporadisch van de rest van de Brunsummerheide. Er liggen mogelijkheden voor het optimaliseren van het gewenste biotoop nabij de Groene Poort en langs openbare wegen net buiten de Brunsummerheide.

De Spaanse vlag heeft kruidenrijke bermen en ruigten nodig voor zijn voedselvoorziening. Ook voor zijn overwintering (september tot juni) als rups is deze soort afhankelijk van kruidenrijke ruigten en struikachtige gewassen. Vanuit dit gegeven is het belangrijk om (meer) zoomruigte stroken langs wegen en bosranden aan de buitenrand van het gebied te creëren. Dit kan door het maaibeheer hierop af te stemmen. In de toekomst liggen er mogelijkheden voor uitbreiding van het biotoop bij de afwerking van het Sibelco-gebied.



Spaanse vlag

De zadelsprinkhaan is een goede doelsoort voor structuurrijk en gevarieerde heide. Deze soort gedijt bij een volledige gradiënt van bos naar hei naar zand op een zuidgerichte helling. Op dit moment komt de zadelsprinkhaan niet voor op de Brunsummerheide. Omdat het biotoop van deze sprinkhaan ook geschikt is voor veel andere soorten gaan we diverse beheermaatregelen uitvoeren, zoals kleinschalig plaggen en vervolgens bekalken, het laten overstaan van struiken als roepplaatsen voor mannetjes, en soms afsluiten van paden. Op deze manier kan de soort op termijn terug komen. Een andere optie is herintroductie, we kijken naar de voor- en nadelen hiervan.

#### Exotbestrijding

Ons streven is om, conform ons landelijk beleid, de vestiging en uitbreiding van invasieve uitheemse soorten (zowel planten als dieren) zo goed mogelijk tegen te gaan en het liefst in te grijpen in de beginfase van vestiging, via een proactieve bestrijding dus. Hierbij gaat het om invasieve exoten die zich bij niet-ingrijpen sterk uitbreiden en uiteindelijk een groot probleem voor de natuurwaarden in het gebied vormen.

Een aantal invasieve uitheemse soorten vormt een bedreiging voor de huidige inheemse soorten doordat deze grotere concurrentiekracht heeft en de inheemse soorten verdringt. Door allerlei externe omstandigheden komen steeds meer exoten binnen, onder andere via poten van dieren en illegaal gedumpt tuinafval. Invasieve planten, waaronder reuzenbalsemien en watercrassula, kunnen zich explosief uitbreiden en daardoor kenmerkende vegetatie overwoekeren. Invasieve dieren zoals zonnebaars (in de Schrieverheidevennen) en Canadese gans, kunnen een negatief effect hebben op de amfibieën, macrofauna en vegetatie van de vennen.

We houden ons aan landelijke verplichtingen als die voor de betreffende invasieve uitheemse soorten worden opgesteld door de NVWA.

Binnen de Brunsummerheide vinden we lokaal plekken met Amerikaanse eik en meer verspreid de Amerikaanse vogelkers. In deze visieperiode willen we 60% van de Amerikaanse eik verwijderen. Het moeilijkste is het om de Amerikaanse vogelkers uit te roeien. De ambitie is daarom om deze soort terug te dringen door ervoor te zorgen dat er uiterlijk in 2033 geen zaadbomen meer zijn. Dit doen we door de soort vanuit gebieden met weinig of geen vogelkers steeds verder naar de 'buitenrand' van de Brunsummerheide te duwen. Door de schone gebieden ook schoon te houden, kunnen we de vogelkers steeds verder terugdringen. Voor dit beheer hebben we veel vrijwilligers nodig. We doen dat via een planmatige aanpak: vrijmaken > vrijhouden > veranderen. Voor zowel de Amerikaanse vogelkers als Amerikaanse eik werken we via een meerjarenaanpak. We leggen nadruk op de periode na het verwijderen van de zaadbomen. Voor de Amerikaanse eik gaan we eerst aan de slag op plekken waar nu zeer weinig Amerikaanse eiken staan, en rollen dat uit naar plekken met veel exemplaren. Zaadbomen worden geringd en of gesmeerd, ondergroei wordt uitgetrokken. Is de Amerikaanse eik



Bladeren van de Amerikaanse eik

ergens de enige soort, dan verwijderen we de strooisellaag en klepelen we de ondergrond om de laatste kiemen te verwijderen. Ook de directe omgeving houden we bij, in overleg met andere grondbezitters in de directe omgeving als daar zaadbomen aanwezig zijn.

Exoten profiteren van lichte plekken, dus we zetten in op het zo gesloten mogelijk houden van het kroondak van het bos. Omvorming van bos gaat dan ook langzaam omdat we lichte plekken op de bosgrond moet voorkomen. Het creëren van een mantel langs het bos helpt daarbij. In de fase dat er nog veel exoten zijn, is het gebruik van bestrijdingsmiddelen niet te voorkomen. We kijken goed naar alternatieve bestrijdingsmiddelen die elders in het land ontwikkeld worden. De middelen zetten we zeer selectief in en alleen voor Amerikaanse eik en vogelkers, acacia en Japanse duizendknoop. Vrijkomend hout van de eik en ook de prunus verkopen we als biomassa om de kosten van dit extra beheer te kunnen dekken.

Het is niet bij iedereen bekend waarom Natuurmonumenten aan de bestrijding van de Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik werkt. Meer communicatie over dit beleid is op zijn plek. Dat zou op de volgende manier kunnen:

“Natuurmonumenten is niet tegen de Amerikaanse eik. Maar de Amerikaanse eik zaait zich heel sterk uit, groeit snel, heeft geen concurrenten en verdringt dus alle inheemse soorten. Dit heeft als effect dat een gebied met Amerikaanse eik op den duur een erg lage natuurwaarde heeft. De enige manier om die natuurwaarde weer te verhogen, is door de Amerikaanse eik te verwijderen en via nabeheer te voorkomen dat nieuwe Amerikaanse eiken zich vestigen.”

Andere invasieve exoten die we uit het gebied willen hebben is de zonnebaars in het Schrieverseheideven, de reuzenbalsemien bij de Heihof en Zeekoelen, reuzenberenklauw langs het tracé van de Buitenring en Maho-



niestruiken uit het bos. Een tweetal acacia's blijft uit landschappelijk oogpunt staan.

#### Risicobeheersing natuurbranden

De Brunsummerheide is pilot voor een nieuw proces voor natuurbrandrisicobeheersing. Dit proces omvat zes stappen:

1. inventariseren, analyseren en interpreteren van risico's,
2. op een kaart aangeven waar de risicogebieden liggen,
3. per kilometerhok de kans op een onbeheersbare natuurbrand aangeven,
4. op een kaart de ligging van infrastructuur en van risicovolle vegetaties aangeven,
5. opstellen van een pakket met natuurlijke, operationele en bestuurlijke maatregelen,
6. ondertekenen van de afgesproken maatregelenpakketten.

Hier gaat in 2016 en 2017 aan gewerkt worden. Stap 6 zal in 2017 worden gezet.

### 3.4.2 Doelen per natuurtype

#### Hoogveen en hellingveentjes

##### Streefbeeld

Het hoogveen is uitgebreid en de kwaliteit verbeterd door recreatieve zonering en hydrologische maatregelen aan de hand van onderzoek, toegenomen waterinzijging en waterkwaliteit in het intrekgebied, het

verminderen van oppervlakkige afwatering en verminderde verdamping. De buffer van vochtige heide om het hoogveen is tevens vergroot.

De hellingveentjes op de Brandenberg en het Gerrits hangveentje zijn vergroot en kwalitatief ontwikkeld: de verdamping is beperkt en de invloed van kwelwater is vergroot door hydrologische (inrichtings)maatregelen in de omgeving en beheer.

##### Realisatie

Om de verdamping door bos uit de omgeving van het hoogveen tegen te gaan, kappen we in de komende jaren nog enkele bospercelen. Dit draagt bij aan hogere grondwaterstanden onder en rond het hoogveen. Gevolg is dat voormalige greppels langzaam dicht zullen groeien met veenmos. De hogere grondwaterstanden maken ook de uitbreiding van beenbreek en klokjesgentiaan mogelijk, evenals van de ontwikkeling van nat heischraal grasland bij het knuppelbruggetje.

Tussen de zandvlakte en de Roode Beek (beekdal) liggen mogelijkheden voor een goede uitgangssituatie voor hoogveen en vochtige heide. Dit kan door een deel van het brongebied te verbeteren. Hiermee komen oorspronkelijke kwelstromen en bronnen weer aan de oppervlakte. Voorafgaand aan deze maatregel doen we onderzoek om goed zicht te krijgen op de slagingskansen. Het onderzoek is gericht op de dikte van het zandpakket en de aanwezigheid van de daaronder liggende bronnen.

De verdroging van de hellingveentjes kan worden tegen-



Veenmos

gegaan door water zo lang mogelijk vast te houden op de Brandenberg. Dit geldt met name voor de afwatering richting golfbaan aan de noordwestzijde. Ook willen we de vele ondiepe oude greppels die op Brandenberg liggen aanpakken. Door het verwijderen van bosdelen worden hellingveentjes beter met elkaar en met de vochtige heiden en de snavelbiesvegetaties verbonden. Zo kunnen we een open verbinding maken met het nieuwe ecoduct: de soortenrijke vochtige systemen van de Brandenberg komen weer in contact met de Brunsummerheide en als eerste met Gerrits hangveentje.

De slenk met Gerrits hangveentje lijkt droger te worden. Daarom onderzoeken we het systeem: waar komt het meeste water vandaan, en wat zijn mogelijke maatregelen? Opties voor maatregelen zijn het verwijderen van bos in het inzigggebied zodat de watertoevoer wordt vergroot en het omvormen van naaldbos naar loofbos. Dit zal ook een bijdrage leveren aan vermindering van de stikstoftoestroom via bladval. Ook wordt onderzocht of

het weer actief aantakken van een slenkje met het open water van Gerrits hangveentje een vergroting van het veentje met de karakteristieke vegetatie oplevert. Met deze maatregelen kan Gerrits hangveentje weer een mooie stapsteen worden richting het grote hoogveen.

#### Vochtige heide en nat heischraal grasland

##### Streefbeeld

Versterking kwaliteit en vergroting oppervlakte van de vochtige heide door gericht beheer en verbetering van de hydrologische situatie. Door beheer op maat en mogelijk plaggen een hogere kwaliteit en uitbreiding van de natte heischrale graslanden.

##### Doelen

Bij het behalen van de doelen voor het heidesysteem is de structuur van de heide een belangrijke factor. Hieronder worden de structuurdoelen vanuit SNL voor vochtige heide weergegeven.

Structuurelement	Minimum %	Maximum %
Water	5	10
Kale bodem en/of open pioniervegetaties	5	20
Veenmossen	1	-
Gesloten lage vegetaties grassen, zeggen en kruiden	5	20
Oude heide	5	80
Hoog struweel, incl. braam- gagel- en bremstruwelen	5	10
Solitaire bomen en kleine bosjes (>5 m)	1	10
Bochtige smeel-, pijpenstrootje- en pitrusvelden	1	25

**Kwaliteitsbepaling**  
**Goed:** indien minimaal 4 kwalificerende structuurelementen aanwezig zijn en waarvan in ieder geval dominantie van pijpenstrootje en/of pitrus niet hoger is dan 40%.  
**Matig:** indien 3 kwalificerende structuurelementen aanwezig zijn.  
**Slecht:** indien 0-2 kwalificerende structuurelementen aanwezig zijn.

Tabel 3: Structuurdoelen vanuit SNL voor vochtige heide

#### Realisatie

Het verwijderen van bos (zie voorgaande paragraaf over hoogveen) draagt ook bij aan het versterken van kwelstromen richting vochtige heide in de omgeving.

Aan de oostzijde van de Rode Beek tegen de helling vinden we een paar vochtige heideveldjes met veenkenmerken. Die zullen we verbinden met het dal van de Rode Beek en vrijhouden van bos.

Om de waterstromen in de richting van het vochtig heischraal grasland nabij de Middenberg blijvend op gang te houden gaan we hier naaldbos omvormen naar loofbos. Dat beperkt de verdamping door bos. Ook gaan we hier bosranden terugzetten. In de buurt van het natte heischrale graslandje van de Middenberg is nog een locatie waar vroeger orchideeën stonden. Deze potentiële locatie kan weer worden ontwikkeld door hier kleinschalig en licht de toplaag eraf te schrapen en de locatie met maaisel van het huidige nat heischrale graslandje te enten.

Om stikstofeffecten verder te beperken in de vochtige heide kunnen maatregelen als lokaal en kleinschalig plaggen worden ingezet. Bij plagwerkzaamheden zorgen we ervoor dat er geen stagnerende lagen worden aangetast.

## Vennen

#### Streefbeeld

Het water van de Schrieversheidevennen schommelt minder zodat de omliggende habitattypen als vochtige heide zowel in kwaliteit als kwantiteit goed en stabiel zijn. Het water dat toestroomt is van goede kwaliteit en exoten zijn verwijderd.

#### Realisatie

Delen van de vennen zijn erg voedselrijk. In 2001 is hier onderzoek naar gedaan en zijn er maatregelen uitgevoerd. Dit heeft tot nu toe niet geleid tot duurzaam herstel. Er lijkt sterke verdroging op te treden via ondergronds weglekken van water aan de noordkant van het gebied, maar omdat er geen peildata zijn is dit niet met metingen te staven. Om dit kwelvennensysteem weer te kunnen herstellen, heeft het inrichten van meetpunten en het laten uitvoeren van hydrologisch onderzoek in aanvulling op de gegevens uit 2001 hoge prioriteit.

## Droge heide

#### Streefbeeld

Binnen de Brunsummerheide is een zeer divers heidelandschap ontstaan met droge heide, natte heide, hoogveen, akkers, bosranden, bossen. Binnen de droge heide zien we veel variatie: jonge en oude heide, mooie overgangen naar bos en naar relatief voedingsrijke delen. We zien brem en havikskruid bloeien en goed ontwikkelende populaties van nachtzwaluw en boomleeuwrik. Het areaal droge heide is toegenomen en hierbinnen is een grote diversiteit in micromilieus te zien evenals in de gradiënten naar bosranden.

#### Algemene heidevisie

Dit streefbeeld is gebaseerd op de volgende visie op het heidelandschap. Het heidelandschap is van oorsprong zeer gevarieerd, maar heeft de laatste eeuw een metamorfose ondergaan. De van nature meest voedselrijke en sterkst gebufferde delen van de heide zijn tot halwege de vorige eeuw grotendeels omgezet in landbouwgrond en bos. Daarna trad grootschalige verzuring op van het resterende heideareaal door de sterk toegenomen neerslag van zwavel- en stikstofverbindingen uit de lucht. Het beheer heeft zich lange tijd noodgedwongen gericht op het verwijderen van voedingsstoffen, het terugdringen van monoculturen van hoge grassen en tegengaan van boomopslag.

Veel dier- en plantensoorten die gezien worden als zeer karakteristiek voor de heide – zoals boomleeuwrik, nachtzwaluw en stekelbrem – zijn ondanks deze inspanningen verder achteruit gegaan. Mogelijke redenen hiervoor zijn onder andere een onbalans in nutriëntenuishouding van droge heide, slecht gebufferde bodems en een homogene vegetatie- en bodemstructuur die kunstmatig in een relatief jong stadium worden gehouden.



Nachtwaluw

De laatste jaren is het inzicht gegroeid dat een heidelandschap zowel intensief gebruikte standplaatsen kent, maar ook relatief onbeheerde oude bodems en vegetaties met geleidelijke ontwikkeling naar bos. Beide gebruikstypen maar ook de geleidelijke gradiënt tussen deze typen leveren totaal verschillende levensgemeenschappen op. Naast de echt voedselarme heidevegetaties horen ook voedselrijkere plekken, zoals akkertjes, thuis in het heidelandschap. De gradiënten in voedselrijkdom, gebruik en dynamiek hebben in het verleden sterk bijgedragen aan de hoge diversiteit van het heidelandschap en zijn een belangrijke sleutel voor het huidige herstel.

Om de volle breedte van de biodiversiteit en landschapelijke afwisseling van heidelandschappen, zijn de volgende punten van belang:

1. Kies voor jonge en/of oude heide,
2. Ontwikkel geleidelijke overgangen naar bos,
3. Open het heidelandschap,
4. Geef bloemrijke delen de ruimte,
5. Koppel voedselarme en voedselrijke delen,
6. Bevorder medegebruik,
7. Graas in gradiënten.

Natuurmonumenten zet in op de kansrijke ontwikkeling van de Brunsummerheide met haar omgeving als compleet heidelandschap voor zowel natte als droge heide in al zijn facetten. Een belangrijk deel van de strategie is daarom het robuust maken van de kerngebieden door enerzijds verwerving en vergroting van het grondbezit, anderzijds door zonering en bindende afspraken over inrichting en/of gebruik van de directe omgeving/bufferzone.

Belangrijke bron voor deze visie is het OBN-rapport 'Droge Heide' uit 2014.

Bij het behalen van de doelen voor het heidesysteem is de structuur van de heide een belangrijke factor. In bijgaand kader onderaan worden de structuurdoelen vanuit SNL voor de droge heide weergegeven.

#### Realisatie

De uitbreiding van de Brunsummerheide met flora- en faunarijke akkers aan de zuidoostzijde biedt een goede gelegenheid voor het herstel van het cultuurhistorisch beeld met heide en akkers. Om het heideterrein van de Brunsummerheide te verbinden met de akkers zal een corridor door het bos worden aangelegd. Ook willen we verbindingen maken tussen de afzonderlijke heidevelden in het middendeel van de Brunsummerheide. Hier willen we ook de heide uitbreiden door het centrale bos te verkleinen. De uitbreiding van de heide willen we binnen zes jaar realiseren.

We willen de diversiteit van de heide vergroten en een mozaïeklandschap creëren met jonge en oude heide, natte en droge heide, grazige plekken en natte grazige slenken, open zandige plekken, afwisseling met akkers en 'wandelende' bosjes.

Binnen de droge heide gaan we een aantal percelen extensief beheren zodat ze zich ontwikkelen tot oude heide. Deze heide ontwikkelt een hoge vegetatiestructuur met een dikkere strooisellaag. Die herbergt vaak een rijke mossenflora en begroeiing met bosbessen. Ook kent deze oude heide vaak een grote variatie aan amfibieën en reptielen.

Structuurelement	Minimum %	Maximum %
Kale bodem en/of open pioniervegetaties	5	40
Steilranden*	15	-
Oude heide	5	80
Bochtige smele-, pijpenstrootje- en pitrusvelden	5	20
Gesloten lage vegetaties, grassen, zeggen en kruiden	5	20
Hoog struweel, incl. braam-, gage- en bremstruwelen	5	20
Jeneverbesstruwelen	5	-
Solitaire bomen en kleine bosjes (>5 m)	1	10

Tabel 4: Structuurdoelen vanuit SNL voor droge heide





Gevarieerde heide

Langs de randen van de heide zorgen we met geleidelijke overgangen naar bos voor extra variatie. Op plekken waar bos zich uitbreidt zetten we dit gefaseerd terug, met inhammen en het laten liggen van dood hout. Bosjes op de heide zetten we terug aan de noordoostzijde terwijl aan de zuidwestzijde enige aangroei mogelijk is. Zo creëren we 'wandele bosjes'. Op deze wijze zijn er altijd verschillende stadia van bosontwikkeling aanwezig zonder dat het heideterrein dichtgroeit. Aan de zuidwestzijde met relatief veel zoninstraling ontstaat een gradiënt met sterk opwarmende struikvegetatie, die overgaat naar een meer gematigd microklimaat 'dieper het bos in'. Voor extra diversiteit laten we zowel naald- als loofbomen opkomen. De nachtzwaluw heeft belang bij de aanwezigheid van solitaire bomen als de vliegdenen met lage takken in de heide. We zorgen er daarom voor dat er voldoende solitaire bomen blijven staan.

Ook de ontwikkeling van de gradiënt van voedselarm naar (relatief) voedselrijk geeft meer variatie in de biodiversiteit. Daarvoor dienen zich goede kansen aan op de overgangen van heide naar akkers, bijvoorbeeld nabij de Heihof. Hier profiteren loopkevers en sprinkhanen van. Vogelsoorten als veldleeuwerik, kneu en geelgors maken veel gebruik van deze akkers.

Ook op de overgang naar bermen, paden en 'rommelhoekjes' ontstaan gradiënten naar voedselrijkere en beter gebufferde bodems. Hier ontwikkelt zich een heischrale tot grazige vegetatie, met een meerwaarde voor het heidelandschap. We gaan daarom de randen van paden beheren als bloem- en kruidenrijke bermen die goed aansluiten op de heide. Om de diversiteit te laten toenemen laten we ook verspreid wat braamstruiken staan in de heide.

In het beheer streven we naar meer 'gele bloeiërs' zoals brem en havikskruid. Deze soorten hebben het moeilijk, onder andere door de verzuring van de bodem. Indien nodig proberen we de bodemcondities voor deze soorten te verbeteren, bijvoorbeeld door het aanbrengen van kalk.

Bij herstelmaatregelen van de heide kijken we naar de aanwezigheid van restpopulaties planten, deze worden bij de uitvoering van maatregelen gespaard. De restpopulaties kunnen fungeren als zaadbron. Als er geen zaadbron meer aanwezig is, brengen we nieuw bronmateriaal aan in de vorm van zaad of maaisel van andere, goed ontwikkelde heischrale graslanden.

De bodem onder de heidevelden speelt een belangrijke rol. Ongestoorde bodemprofielen, bijvoorbeeld onder oude dennenbossen, bieden een goed vertrekpunt voor afwisselende heidegebieden. We gaan voor dit doel locaties met ongestoorde bodemprofielen inventariseren. Voor de gladde slang, ringslag en zandhagedis is het be-



Havikskruid



Tormentil

langrijk dat er voldoende open plekken in het heidegebied zijn waar de dieren kunnen opwarmen in de zon. We zorgen er voor dat hier voldoende plekken voor zijn, op geringe onderlinge afstand. Hier profiteert ook de zadelsprinkhaan van. We onderzoeken of deze soort succesvol geïntroduceerd kan worden op de heide. Voor de genoemde reptielen is het van belang dat er niet grootschalig wordt geplagd. Om deze reden zullen we in de toekomst alleen nog maar pleksgewijs plagen.

Begrazing is de belangrijkste vorm van beheer en wordt afgestemd op de ontwikkelde kwaliteit en de gewenste doorontwikkeling naar een struweelrijkere heide, zachte bosranden en bijvoorbeeld behoud van braamstruwelen. Uitgangspunt is ecologische begeleiding van de kuddes door herders met voldoende kennis. Periodiek bekijken we via evaluatie opnieuw de inzet van begrazing en optimaliseren die met het oog op de natuurdoelen.

### Hoogveenbossen

#### Streefbeeld

De zone rond de hoogveenbossen is door hydrologische maatregelen natter geworden. Hierdoor breiden de hoogveenbossen zich langzaam uit. Er is niet alleen goede hydrologische bescherming van de hoogveenbossen, maar ook van de zone hier omheen.

#### Realisatie

In de jaren tachtig zijn delen van de veenbossen afgestorven door het opstuwende van de Roode Beek en het verlagen van het waterpeil in de Koffiepoel. Inmiddels is de omvang en kwaliteit van de veenbossen stabiel. De kwaliteit kan worden verbeterd door water vast te houden en verdroging tegen te gaan. Omdat het een zeer bijzonder bostype is, is uitbreiding gewenst. Nu de manege aan de noordzijde gaat verdwijnen, komen hier kansen voor. We breiden de hydrologische beschermingszone rond de bossen uit. We houden hier het water langer vast. Het hoogveenbos is niet toegankelijk voor recreanten. In de hoogveenbossen in het dal van de Roode Beek houden we het water zo lang mogelijk vast. Om te voorkomen dat de waterkwaliteit slecht wordt, zorgen we er wel voor dat er enige stroming blijft. Het hoogveenbos en doorstroommoeras met vochtige heides kunnen zich hierdoor mogelijk uitbreiden, waardoor ze vervolgens

ook zelf gemakkelijker water vasthouden.

### Droge bossen

#### Streefbeeld

De variatie in de droge bostypen is verhoogd door de omzetting van delen van het naaldbos naar loofbos. Door de aanwezigheid van bos van verschillende leeftijd is de populatie reeën gegroeid.

#### Realisatie

We willen meer gevarieerde droge bostypen realiseren binnen de Brunssummerheide. Daarom willen we naaldbos omzetten naar gevarieerd loofbos. Dit betekent dus niet dat we al het dennenbos willen verwijderen. Het dennenbos binnen het gebied is een waardevolle exponent van de cultuurhistorie van het gebied. Omdat de invasieve exotenbestrijding voorlopig prioriteit heeft, is het niet zeker of we in deze planperiode aan de omzetting toekomen.

De reeënpopulatie op de Brunssummerheide wordt kleiner. De dieren trekken zich steeds meer terug in de bossen. Het is dus van belang dat er voldoende recreatief luw bos is binnen het terrein. Ook vanuit dit oogpunt is het belangrijk dat de recreatieve activiteiten vooral langs de buitenzijde van het terrein plaatsvinden. Voor het ree is het ook belangrijk dat er bos van verschillende leeftijden aanwezig is, en kleine bosjes in open terreinen voor dekking. In deze planperiode hebben we hiervoor aandacht, want we houden het ree graag binnen de Brunssummerheide. Recreanten willen de dieren graag zien en reeën zorgen voor gewenste begrazing.

Invasieve exoten worden in de bossen in een passende cyclus aangepakt en de Amerikaanse eik wordt van binnenuit 'opgerold' (zie ook paragraaf 3.5.1). Dichtbij de Buitenring gaan we eerst werken aan de vorming van een goede mantelzone. Pas als deze is ontwikkeld gaan we de Amerikaanse eiken kappen. Op deze manier blijft er een visueel 'scherm' tussen het heidegebied en de hooggelegen Buitenring op de Mijntsteenbergen (de auto-weg is anders namelijk zichtbaar vanaf de heidegebieden op de Zevenheuvelen en Tafelberg).



## Akkers en kruiden- en faunarijk grasland

### Streefbeeld

Akkers in de omgeving van de heide worden complementair aan het heidelandschap; het gaat om de faunarijke akkers met florarijke randen. Na vernatting van de kruiden- en faunarijke graslanden zijn er enkele fraaie natte hooilanden ontstaan.

### Realisatie

De akkers op de Heihof zullen, zodra ze bij ons in beheer zijn, worden beheerd als kruidenrijke akkers. Dit beheer is helemaal gericht op natuurwaarden. Dat komt ten goede aan veel vogels en het ree.

Voor de akkers die nu al in ons bezit zijn, maken we afspraken met pachters voor de inrichting van akkerranden en het inzaaien met een ongeschoond mengsel. Hierin zit ook zaad van akkerkruiden.

De combinatie heide en akkers is gunstig voor de biodiversiteit van het terrein. Zo is bijvoorbeeld het broedsucces van veldleeuweriken in een heidelandschap met akkers vele malen hoger dan in een eenvormig droge heidelandschap of in regulier cultuurland.

We gaan de huidige kruiden- en faunarijke graslanden vernatzen. Hiermee willen we ze omvormen naar natte hooilanden. In de komende jaren krijgen we mogelijk nieuwe kruiden- en faunarijke graslanden in bezit aan de oostzijde van het gebied.

Tot slot bij deze paragraaf: de kwalitatief beschreven doelen per natuurtipe zijn in bijlage 10 vertaald in doelen per habitattipe.



Boomklever

## 3.5 Recreatie en beleving

### Streefbeeld

De Brunssummerheide is optimaal gezoneerd zodat gevoelige natuur beschermd wordt en recreatief gebruik goed wordt gefaciliteerd. Er is een goede scheiding aangebracht tussen verschillende vormen van recreatief gebruik. Zo zijn er een minimaal aantal conflicten en zijn er goede aansluitingen op de routestructuren in de omgeving. Langs de verschillende routes kunnen bezoekers niet alleen de Brunssummerheide recreatief of sportief beleven, maar ook de Teverenerheide en Schinveldse bossen goed bereiken. De toegangen naar de routes en het gebied zijn aantrekkelijker en voorzien van hondenuitrenplekken nabij de parkeerplaatsen.

Sportief, revaliderend, meditatief, natuurgericht en recreatief gebruik kunnen prima naast elkaar bestaan en worden ondersteund door voldoende gezamenlijke handhaving, gestroomlijnde vergunningverlening en ambassadeurs/vertegenwoordigers voor gebruikersgroepen.

De evenementen die binnen het natuurgebied plaatsvinden, leveren een mooie bijdrage aan de beleving van de Brunssummerheide. We vertalen de betrokkenheid van Natuurmonumenten in concreet zichtbare activiteiten.

De gezamenlijke handhavingcapaciteit is vergroot zodat meer en beter toezicht mogelijk is. We zijn elke dag aanwezig op de hei; daarnaast zijn er periodieke handhavingscampagnes met extra aandacht aan bepaalde thema's.

Om problemen te voorkomen is de Brunssummerheide, net als alle andere natuurgebieden in Nederland, 's nachts afgesloten voor publiek. De fietspaden door het gebied zijn 's nachts nog wel toegankelijk. Ook het stoken van open vuren willen we binnen de aangegeven natuurgebieden uit te sluiten in overleg met de gemeenten.

### Zonering

Een goede recreatieve zonering is noodzakelijk, onder meer om de toegenomen natuurwaarden in de kern van het gebied beter te beschermen. De zonering moet logisch en helder zijn en uitlegbaar aan de bezoeker. Voor de Brunssummerheide kiezen we voor drie zones,

zie bijlage 11. Deze zones staan beschreven in het kader op pagina 48.

Op hoofdlijnen is de zonering als volgt opgebouwd: basis is een onderscheid tussen een recreatieve zone en een natuurgerichte zone, met daartussen een middenzone. De natuurgerichte zone is opgebouwd uit een deel



Intensieve recreatie

kerngebied waar actuele hoge natuurwaarden voorkomen die optimaal beschermd moeten worden. Daarnaast is er een middenzone waar natuurontwikkeling aansluitend op de kernzone ruim baan krijgt, en die voorziet in buffering van de kerngebieden.

In de recreatieve zone zijn de recreatieve routes en voorzieningen te vinden, zoals parkeerplaatsen en hondenuitrenplekken (zie bijlage 11). De toegankelijkheid en beleving in deze zone, bijvoorbeeld van cultuurhistorische plekken, worden verbeterd.

Voor de APV stellen we voor de grens van het natuurgebied te trekken op basis van de Natura2000-begrenzing. Met deze eenduidige afspraak vereenvoudigen we de communicatie over de zones en de mogelijkheden voor handhaving daarbinnen.



Extensieve recreatie



## Recreatieve zonering Brunssummerheide

Het hele natuurgebied:

- Er geldt een hondenaanlijnplicht;
- Er is een verbod op nachtelijke toegankelijkheid;
- Open vuren zijn niet toegestaan.
- Wandelen op wegen en paden
- Fietsers, MTB-ers, ruiters en menbers zijn enkel toegestaan op de daarvoor aangegeven route's.
- Bebording aan de rand van het natuurgebied vermelden de do's en don'ts.

De nieuwe zonering kent drie zones (zie ook de kaart in bijlage 11):

### Recreatieve zone

- In deze zone worden de wandel- en cultuurhistorische routes geconcentreerd, evenals de sportgebonden routes (mountainbike-, ruiter- en menroutes) als sportief gebruik (waaronder bijvoorbeeld trailrunevenementen).
- In deze zone liggen de parkeerplaatsen en toegangen tot het gebied.
- Bij de parkeerplaatsen liggen hondenuitrenterreinen die duidelijk zichtbaar en navolgbaar zijn en waar honden en bezitters los mogen lopen en wandelen. Buiten de hondenuitrenterreinen en de parkeerplaatsen moet de hond aan de lijn.
- Bij parkeerplaatsen worden de bezoekers welkom geheten en krijgen ze basisinformatie over de regels en zonering in het gebied en de mogelijkheden om het gebied te bezoeken/beleven. De parkeerplaats bij het huidige bezoekerscentrum biedt extra faciliteiten en uitleg.
- In deze zone zijn grotere evenementen mogelijk onder voorwaarden.
- Beheer richt zich hier naast het reguliere natuurbeheer op recreatieve beleving en bereikbaarheid.

### Middenzone (natuurgerichte zone)

- In de middenzone zijn wandel- en cultuurhistorische routes toegestaan als de doorsteek naar een ander deel van de recreatieve zone van de Brunssummerheide noodzakelijk is.
- In deze zone zijn enkele paden aangewezen als toegangspaden voor calamiteiten en beheer, andere paden die deze functies niet hebben worden afgesloten. Het ontstaan van nieuwe paden in de middenzone wordt tegengegaan om voldoende rust en ruimte te kunnen garanderen.
- In de middenzone ligt ook het belangrijkste rustgebied voor bijvoorbeeld reewild.
- Evenementen met een extensief karakter op bestaande wegen en paden zijn, middels heldere vergunningverlening, mogelijk.
- Het beheer is in deze zone hoofdzakelijk natuurgericht. Het is ook gericht op het goed onderhouden van de routeverbindingen.

### Kernzone (natuurgerichte zone)

- De kernzone vertegenwoordigt de kernwaarden voor natuur en landschap van het gebied en is zeer gevoelig voor verstoring.
- Betreding en toegang van dit gebied is beperkt tot de doorgaande wandelroutes in het gebied. Zo veel als mogelijk worden de routes om de kernzone heen gelegd.
- In de kernzone zijn geen evenementen toegestaan.
- Het kerngebied ligt binnen de middenzone (met uitzondering van de Heihof).
- Afgezien van doorgaande wandelroutes worden andere paden afgesloten.

Onderdeel van de zonering is een verbetering en aanpassing van het hondenbeleid op de Brunssummerheide en het gelijktrekken van de uitvoering conform de APV's van de gemeenten. De omgeving van de Brunssummerheide is flink in ontwikkeling. De voorgestelde zonering is daarom niet statisch en zal moeten worden aangepast in de tijd. Bij de voorgestelde zonering is al waar mogelijk rekening gehouden met die ontwikkelingen. Voor de zonering is uitgegaan van één hoofdentree, en van verbeterde voorzieningen en herkenbaarheid bij andere drie entrees. Eenduidige bebording heet iedereen welkom en informeert over het gebied. De bebording is zodanig dat handhaving in het terrein goed mogelijk is.

Op basis van deze nieuwe zonering zullen de lichtgroene en rode wandelroutes worden aangepast.

### Optimaliseren routestructuren

De routestructuren zijn optimaal ingericht voor het specifieke gebruik. Dit wordt waar nodig bijgesteld door nieuwe ontwikkelingen in de omgeving, Waar mogelijk werken we samen met belangen- en sportverenigingen de (sociale) controle en voeren we samen het beheer van de routes uit. We verkennen de mogelijkheid om routes te beprijzen zoals via vignettes. De uitvoering moet laagdrempelig zijn wil dit kunnen gaan werken. Expliciet kiezen we ervoor de bestaande hondenloslooproute op de Brunssummerheide niet in stand te houden. In plaats daarvan geven we meer ruimte voor het uitrennen van honden bij toegangen. Bij het beheer, de aanleg en verbetering van routes kijken we steeds naar de wijze en uitvoering van verbindingen met de omgeving en de gebruikersgroepen. Ook buiten de Brunssummerheide moet de routes logisch en veilig aansluiten en een vervolg krijgen. Natuurmonumenten streeft met gemeenten en provincie deze routes bindend vast te leggen voor een veilige beleving.

### Aanpassing parkeervoorzieningen

Er zijn vanuit het verleden veel verschillend uitgevoerde parkeergelegenheden in en rond de Brunssummerheide. De parkeerterreinen in de Brunssummerheide verplaatsen we naar de buitenrand (naar de recreatieve of extensieve zone), waarbij we kiezen voor een beperkt aantal goed ingerichte en goed bereikbare parkeergelegenheden, zie bijlage 11. Onlogisch gelegen parkeerplaatsen saneren we. De parkeergelegenheden hebben nadrukkelijk een poortfunctie naar het gebied. Waar

nodig zal middels bestemmingsverkeer nog aanvullende zonering plaatsvinden. De hoofdtoegang blijft het parkeerterrein ter hoogte van de Schaapskooiweg. De toegang vanaf de rotonde wordt, zodra ontwikkeling mogelijk is, hierop aangetakt en eenvoudig functioneel ingericht. Dit zorgt er tevens voor dat ook bezoekers per openbaar vervoer en wandelaars op een aantrekkelijker manier het gebied kunnen betreden.

### Betere ruimte voor honden

Op dit moment zijn er op de Brunssummerheide twee grote hondenlosloopgebieden (op het terrein van Natuurmonumenten 45 ha). Daarnaast is er sprake van een grote recreatiedruk met veel hondenbezitters en hun honden; ook is er sprake van een verdere verruwing van omgangsnormen. Het oude handhavingsbeleid is niet meer effectief, en ook niet langer houdbaar. Dat komt door onder meer onduidelijkheid van de bebording, het gebrek aan (mogelijkheden voor) handhaving en de niet-gezamenlijke aanpak van gemeenten in het hondenbeleid.

We kiezen ervoor om op en rond de Brunssummerheide zes hondenuitrenplaatsen te realiseren met een oppervlak van twee tot vijf hectare. Deze hondenuitrenplekken komen direct naast of in de buurt van de parkeerplaatsen te liggen. Deze terreinen zijn in het veld goed te herkennen, om te voorkomen dat er misverstanden ontstaan over de grens van het uitrengebied. Er zijn duidelijk aangegeven in en uitgangen. (Zie bijlage 11 voor de kaart met de locaties van de hondenuitrenplekken.)

Daarnaast wordt de zonering van het natuurgebied samen met de gemeenten bepaald, zodat de gemeenten door middel van een B&W-besluit op eenduidige wijze de aanlijnplicht kunnen aangeven, en ze samen met ons kunnen handhaven. Hiervoor zal extra bebording nodig zijn. Ook willen de gemeenten in de komende jaren de nachtopstelling opheffen.

Door samen te werken en gezamenlijk een extra inspanning te leveren in handhaving en communicatie over het hondenbeleid is een duurzame basis voor een houdbaar hondenbeleid mogelijk.

Verbreiding recreatief aanbod op de Brunssummerheide Er is een brede maatschappelijke stroming die een breder en attractiever aanbod wenst voor de beleving van natuurgebieden. Dat geldt ook voor de natuurgebieden

van Natuurmomenten. De laatste jaren was bijvoorbeeld een ontwikkeling met hondenuitlaatservices, trailrunnen, gps-tracks en bootcamps zichtbaar. In de rand van de stedelijke omgeving is deze ruimtelijke vraag duidelijk aanwezig en vraagt ook om onze geleiding. We willen de beleving van onze natuurgebieden op verschillende manieren versterken en ondersteunen. Dit mag niet ten koste van natuurkwaliteit gaan en moet zo min mogelijk conflictpunten tussen gebruikersgroepen opleveren. Samen met de Contactcommissie Brunssummerheide zorgen we voor een goede afstemming over deze situaties.

Daarnaast gaan we actief op zoek naar ondernemers die recreatieve activiteiten willen ontplooiën die aansluiten bij onze visie op de Brunssummerheide. Dit kan bijvoorbeeld revaliderend/meditatief gebruik zijn.



Nieuwe mensluis

#### Handhaving

De Brunssummerheide kent een hoog stedelijk gebruik door een veelheid aan verschillende gebruikersgroepen; van paardensport via hondenbezitter tot rustzoeker. Deze verschillende gebruikersgroepen gaan niet altijd goed samen op hetzelfde terrein, zowel fysiek als wat betreft uitstraling. Handhaving van excessen en ongewenst gedrag is, sinds de overgang van recreatieschap naar Natuurmonumenten, verminderd uitgevoerd. De afgelopen jaren is te beperkt ingezet op handhaving op de Brunssummerheide; dat is er medeoorzaak van dat er nu sprake is van een spiraal naar beneden: gedrag en excessen worden gewelddadiger. Tijdelijke acties met een positieve grondslag (zoals het uitreiken van hondenkoekjes) hebben onvoldoende effect gehad. Ook handhavingsacties hebben tot nu toe onvoldoende effect gehad om het tij te keren.

Het is belangrijk om te voorkomen dat mensen regels overtreden. Een goede zonering helpt hierbij: we proberen de bezoekers te geleiden naar plaatsen die relatief minder kwetsbaar zijn. Ook helpt het als we met een goede routestructuur de verschillende gebruikersgroepen 'uit elkaar' kunnen houden. Hier gaan we samen met de gemeenten aan werken.

Daarnaast is ook de aanwezigheid van medewerkers van Natuurmonumenten een belangrijke factor. Daarin zijn er twee rollen. De eerste rol is die van gastheer en informatieverstrekker. Die is verder te ontwikkelen door meer vrijwilligers te betrekken. Zij kunnen samen met medewerkers het bezoekerscentrum bemannen en in het veld en bij activiteiten uitleg geven en hun enthousiasme voor natuur en het gebied overdragen. De tweede rol is die van handhaver die de regels die horen bij het natuurgebied toelicht en bewaakt, in gesprek met bezoekers, maar zo nodig ook bestraffend. We zullen hierop blijven handhaven om ongewenst en sterk verstorend gebruik van bijvoorbeeld illegale motorcross tegen te gaan.

Zonder een duidelijke reactie op illegaal gedrag blijven we in een spiraal naar beneden. Aanwezigheid van medewerkers van Natuurmonumenten op beide niveaus is noodzakelijk. We gaan hier samen met gemeenten mee aan de slag, onder meer door in samenwerking geregeld prikacties uit te voeren. In Limburg behoort de Brunssummerheide, samen met de Sint Pietersberg, namelijk tot de gebieden waar gewelddadige conflicten mogelijk zijn. Daarom gaan we de boa's beter toerusten om risicovolle situaties aan te kunnen. Verder streven we naar structurele aandacht (tijd en menskracht, zeven dagen in de week) voor handhaving op de Brunssummerheide.



Recreatief gebruik

We gaan onderzoeken hoe we dit kunnen realiseren. *Communicatie ondersteunt de uitvoering* Recreatie is mensenwerk, net als beheer, onderhoud, regulering en handhaving. Communicatie is het belangrijkste middel om afstemming, uitvoering en aanpassing mogelijk te maken. Een intensief communicatieprogramma zal nodig zijn om de nieuwe ontwikkelingen te ondersteunen en ook duurzaam uit te voeren, zie bijlage 12. Dit programma maken we samen met de overheden en vertegenwoordigers van gebruikersgroepen om zo alle groepen op de juiste wijze te bereiken. De bestaande Contactcommissie Brunssummerheide is waardevol en wordt actief gebruikt voor dit communicatieoverleg. De commissie kan, als het nodig is, worden uitgebreid met belangenvertegenwoordigers van nieuwe gebruikersgroepen.

In de communicatie over de Brunssummerheide willen we de cultuurhistorie beter naar voren halen. Dit omvat twee verhalen. Het eerste gaat over de restanten uit de oudheid en de Middeleeuwen. We zorgen ervoor dat de grafheuvel en het urnenveld bij Landgraaf goed herkenbaar zijn. Ook de bijzondere dubbele verdedigingswal, de landgraaf, is goed te herkennen in het veld. In het veld, in folders en excursies besteden we aandacht aan de achtergronden van deze historische elementen. Een tweede mooi cultuurhistorisch verhaal is de geschiedenis van de mijnbouw en de winning van zilverzand op en rond de Brunssummerheide. Die liggen aan de basis van of hebben serieuze invloed op veel biotopen in het gebied. Bovendien zal het mijnbouwverhaal veel herkenning oproepen bij bezoekers uit de omgeving. De mijnbouwgeschiedenis leeft nog steeds in de streek en de aandacht van buiten de regio voor deze geschiedenis neemt toe. We gaan dit verhaal opdiepen en meer naar voren brengen, en koppelen het aan een speciale cultuurhistorische route in tekst en beeld, die beleefbaar is in het veld. Zo is bijvoorbeeld de grens met het mijnspoor nog zichtbaar op de heide, herkenbaar aan een paaltje.

#### Beleving

Bij de maatregelen voor de uitbreiding van de heide, houden we rekening met de beleving door recreanten. Het is bekend dat veel mensen juist de overgang van bos naar heide waarderen. Dit geldt ook voor open uitzichten op heuvels - van oudsher een belangrijk kenmerk

van de Brunssummerheide. Het aantal plaatsen waar dit beleefd kan worden is verminderd. We streven weer naar een toename van deze bijzondere plekken.

### 3.6 Gebouwen

#### Streefbeeld

Natuurmonumenten bezit functionele bebouwing die duurzaam is ingericht en voorzien wordt van duurzame energie. Daarnaast biedt zij een aantrekkelijke toegang tot de heide en heeft de werkruimte in de vorm van een kantoor en een restaurant tevens een functie als bezoekerscentrum.

Het koelwaterbassin, dat oorspronkelijk behoorde bij de mijnindustrie in Landgraaf, is behouden en gekoppeld aan een cultuurhistorische route rond en over de Brunssummerheide.

#### Doelen

Natuurmonumenten blijft duurzaam aanwezig op de Brunssummerheide. De bestaande bebouwing wordt daarvoor in stand gehouden naar de huidige en toekomstige normen. We hebben hierbij een voorbeeldfunctie rond het gebruik van duurzame materialen en duurzame energieopwekking. Daarom zetten we de komende jaren in op het zoveel mogelijk energieneutraal maken van de gebouwen.

De toegankelijkheid van de gebieden en gebouwen is essentieel voor een uitnodigend bezoek aan de Brunssummerheide en voor de uitvoering van beheerwerkzaamheden. We zetten daarom met de gemeente Heerlen in op een verbinding van de rotonde aan de Heerenweg met de Unolaan en op bushaltes naar het parkeerterrein bij het bezoekerscentrum aan de Schaapskooiweg. Zo ontstaat een logische en te markeren entree. Bebording in de omgeving zorgt ervoor dat iedereen deze entree goed kan vinden.



Bezoekerscentrum Brunssummerheide





## 4. Maatregelenplan

In dit hoofdstuk vertalen we onze visie uit hoofdstuk naar beheerniveau met als resultaat de ambitiekaart (zie bijlage 13). We sluiten het hoofdstuk af met een maatregelenplan. De beschrijving is gekoppeld aan de beheercyclus van Natuurmomenten. Het maatregelenplan loopt parallel aan de kwaliteitstoetsing die we eens in de zes jaar uitvoeren. Het maatregelenplan herzien we dus ook eens in de zes jaar.

Los van deze herziening overleggen we voor de erfpachtovereenkomsten regulier met de drie gemeenten over de voortgang van het beheer en de uit te voeren maatregelen. Dit overleg is gekoppeld aan het maken van de kwaliteitstoetsen en de gewenste aanpassingen van het maatregelenplan. Met de gemeente Brunssum is er eens in de drie jaar een evaluatiemoment, dit conform de eisen in de erfpachtovereenkomst.

### 4.1 Beheer in de komende zes jaar

De belangrijkste reguliere beheermaatregelen voor bijna de gehele Brunsummerheide zijn begrazing, het periodiek verwijderen van te veel opslag en bestrijding van invasieve exoten. Deze drie beheermaatregelen behandelen we hier daarom eerst integraal. Maatregelen die alleen gelden voor bepaalde beheertypen, beschrijven we per beheertype.

#### 4.1.1 Schapenbegrazing

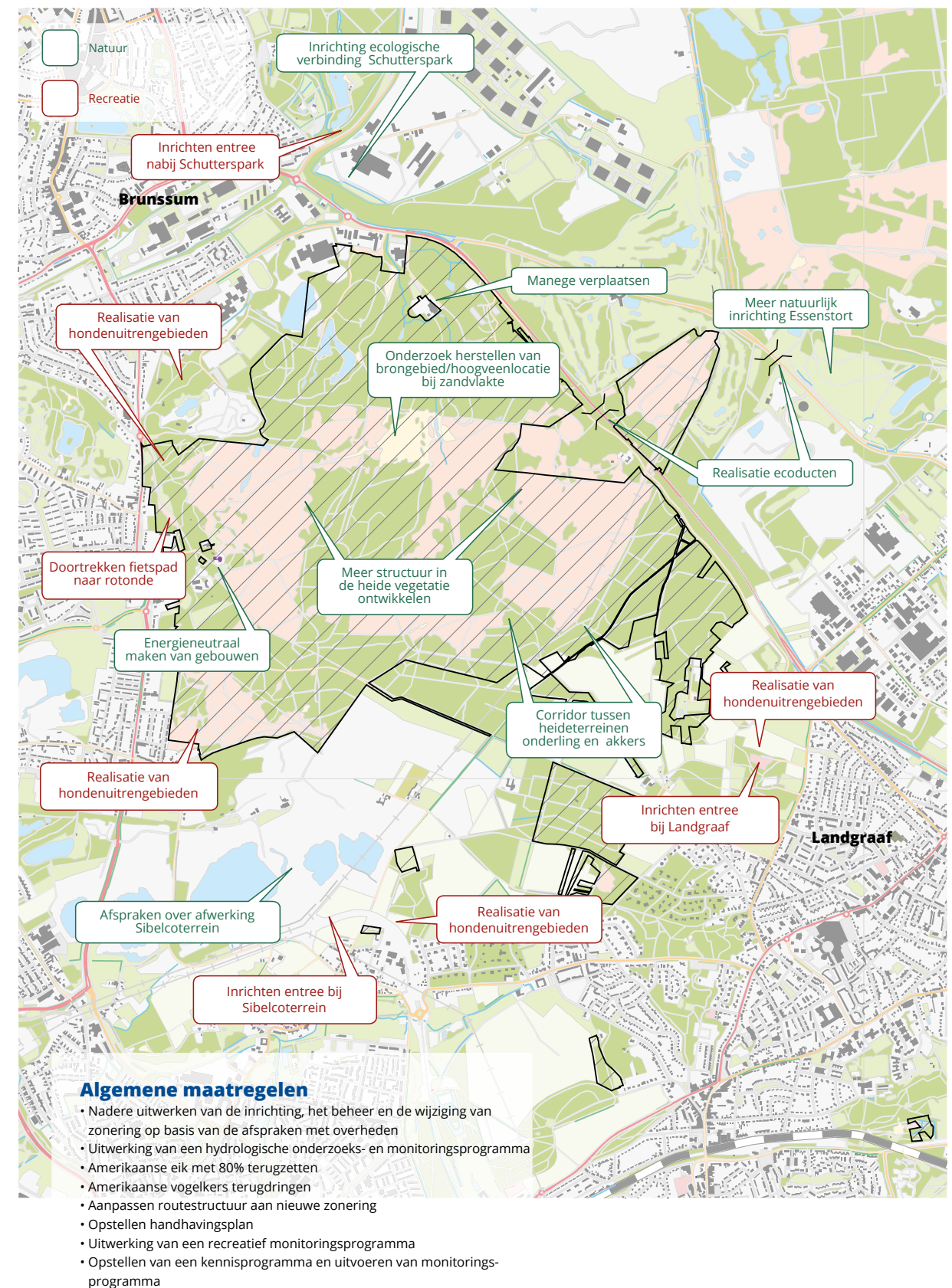
##### Algemeen

De begrazing op de Brunsummerheide gebeurt op twee manieren: het grootste deel van de tijd wordt er kuddebegrazing uitgevoerd met een herder. Bij de kudde van circa 450 schapen wordt ook een tiental geiten gehoed. Deze geiten zorgen voor een nog betere bestrijding van opslag van berk en Amerikaanse vogelkers. Op sommige delen en in sommige weekenden wordt een deel van de kudde in een raster geplaatst op het Sibelco-terrein en grazige vlakten voor het Bezoekerscentrum. De Brandenberg wordt eveneens gehoed, de kudde gaat echter niet terug naar de stal, maar overnacht in een kraal op de berg. In het kader van de PAS (Programmatische Aanpak Stikstof) is geld beschikbaar gekomen om de begrazing van de heide intensiever, maar vooral efficiënter uit te voeren. De bossen worden ook extensief meebegraasd. De kuddebegrazing volgde de laatste jaren een begrazingsplanning, waarbij het jaar in de vier seizoenen is opgedeeld. Deze planning vormt een goede basis en wordt nu aangepast met meer aandacht voor de gevoelige perioden van de kwetsbare gebieden. Hieronder beschrijven we de kwetsbaarheden van verschillende gebieden en soortgroepen en aandachtspunten in de begrazing.

##### Verfijning huidig beheer

De kuddebegrazing wordt jaarlijks geëvalueerd. We koppelen daarbij ook de bedrijfseconomische kant aan de natuurdoelen om zo besluiten te kunnen nemen over

### Maatregelen voor natuurvisie Brunsummerheide







Schaapskudde

de omvang van de kudde, de samenstelling (schapen en/of geiten) en intensiteit van begrazing.

#### Stuifzandgebied met korstmossen

Voor het stuifzandgebied is het van belang dat het voldoende open blijft. Vanwege de relatief kleine oppervlakte (voor voldoende windwerking) en de niet helemaal natuurlijke samenstelling van het zand (als gevolg van bruinkoolwinning en verplaatsing van het zand) stuift het zand niet echt. Daarom zal het gebied vooral opgehouden moeten worden door betreding van recreanten en/of de schaapskudde. Een belangrijk en waardevol onderdeel van de stuifzanden zijn de korstmossenvegetaties die met name aan de randen van het stuifzand voorkomen. Het is belangrijk dat ze niet verdwijnen onder struweel. Door deze locaties eenmaal per jaar extensief te begrazen met de schaapskudde, kunnen we dat voorkomen.

Begrazing van de stuifzanden met korstmossen dient zeer extensief te gebeuren en alleen in vochtige omstandigheden. Bij droge omstandigheden moeten ze gemeden worden. Dit betekent dat het beste tijdstip voor



Wandelaars op stuifzandgebied

de extensieve begrazing in het najaar en de winter ligt. Aanvullend kan opslag met de hand worden verwijderd.

#### Vochtige en heischrale beheertypen

Hieronder vallen de volgende beheertypen: hoogveen, hellingveen, vochtige heide, pioniersvegetaties met snavelbies en de natte heischrale graslandjes. Als gevolg van de vochtige omstandigheden en/of het voorkomen van zeldzame plantensoorten, dienen deze deelgebieden uitsluitend in de wintermaanden (1 oktober tot 1 maart) extensief begrast te worden. Een uitzondering vormt de met pijpenstrootje vergraste delen. Deze kunnen het beste in mei tot juli worden begrast om de dominantie te doorbreken. Bij droogte moet begrazing van deze typen drastisch verminderd worden. Vochtige heidevegetatie met klokjesgentiaan, zonnedauw en moeraswolfsklauw moeten beheerd worden; steeds zal hier een afweging gemaakt moeten worden wanneer maai-beheer nodig is en of nabegrazing in de winter met schapen noodzakelijk is.

In bijlage 14 zijn de kwetsbare periodes van de verschillende vochtminnende planten en dieren weergegeven.

#### Aandachtspunten bij schapenbegrazing

##### Kennis bij de herders

Belangrijk is de kennis en kunde bij de herders; zij sturen op basis van ecologische kennis de kudde. Kennis moet beschikbaar zijn van het natte en droge heidesysteem, de specifieke situaties en soorten op de Brunsummerheide en de daarin gelegen kwetsbare stukken zoals het hoogveen en hoogveenbos.

##### Bloemrijkere stukken

In de droge heide komen lokaal bloemrijkere stukken voor. Deze stukken dienen met goed hoeden tijdens het bloeiseizoen gemeden te worden. Goede afstemming en kennisuitwisseling over die locaties met de herders is daarbij cruciaal. Deze bloemrijke locaties vormen een belangrijke nectarbron voor de wilde bijen en overige insecten. Ook soorten als braam en wilg vormen een belangrijke variatie in de droge heide en zijn voor insecten een belangrijke bron van nectar.

##### Vogels

Typische broedvogels van de heide zijn voornamelijk grondbroeders of struweelbroeders, zoals roodborsttapuit en nachtzwaluw. Begrazing kan negatieve effecten hebben op bijvoorbeeld het broedsucces van de soorten,

maar begrazing heeft ook weer positieve effecten op het voedselaanbod en de vegetatiestructuur. Uit onderzoek blijkt dat voor vogels juist zomerbegrazing positievere effecten heeft dan jaarrondbegrazing, omdat prooien in de tijd van het grootbrengen van het nest dan vanwege de openheid eenvoudiger gevonden worden.

##### Reptielen

In de droge heide komen ook reptielen voor die kwetsbare periodes kennen waarin beter geen begrazing toegepast kan worden. Reptielen als de zandhagedis en gladde slang houden het meest van onbegraasde heide. Te intensieve begrazing kan de aantallen reptielen drastisch doen afnemen. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat oude (hoge) heide door begrazing wordt opengebrouwen en dikke, ongestoorde strooisellagen verdwijnen. De begrazing van deze oude droge heide moet daarom heel extensief gebeuren om te voorkomen dat de heide vroegtijdig afsterft en ook de reptielen verdwijnen. Om reptielen als de zandhagedis en de gladde slang te behouden en hun populaties te versterken laten we gedifferentieerd stukken minder begrazen en andere meer. Als er te veel boom- en struikopslag is, zullen we dat verwijderen.

We streven ernaar alle stadia aan heide in haar cyclus van 30 jaar in het gebied te hebben en ook te laten ontwikkelen om zo altijd diverse milieus voor diverse soorten beschikbaar te hebben.



Zandhagedis

#### Leefgebied van de gladde slang

Het leefgebied van gladde slangen heeft op drie schaalniveaus specifieke kenmerken. Op macroniveau is er vaak sprake van een glooiend landschap. Op mesoniveau is de aanwezigheid van taluds, steilrandjes en dergelijke zeer typerend, en op microniveau zijn er bijna altijd veel bulten, kuilen en gaten aanwezig. Er is altijd sprake van een structuurrijke vegetatie en een goed vergraafbare bodem of strooisellaag. Het leefgebied van de gladde slang heeft ook altijd zoninstraling. Zonnende slangen worden vaak gezien op hogere, droge structuren, zoals begroeide stuifduintjes, dijkes, taluds van greppels en sloten en maaisel- en plagselhopen. De gladde slang houdt zich ook graag op bij liggende boomstammen en takkenbossen.



#### Dagvlinders, sprinkhanen en mieren

De droge heide is rijk aan sprinkhanen- en dagvlindersoorten als heivlinder en hooibeestje. Begrazing heeft een gunstig effect op de sprinkhanen en dagvlinders. Sprinkhanen kunnen extensieve zomerbegrazing goed verdragen, terwijl dagvlinders beter gedijen bij extensieve jaarrondbegrazing. De veldkrekel heeft zelfs een kort begrast biotoop nodig, dus deze soort kan zelfs intensievere begrazing goed aan, ook in de paartijd in mei - juni.

#### Geen groot materieel

De droge heide kan niet tegen betreding van de heide met groot materieel. De heide sterft hierdoor af. Daarom spreken we bij werkzaamheden op de heide met groot materieel altijd een duidelijke rijroute af en wordt de route na gebruik licht afgeplagd. Zo kan zich op deze stroken weer nieuwe heide ontwikkelen of ze kunnen tijdelijk als zon- en ei-afzetplek voor reptielen of sprinkhanen dienen.



#### Bestrijding van dominante grassen

Dominanties van pijpenstrootje kunnen intensief begraasd worden in de periode mei - juli. Van begrazing alleen mogen echter geen opzienbare verbeteringen worden verwacht; die zijn alleen haalbaar in combinatie met andere beheermaatregelen, zoals maaien, choppen of branden. Het inzetten van de schaapskudde kan deze maatregelen vervolgens bestendigen.

Dominanties van bochtige smele kunnen gedurende het hele jaar intensief begraasd worden. Gezien de samenstelling van de vegetaties in het hele begrazingsgebied, waar in de zomer voldoende aanbod van goed voedsel aanwezig is, reserveren we de vegetaties die grotendeels uit bochtige smele bestaan voor de winter. Het is namelijk een van de weinige soorten die ook in de winter een redelijke voedingswaarde heeft.



Begrazing Foto Maurice Mouthaan

Aandachtspunten begrazing de komende zes jaar:

- voortzetten van efficiënter schapenbegrazing op de heide,
- aantal graasdagen op de Brunsummerheide aanpassen aan begrazingsnoodzaak
- kwetsbare gebieden in begrazingsplan opnemen,
- vergroten van de bloemrijkdom op de heide door maatwerk bij het hoeden,
- instellen van een jaarlijkse begrazingsevaluatie.

#### 4.1.2 Verwijdering opslag van de heide

Op de droge heide houden we een driejarige cyclus aan van bosopslag verwijderen. Dat betekent dat in principe elk heidegebied een keer in de drie jaar wordt aangepakt om het te veel aan bosopslag van den, berk en invasieve exoten te verwijderen. Om structuur te houden in de droge heide wordt circa 10 tot 20% van de

dennetjes en berken gespaard. Sommige sprinkhanen zijn afhankelijk van jonge berkenstuiken, en zangvogels gebruiken dennetjes van een meter of twee hoog als zangpost. Boomsoorten als eik, sporkenhout, lijsterbes, maar ook eventuele wilgjes, worden niet verwijderd of alleen als het er erg veel worden. Door geïsoleerde bosjes in de heide altijd aan de noordwestzijde deels te kappen en aan de zuidoostzijde te laten staan, blijven er altijd verschillende stadia van bosjes zonder dat de heide dichtgroeit. Dit worden 'wandele bosjes' genoemd. Bosopslag van eik, vuilboom of lijsterbes (indien niet te veel) kan blijven staan en kan mogelijk doorgroeien naar solitaire bomen op de heide. De aanwezige solitaire bomen laten we staan.

De aanwezigheid van grotere vliegdennen op de heide is van groot belang voor de nachtzwaluw. Deze bijzondere vogel broedt graag onder laag bij de grond hangende takken. We zorgen ervoor dat grotere vliegdennen en dode takken op de grond dan ook voldoende aanwezig zijn en blijven. Ze vormen helaas ook zaadbomen voor dennenopslag in de heide, maar hun nut weegt zwaarder.



Heide. Foto Maurice Mouthaan

Ook de vochtige beheertypen hebben last van opslag van berk en den en in sommige gevallen ook Amerikaanse vogelkers; deze groeien met name hard op de Brandenberg. Het cyclisch verwijderen van deze opslag is lastiger dan op de droge heide, maar kan ook over een langere periode dan drie jaar worden uitgesmeerd. Het verwijderen van opslag wordt buiten het broedseizoen uitgevoerd te worden. De berken op de Brandenberg worden bestreden in de groeimaanden.

Invasieve exoten als Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik zullen allemaal verwijderd worden van de heide (zie ook paragraaf 3.5.1).

Aandachtspunten opslagverwijdering de komende zes jaar:

- Voortzetten cyclisch verwijderen van bosopslag in de heide ook met behulp van de PAS, met inzet voor meer wandelende bosjes in de droge heide,
- Regulier verwijderen berkenopslag samen met vrijwilligers,

#### 4.1.3 Bestrijding van invasieve exoten

Per beheertype zijn voor invasieve exoten specifieke maatregelen nodig en gewenst; zie de beschrijving hieronder.

##### Zwakgebufferd ven (N06.05)

De zonnebaars is een schadelijke invasieve vissoort en komt voor in de Schrieversheidevennen. De vis heeft daar een negatief effect op de amfibieën, macrofauna (ongewervelden, waterdierjes en larven) en waterflora. Daarom willen we de zonnebaars in de Schrieversheidevennen bestrijden. Als eerste is daarvoor preventie belangrijk. We willen voorlichting geven aan de bezoekers en omwonenden over de negatieve gevolgen van het 'uitzetten' van soorten in de vennen. Daarnaast gaan we actief bestrijden door afvissen en deels leegpompen. Dit kan goed omdat de Schrieversheidevennen relatief klein zijn en weinig structuurvariatie hebben. Ook het vaker droog laten vallen van de vennen is een geschikte manier om zonnebaars terug te dringen. Dat kan door bijvoorbeeld het diepe deel van de Schrieversheidevennen – bij het fietspad – ondieper te maken. Voor we dit uitvoeren, moet eerst het al lopende hydrologisch onderzoek van de Schrieversheidevennen zijn afgerond en gevat in een voorstel om de verdroging van deze vennen te beperken en om ze op te knappen (aanvoer water, tegengaan verdroging, verwijderen/beheer rijke/ruige vegetatie).

Aandachtspunten invasieve exoten zwakgebufferd ven de komende zes jaar:

- Voorlichting over exotenbeheer aan de omgeving,
- Regulier afvissen de komende drie jaar in overleg met de visvereniging,
- Proefondervindelijk bekijken of verhogen van de

droogvalfrequentie effect kan hebben en geen schade aan de vegetatie en kwaliteit veroorzaakt,

- Stimuleren braamstruweel langs de paden rond het ven.

##### Dennen-, eiken- en beukenbos (N15.02)

Voor het verbeteren van de structuur, de variatie aan inheemse soorten en het weren van invasieve exoten is het nodig om in een groot deel van de bossen actief in te grijpen. Naast de Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik zijn er nog meer exoten die we willen aanpakken. We gaan hier nader in op de reuzenbalsemien, reuzenbereklaauw, mahonie en acacia.

##### Amerikaanse vogelkers

We continueren de bestrijding van Amerikaanse vogelkers. In de planning daarvoor is de Brunsummerheide opgedeeld in zes zones. Elk jaar wordt een zone aangepakt, waarbij we nog aanwezige zaadbomen en zaadstruiken (zes jaar kiemkrachtig zaad) verwijderen en opnieuw uitlopende bomen of zaailingen nabehandelen. Hierbij zal ook bosbegrazing worden ingezet, met name in het najaar en in de winter.

Het gebruik van glyfosaat bij de bestrijding van Amerikaanse vogelkers wordt afgebouwd naar nul. We passen het slechts bij uitzondering toe als alternatieven echt niet uitvoerbaar zijn, en dan op basis van een duidelijk plan met afbouw, met advies van de afdeling Natuur & Landschap en met toestemming van de directeur Natuurbeheer van Natuurmonumenten. We volgen de uitkomsten van een landelijk onderzoek naar werkbare en betaalbare alternatieven voor effectieve bestrijding van Amerikaanse vogelkers.

##### Amerikaanse eik

Amerikaanse eiken worden verwijderd (of blijven als dode stam achter), behalve daar waar ze hoge natuurwaarden (holten) hebben en hiervoor geen alternatieven in de omgeving zijn. Er is een gefaseerde planning waarbij er op hoofdlijn van binnenuit het gebied naar buiten wordt gewerkt (de Amerikaanse eiken worden op termijn naar buiten toe 'opgerold'). Bij het nabehouden (cyclus van 3 of 6 jaar) worden de eiken gezaagd en geringd. We willen in sommige delen de Amerikaanse eik compleet verwijderen, de grond vier jaar klepelen en daarna in te planten met bijvoorbeeld beuk. We werken dit uit in een bosmaatregelenplan.

We willen de landschappelijke waarden en beleving van de Brunsummerheide beschermen. Om te zorgen dat er straks geen direct zicht is op de hoog gelegen Buitenring (met vrachtwagens, verkeerslichten) bij de mijnsteenbergrand Kranenpool, beheren we het noordoostelijk deel van de Brunsummerheide met Amerikaanse eiken expliciet. De komende jaren laten we dit bos daarom helemaal met rust. We hechten met name aan het beschermen van het zicht vanaf de hoger gelegen delen van de Brunsummerheide, zoals vanaf de Zevenheuvelen en Tafelberg. Voor dat doel gaan we in de komende jaren een mantelzone aanleggen. Pas als deze goed is ontwikkeld, worden de eiken gekapt.

#### Reuzenbalsemien

Reuzenbalsemien komt voor in het bos bij de Heihof en bij de Zeekoelen. We bestrijden deze soort door ze allemaal meerdere jaren in mei/juni voor de bloei (juli/okt) onder laagste knoop af te maaien, af te voeren en dit te herhalen. Dit is vooral effectief in een droge periode. We zorgen voor regelmatige nazorg om te voorkomen dat er opnieuw bloei en zaadzetting optreedt. Reuzenbalsemien produceert namelijk veel, lang kiemkrachtige (18 maanden) zaden over een grote oppervlakte. De zaden springen zeven meter weg en verspreiden zich gemakkelijk in water en nattere natuurtypen.

#### Reuzenberenklauw

Reuzenberenklauw groeit langs het tracé van de Buitenring en op de Heihof. Verwijdering is belangrijk om ervoor te zorgen dat deze soort niet in het gebied komt. Met name open delen zijn hiervoor gevoelig. Effectieve aanpak is om hun wortels in het voorjaar en vroege zomer door te snijden. Ook twee tot drie keer per jaar maaien/klepelen voor de bloeitijd (eind mei/juli; zaden aug/okt) is effectief. Dit moet meerdere jaren gebeuren om de plant en zaadbank uit te putten. Nabeheer met drukbegrazing is een alternatief omdat de schapen graag berenklauw eten.

#### Mahonie

We gaan mahoniestruiken in kleine hoeveelheden verwijderen door ze compleet met wortels uit te trekken.

#### Acacia

We verwijderen alle acacia's uit het gebied. We laten er twee staan vanuit landschappelijk oogpunt staan, uitzaaiingen worden actief verwijderd.

Aandachtspunten exotische flora de komende zes jaar:

- Regulier bestrijden uitzaaiingen van acacia, reuzenbalsemien, reuzenberenklauw en mahoniestruiken,
- Doorgaand bestrijden Amerikaanse vogelkers in een zesjarige cyclus,
- Verkennen alternatieven voor de bestrijding van de Amerikaanse vogelkers en bepalen strategie en kostendekking,
- Verwijderen (waar mogelijk) van de Amerikaanse eik in een campagne van meerdere jaren waarbij nabeheer integraal onderdeel uitmaakt van de uitvoering.

### 4.1.4 Overige beheertype-specifieke maatregelen

#### Beheer droge heide

##### Bosrand verzachten en uitbreiding heideareaal

Om de bosranden te verzachten zullen de grotere oudere bomen aan de randen worden gekapt. De jonge berken en dennen blijven juist gehandhaafd en vormen een hoogte- en dichtheidsgradiënt. Op plekken waar struikheide onder bos staat, kan het bos gekapt worden en het areaal droge heide worden vergroot. Om gelijk een zachte bosrand te creëren worden hierbij alleen de grote volwassen bomen gekapt en behouden we het struweel ertussen.

##### Plaggen

In het kader van de PAS zullen ook delen van de droge heide worden geplagd. Doel hiervan is de effecten van de hoge stikstofdepositie te verminderen. Daarnaast is het creëren van structuurvariatie en zandige biotopen voor de hagedissen en sprinkhanen een belangrijk subdoel. Daarom zal het plaggen kleinschalig uitgevoerd worden om de al schrale heide niet te laten verdwijnen. Vooraf aan het plaggen dan wel andere maatregelen als chopperen zal onderzocht worden of na het plaggen bekalking noodzakelijk is.

##### Onderzoek zadelsprinkhaan

Ooit kwam de zadelsprinkhaan voor op de Brunsummerheide, maar nu niet meer. Onbekend is of er op de Brunsummerheide nog voldoende geschikt biotoop aanwezig is. Dit wordt in 2016 onderzocht. Indien er voldoende geschikt biotoop aanwezig is, kan de vraag beantwoord worden of herintroductie een optie is.



Zadelsprinkhaan

Aandachtspunten beheer droge heide de komende zes jaar:

- Bosranden verzachten en uitbreiden droge heide areaal,
- Plaggen van vergraste heide en kleinschalig plaggen in de heide op de zuidhellingen voor het creëren van een mozaïek van open plekken,
- Onderzoek naar mogelijkheden van herintroductie van de zadelsprinkhaan en eventueel herintroductie.

#### Beheer zure vennen

De werking van hydrologische systemen van de Schrieversheidevennen en Gerrits hangveentje zijn nog niet goed in beeld. Het lijkt of de Schrieversheidevennen verdrogen (zie ook paragrafen 1,4 en 2.1.4.) Voordat we hier eventueel maatregelen tegen kunnen nemen, moeten we goede hydrologische gegevens van de vennen verzamelen. In het kader van de PAS is geld beschikbaar voor onderzoek en voor een hydrologische meetnet. Aan de hand van de gegevens zullen we te zijner tijd een herstelplan opstellen. Ook de vele zwemmende en loslopende honden in de Schrieversheidevennen vormen een probleem. De voorgestelde recreatieve zoning, verplaatsing van de wandelroute en/of het laten ontwikkelen van braamstruweel op gevoelige locaties kunnen helpen dit probleem op te lossen.

Hetzelfde geldt voor Gerrits hangveentje; daar zijn ook nog onvoldoende gegevens beschikbaar om hydrologische maatregelen te nemen. Ook hier is in het kader van de PAS geld beschikbaar om een meetnet te installeren en analyses uit te voeren. Maatregelen die wel genomen kunnen worden zonder hydrologische gegevens is het kappen van naaldbos in het inziggebied vlak naast het

veentje. Een deel van het naaldbos is ook al in het kader van de Buitenring voor de realisatie van een ecoduct gekapt.

Tijdens de kwaliteitstoets zijn ook maatregelen ter sprake gekomen voor het uitbreiden van het vochtige gebied aan de onderzijde van Gerrits hangveentje door een doorstroomsysteem te maken. Na verzameling van de hydrologische gegevens en de analyse maken we daarvoor een uitgewerkt plan.

Aandachtspunten beheer zure vennen de komende zes jaar:

- Monitoringsmeetnet oprichten in het kader van de PAS bij Schrieversheidevennen en Gerrits hangveentje,
- Herstelplan voor Schrieversheidevennen opstellen aan de hand van verzamelde gegevens en onderzoek,
- Na onderzoek kappen van naaldbomen in het inziggebied van Gerrits hangveentje,
- Plan voor herstel Gerrits hangveentje uitwerken.

#### Beheer natte heischrale graslanden

Uit historische gegevens en op basis van deskundige adviezen is te herleiden dat er vlakbij het huidige nat heischraal graslandje bij de Middenberg potenties zijn voor uitbreiding van dit type. Het gebied is nu behoorlijk vergrast. Door het dun afschrapen van de grasmat en het opbrengen van het maaisel van het bestaande nat schraalland, is deze potentie mogelijk te benutten. Ook het natte heischrale grasland bij het Knuppelbruggetje blijven we verder ontwikkelen.

Aandachtspunt beheer nat heischrale graslanden de komende zes jaar:

- Uitbreiden heischraalland.

#### Bosbeheer

Doelstelling voor het naaldbos is het om te vormen naar gemengd loofbos. Om dit goed aan te kunnen pakken wordt de komende periode een bosbeheerplan opgesteld. In dit plan geven we aan hoe we de exotenbestrijding aanpakken (zie ook paragraaf 4.3), hoe we de eisen voor doodhout gaan halen, hoe we omgaan met bijzondere soorten (zoals dennenorchis) en welke rol paddenstoelen in het bos spelen. In het kader van de PAS en het Natura2000-beheerplan zal het areaal bos in





Dennenorchis

de komende tijd verminderen ten gunste van de droge heide, maar ook van andere nattere biotopen.

**Aandachtspunt bosbeheer de komende zes jaar:**

- Opstellen bosbeheerplan

#### 4.1.5 PAS-maatregelen

in het kader van de PAS voeren we de komende zes jaar verschillende maatregelen in verschillende Natura 2000 habitattypen uit. De maatregelen zijn bij de verschillende beheertypen al beschreven. Hieronder worden de extra maatregelen nog eens kort op een rij gezet:  
**Plaggen:** voor verschillende habitattypen is de beheermaatregel plaggen voorgeschreven.

**Kappen van bos ter verbetering van hydrologie:** voor de habitattypen hoogveen, vochtige heide en zure vennen. Naaldbosjes die in het nabije inziggebied liggen van deze typen zullen worden gekapt en omgevormd naar heide of loofbos.

**Onderzoek:** om de verschillende hydrologische systeem-pjes bij de Schrieversheide vennen en Gerrits hangveentje te doorgronden zal een hydrologische meetnet worden opgezet. Aan de hand van de gegevens zal een herstelplan worden opgesteld.

**Aandachtspunt PAS-maatregelen de komende 6 jaar:**

- Samen met de provincie bekijken welke maatregelen het beste passen.

## 4.2. Recreatie

Verbreding recreatiegebruik sturen

We willen de toenemende en steeds diversere recreatie in goede banen leiden. Daarom werken we aan de volgende zaken:

- We faciliteren verschillende typen activiteiten waar geen fysieke ingrepen voor nodig zijn (bijvoorbeeld evenementen). Dat doen we door soepele en vereenvoudigde vergunningverlening aan ambassadeurs waar we vertrouwen in hebben. Zij krijgen ruimte om activiteiten te ontplooiën zolang deze binnen onze en de Natura2000-randvoorwaarden passen. Extra voorwaarde is dat ze goede voorlichting geven over de Brunssummerheide en over Natuurmonumenten. We gaan de verleende vergunningen geregeld controleren op naleving.
- We blijven de Support for Nature standaard inzetten om zo vanuit commerciële activiteiten een bijdrage voor natuur en beheer te krijgen.
- Het bezoekerscentrum is een belangrijke ontvangstlocatie voor bezoekers. Vanuit het bezoekerscentrum bieden we veel verschillende activiteiten aan. Bijvoorbeeld een gevarieerd excursieprogramma maar ook voorzieningen als een mindervalidenpad, een beleefstuin en een vlindertuin.
- De uitvoering van fysieke maatregelen voor het gebruik van de heide koppelen we aan de zoning. Voor bepaalde, mogelijk verstorende, vormen van gebruik bepalen we steeds vooraf op welke mogelijke locaties op de heide die kunnen plaatshebben. Zij zullen geen schadelijk effect hebben op de Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen. De randvoorwaarden staan in de vergunning. Deze voorwaarden kunnen door ontwikkelingen in de tijd worden bijgesteld.
- De Contactcommissie van de Brunssummerheide vormt het orgaan waarin de verschillende gebruikersgroepen kunnen afstemmen en kunnen worden geïnformeerd over ontwikkelingen in het gebied en nieuwe regelgeving. Zo nodig wordt de groep uitgebreid.
- We uniformeren onze vraag om bijdragen/vergoedingen bij activiteiten in natuurgebieden en gebouwen, en gebruiken die als basis voor beprijzing.
- We verkennen de komende tijd actief welke mogelijkheden er zijn om plek te bieden aan revaliderende of medisch ondersteunende activiteiten, en hoe

we die eventueel verder ontwikkelen of faciliteren. Onderdeel hiervan is bijvoorbeeld het onlangs opgewaardeerde mindervalidenpad.

- Wij streven naar veilige en aantrekkelijke (fiets-) routes met een goede verbinding met de Brunssummerheide. Bij externe ontwikkelingen zullen wij samen met gemeenten bekijken of en hoe veilige routes en eventuele wijzigingen daarin met bindende afspraken gerealiseerd kunnen worden in het kader van het Heidenatuurpark.



Altijd welkom

## 4.3 Handhaving

**Gestroomlijnde handhavingsstrategie en vergunningverlening**

Handhaving van regels op de Brunssummerheide is niet een taak van ons alleen. Gelet op de kans op calamiteiten en de toename van bijvoorbeeld drugsgerelateerde problemen werken we samen met de gemeenten, politie en brandweer en andere handhavende instanties. Samen met de Sint-Pietersberg behoort de Brunssummerheide tot de prioritaire gebieden van Natuurmonumenten in Zuid-Limburg wat betreft handhaving. De reden is dat beide gebieden dichtbij een stadsrand liggen. Samen met deze partners zorgen we voor samenhangend beleid, dat wordt uitgewerkt in een calamiteitenplan, overeenkomende APV's en bestuurlijke besluiten. Inzet is op prikacties gericht op specifieke problemen per jaargetijde en type overtredingen. Prikacties zijn goed zichtbaar voor de omgeving en zullen meerdere keren per jaar worden uitgevoerd. Op het punt van handhaving zijn extra inspanningen nodig net zolang tot een 'normale' handhavingsdruk is bereikt; een die de aanwezige boa's in het terrein kunnen behappen.

In de APV's worden in ieder geval het hondenbeleid, de nachtafsluiting en verbieden van open vuur besproken en meegenomen.

De effecten van handhaving moeten meetbaar zijn. De resultaten moeten leiden tot heldere keuzen in welke activiteiten we voorzien en hoe we ze uitvoeren. Dat komt te staan in een meerjarenplanning met een uitgewerkt handhavingsplan per jaar.

Basis voor de handhaving is de beschikbaarheid van afweermiddelen om de taken uit te kunnen voeren. Binnen zes jaar zijn de boa's voorzien van afweermiddelen passend bij het risico voor dit gebied.

Jaarlijks evalueren we de handhaving met de betrokken overheden en partijen. Ook in de Contactcommissie Brunssummerheide wordt de stand van zaken bekeken en de handhaving geëvalueerd. Het advies van de Contactcommissie wordt ingebracht bij de jaarlijkse evaluatie van alle betrokken partijen.

**Aandachtspunten handhaving voor de komende zes jaar:**

- De zoning vastleggen in gemeentelijk beleid en eens in de zes jaar herzien.
- De groene en rode route aanpassen op de nieuwe zoning, de routes worden minimaal eens in de zes jaar geëvalueerd.
- Uitwerken van een gezamenlijke handhavingsaanpak met gemeenten en bevoegde instanties als basis voor de uitvoering.
- Aanpassing van (de uitvoering van) de APV's gericht op nachtelijke afsluiting, verbieden van open vuur en een uniform op natuur gericht hondenbeleid.
- Boa's van Natuurmonumenten faciliteren voor de betreffende gevaarstelling en goed opleiden; effectiever team creëren door de werving van vrijwillige boa's met aantekeningen.
- Vergunningverlening koppelen aan Support for nature met een duidelijk protocol en voor onderdelen (verkoop vignetten voor specifiek gebruik) zo mogelijk digitaal maken.
- Ambassadeurs voor de verschillende gebruikersgroepen aanstellen, die aanvragen begeleiden en sociale controle versterken.

## 4.4 Kennisontwikkeling door monitoring

Natuurmonumenten is een sterk merk en kennisinstituut rond natuur. Dat is zichtbaar in de aan haar toevertrouwde natuurgebieden en in het passende gebruik en beheer daarvan. De Brunssummerheide vormt daarbij een mooi onderzoeksplatform: oorspronkelijke situaties en gebieden die sterk door de mens beïnvloed zijn liggen bij elkaar, natuurontwikkeling is in beide te volgen en monitoren. Ook door het vergraven landschap is op de Brunssummerheide een lokaal zeer onderscheidende hydrologische situatie aanwezig, die ook nog steeds in verandering is (door de vroegere inrichting, de Feldbissbreuk en het na-ijlen van effecten van voormalig gebruik).

Om een sterke positie te houden als voortrekker voor natuur- en landschapsbelangen, en om optimaal in beheer te kunnen sturen, zijn drie zaken van belang:

- We hebben onze basisinformatie op orde, door monitoring, opleiding van het beheerteam en inzet van kennishouders binnen de organisatie,
- We zorgen voor kennisuitwisseling met gevestigde onderzoeksorganen, door actieve deelname of door een voortrekkersrol te nemen in de kennisuitwisseling met partners en kennisinstellingen (zoals Alterra, OBN en landschapsstichtingen).
- We delen kennis over uitvoering (beheer en inrichting), om een voorbeeldfunctie te hebben voor de omgeving en betrouwbare partner te zijn naar overheden en bevoegde organen.

De noodzakelijke monitoring voor natuur (landelijk en provinciaal) benutten we om ons werk te verantwoorden



Meting peilbuis

en af te stemmen, maar vooral ook om kennislacunes te achterhalen en te vullen, en daar (landelijk) gericht op in te zetten.

*Aandachtspunten kennisontwikkeling voor de komende zes jaar:*

- De monitoring van de Brunssummerheide intensiveren; enerzijds vanuit de overheden voor onder andere de PAS, anderzijds gericht op de natuur- en recreatiedoelen van Natuurmonumenten.
- De komende jaren meer communicatievrijwilligers werven die ook op de Brunssummerheide worden ingezet, en daarbij de ontwikkeling van het bezoekerscentrum betrekken.

## 4.5 Beleving van cultuurhistorie

Voor de beleving van de cultuurhistorie is vooral de zichtbaarheid van de verschillende onderdelen het belangrijkste. Het openmaken van de ruimte rond de grafheuvels, het deels vrijzetten van de landgraaf, het herkenbaar in beeld brengen van de historie aan de hand van tekst en uitleg dragen daaraan bij.

*Aandachtspunten cultuurhistorie de komende zes jaar:*

- De groene route zo verleggen dat deze langs de grafheuvel aan de rand van Landgraaf komt,
- De twee grafheuvels in het bos van de gemeente Landgraaf op de rand van de heide. Behouden door verstoring van de ondergrond te voorkomen.
- Een cultuurhistorische route ontwikkelen met een aantrekkelijk boekje en digitale informatie als verkoopbaar product.
- Deel van het dennenbos als verwijzing naar het mijnverleden behouden.
- Het mijnspoorpaaltje markeren.

## 4.6 Gebouwen

Duurzame energievoorziening bij bezoekerscentrum en werkschuur met schaapskooi  
Natuurmonumenten werkt een voorstel voor duurzame energievoorziening en -gebruik uit voor het bezoekerscentrum, de werkschuur en schaapskooi. Onderdelen

van dit systeem worden ook in de communicatie naar bezoekers gebruikt als voorbeeldproject.

*Heroverweging inzet van de gebouwen op de Brunssummerheide*

De komende jaren zullen we ons beleid bepalen voor het duurzaam gebruik van de gebouwen die in ons bezit zijn in Zuid-Limburg. Hierbij spelen twee ontwikkelingen: we krijgen steeds meer gebouwen in bezit en we hebben de wens duidelijker zichtbaar te zijn op een beperkt aantal plekken. Dit bepaalt de keuze voor het beleid voor de gebouwen op de Brunssummerheide.

We zetten in op het behoud van de Schaapskooiweg als de recreatieve en educatieve natuurpoort voor de Brunssummerheide.

*Beïnvloeding gemeenten op behoud van cultuurhistorische waardevolle gebouwen of voormalige gebouwen.*  
Gebouwen dan wel industriële restanten uit het verleden completeren het beeld van de Brunssummerheide. Waar nodig benadrukken we het belang van de gebouwen bij hun eigenaren om te zorgen dat ze in stand worden gehouden.

*Verplaatsing manage*

De kans is groot dat de manege binnen een periode van zes jaar wordt verplaatst. Er ontstaan dan mogelijkheden om het vrijkomende gebied weer te ontwikkelen als natuur als hoogveenbos met doorstroommoeras als onderdeel van de Rode Beek. Hiervoor zal een inrichtingsplan opgesteld moeten worden waarin de potenties voor bijzondere natuurwaarden van het gebied beter worden bekeken en hoe deze zoveel als mogelijk benut kunnen worden.

*Aandachtspunten gebouwen voor de komende zes jaar:*

- Aanleggen en communiceren over duurzame energievoorziening en gebruik bij de gebouwen van Natuurmonumenten op de Brunssummerheide.
- Bepalen van het langetermijnprofiel voor Natuurmonumenten van de bebouwing op de Brunssummerheide, gekoppeld aan een langjarig beheer- en ontwikkelplan.
- Spreekbuis zijn voor het behoud van cultuurhistorische bebouwing met een relatie met de Brunssummerheide bij ontwikkelingen in het gebied.
- Opstellen van een inrichtingsplan voor het manegeterrein.

## 4.7 Communicatieprogramma

In bijlage 12 is een communicatieprogramma voor de eerste zes jaar opgenomen. In dit nog verder uit werken programma (in jaarprogramma's) besteden we extra aandacht aan:

- Aanpassing van de parkeervoorzieningen en inrichting,
- Aanpassing van het hondenbeleid en relatie met de APV,
- Versterkte inzet op gezamenlijke handhavingsbeleid en uitvoeringsplan,
- Afronding van de Buitenring en de betekenis daarvan voor het beheer en routestructuren,
- Zonering van het gebied en de spelregels daaromheen,
- Vergunningverlening en facilitering van sportief gebruik van de Brunssummerheide,
- Calamiteitenplan,
- Ontwikkeling van de natuurwaarden en highlights door de jaren heen.



## 4.8 Planning van maatregelen

Planning						
Wat	Waar	Wie	2016-2022	22-28	28-34	
<b>Beheer en eigendom</b>						
1	Beheer en eigendomsafspraken gericht op natuur na afronding van de inrichting van de Buitenring met provincies en gemeenten	Brunssummerheide	NM	X		
2	Bespreekbaar maken van eventuele veranderingen Aanpassing van de erfpachtovereenkomst voor de Brunssummerheide met de gemeente Brunssum gericht op het gelijk trekken met de voorwaarden en richting van de gemeenten Heerlen en Landgraaf	Brunssummerheide	NM/Gem	X		
3	Het maken van afspraken over de afwerking van het Sibelcoterrein en het maken van beheerafspraken na overdracht, en toevoegen aan natuurvisie.	Brunssummerheide	NM		X	
	Nadere uitwerken van de inrichting, het beheer en de wijziging van zonering op basis van de afspraken met overheden en partijen met betrekking de zone tussen de Brunssummerheide en de Teverenerheide en de Schinveldse bossen (via het Schutterpark) en toevoegen aan natuurvisie	Heidenatuurpark	NM	X		
	Reguliere bespreking van mogelijke aanpassing gebruik van de Brunssummerheide (als input voor de beheerplanning van N2000) met provincie Limburg.	Brunssummerheide	NM	X		
	Natuurvisies ter besluitvorming voorleggen aan de gemeente Brunssum en ter kennisname aan de gemeenten Heerlen en Landgraaf brengen.	Brunssummerheide	NM	X		
	Voortzetten van de contactcommissie met gemeentelijke inbreng voor de Brunssummerheide als contactorgaan naar gebruikers in de omgeving.	Brunssummerheide	NM	X	X	X
	Op termijn beheerovereenkomst voor de Heikop sluiten met eigenaar (het bisdom)	Brunssummerheide	NM	X		
<b>Hydrologie</b>						
	actief lobbyen bij de provincie om in het kader van natura2000 en PAS het hydrologische systeem te onderzoeken	Brunssummerheide	NM	X		
	Actief inzetten op bindende afspraken voor onderzoek naar najlende gevolgen van steenkoolwinning gericht op de hydrologische en natuurlijke veranderingen en mogelijk schade.	Brunssummerheide	NM	wanneer kans zich voordoet		
	Het beter in kaart brengen van het hydrologisch functioneren van het hoogveenbos: waterkwantiteit, waterkwaliteit van grondwater.	Brunssummerheide	NM	X		
	Inrichten meetpunten gerrits hangveentje en schrieversheidevennen in het kader van de pas	Brunssummerheide	Provincie/ NM	X		

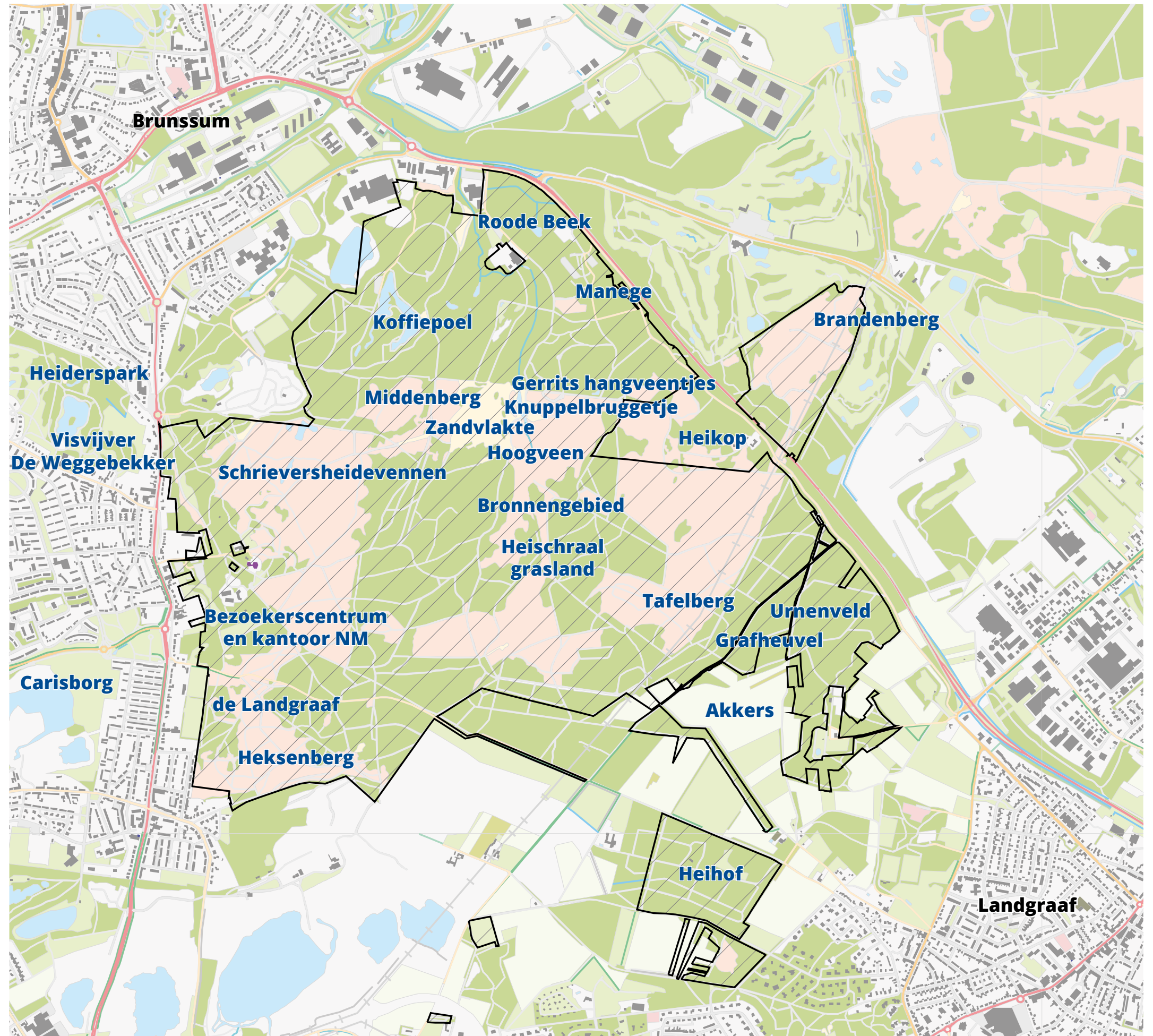
Planning-vervolg						
Wat	Waar	Wie	2016-2022	22-28	28-34	
<b>Natuur</b>						
	Inrichting Afronden ecologische verbinding richting Schutterspark	Heidenatuurpark	NM/Gem.	X		
	Meer natuurlijk inrichting Essentstort	Heidenatuurpark	NM/BZL		X	
	Inrichten zilverzandgroeve Abdissenbosch	Heidenatuurpark	gemeente			X
	Toevoegen poelen voor o.a. kamsalamander op eigen terrein	Heidenatuurpark	NM	X		
	Inventarisatie en uitwerking van bosstructuurplannen en bosbeheerplanning voor de Brunssummerheide, af te stemmen met de gemeenten.	Brunssummerheide	NM	X		
	Afdammen greppels.	Hoogveengebieden. Dal van de Roode Beek en op Brandenburg.	NM	X		
	Omzetten naaldbos naar loofbos	Brunssummerheide	NM			
	Bij het reguliere beheer van de heide meer structuur in de vegetatie ontwikkelen, door struweelbosjes te laten staan, braamstruweel te stimuleren, zachte bosranden, pleksgewijs door laten ontwikkelen naar oude heide en meer open zandplekjes in de heide te creëren.	Droge heide	NM	X		
	Maaibeheer van heischale graslandje/ moerasje, jaarlijks maaien van adelaarsvaren, jaarlijks maaien van heischrale terrein onder het knuppelbruggetje	Brunssummerheide	NM	X	X	X
	Bodemcondities verbeteren tbv 'gele bloemen' op de heide door lokaal plaggen en opbrengen.	Kwetsbare gebieden kruiden	NM	X		
	Realiseren corridor tussen heideterrein en akkers en tussen heideterreinen onderling	Oostzijde Brunssummerheide	NM		X	
	Het afzetten van berkenopslag afstemmen op het seizoen en begrazing. Berken afzetten vroeg in het seizoen voordat de sapstroom op gang komt.	Brandenburg	NM	X	X	X
	Inventariseren waar de zaadbomen (berk) op de Brandenburg staan en of deze gekapt kunnen worden.	Brandenburg	NM	X		
	De PAS-maatregel 'kleinschalig plaggen' uitvoeren waar er een sterke achteruitgang van zandhagedis en levendbarende hagedis is om zo plekken met open zand te creëren.	Droge heide	NM	X		
	De PAS-maatregel 'kleinschalig plaggen' uitvoeren in natte habitattypen voor benutten kansen hoogveenbos en natte heide.	Natte heide	NM	X		
	Jaarlijks controle op de groeiplek van de dennenorchis en indien nodig kleinschalig beheer uitvoeren op de groeiplaats van de dennenorchis, na overleg en in samenwerking met de orchideeënwerkgroep	Dennenbossen met dennenorchis	NM	x	x	x
	Oevers voormalige blusvijver afvlakken tbv kamsalamander	Blusvijver	NM		x	
	Meer zoomruigtevegetaties langs wegen en paden tbv insecten en bloemen	Heidenatuurpark	NM/Gem.	X		

Planning-vervolg						
Wat	Waar	Wie	2016-2022	22-28	28-34	
Meerjarenplan opstellen om Amerikaanse eik te bestrijden	bossen	nm	X			
Amerikaanse eik met 60% terugzetten in combinatie met heldere communicatieboodschap	Brunssummerheide	NM	X	X	X	
Amerikaanse vogelkers terugdringen in combinatie met heldere communicatieboodschap	Brunssummerheide	NM	X	X	X	
Onderzoek plegen naar eventueel herstellen van brongebied/hogveenlocatie bij zandvlakte rode beek	Zandvlakte	NM			X	
Afspraken maken met pachters over akkerranden en inzaaien met ongeschoond mengsel.	Heidenatuurpark	NM	X	X	X	
De schaapskudde met geiten verkleinen naar behoefte van de heide zodat meer structuur in met name de droge heide kan ontstaan	Droge heide	nm	X	X	X	
Uitvoeren PAS-maatregelen nav schouw en vastgestelde beheerlan	Brunssummerheide	NM	X	X	X	
Cultuurhistorie						
Grafheuvel en urnenveld beschermen tegen verstoring bodem en zichtbaarder maken.	Oostzijde Brunssummerheide	NM	X			
Informatiebord plaatsen bij de inmiddels verplaatste grenssteen de Heikop	Heikop	NM/Prov.	X			
Markeren grens tussen wingebieden mijnen in hondenlosloopgebied	Brunssummerheide	NM	X			
<b>Recreatie</b>						
Aanpassen routestructuur aan nieuwe zonering	Brunssummerheide	NM	2017-2020			
Bekijken welke bosspaden afgesloten kunnen worden in kader van nieuwe zonering	Brunssummerheide	NM	2017-2020			
Doortrekken fietspad dat langs het bezoekerscentrum loopt naar de rotonde op de grens met de gemeente Brunssum (Heerenweg – Akerstraat).	Brunssummerheide	Gem.	2017-2020			
Verbeteren bestaande fietspaden in en naar en van de Brunssummerheide in overleg met gemeenten	Brunssummerheide	Gem./NM	X			
Inrichten entree bij Sibelcoterrein, wandel- en fietspaden, parkeerplaats.	Sibelco	Gem./NM	X			
Inrichten entree nabij Schutterspark, nieuwe parkeerplaats.	Schuttersprak, Rimbürgerweg	Gem./NM	X			
Verkennen aanpassingen inrichten entree naar de Brunssummerheide bij Landgraaf	Landgraaf	Gem./NM	X			
Een tweede grote bank bij het bezoekerscentrum plaatsen	Brunssummerheide	NM	X			
Opstellen uitvoeringsplan met gemeente voor de aanleg van 5 nieuwe hondenuitrenges met een intensief communicatietraject.	Brunssummerheide	Gem./NM	X			
Planmatig uitvoeren van de realisatie van de hondenuitrenges en sanering van de bestaande hondenlosloopgebieden.	Brunssummerheide	NM en gemeenten	X			

Planning-vervolg						
Wat	Waar	Wie	2016-2022	22-28	28-34	
Gemeentelijke besluitvorming organiseren gericht op aanpassing van het beleid van nachtelijke openstelling, open vuur en aanlijnplicht bij natuurgebieden.	Brunssummerheide	NM en gemeenten	X			
Opstellen handhavingsplan met landelijke coördinator.	Brunssummerheide	NM	X			
Inregelen en uitvoeren handhavingsplan binnen BeheerEenheid Zuid-Limburg	Brunssummerheide	NM	X	X	X	
Het afstemmen handhavingsplan met gemeentelijke overheden en personele organisatie.	Brunssummerheide	NM/Gem.	X			
Communiceren van het handhavingsplan bij gerichte acties.	Brunssummerheide	NM	X			
Gelijktrekken van de overeenkomsten met de gemeenten gericht op verantwoordelijkheid voor beheer en eigendom in APV en noodzakelijke aanpassingen van erfpachtovereenkomsten.	Brunssummerheide	NM/Gem.	X			
<b>Calamiteiten</b>						
De weglegger voor de Brunssummerheide op basis van het RIN bindend gebruiken voor eigen rijroutes en als basis voor de rijroutes bij beheer door derden in het gebied.	Brunssummerheide	NM/Gem.	X			
Na afronding natuurvisie met calamiteitenplan met Duitse partners (op en rond Teverenerheide) bekijken welke overeenkomstige aanpak mogelijk is deze vastleggen als onderlegger voor de uitvoering Heidenatuurpark.	Heidenatuurpark	NM/Duitse overheden	X			
<b>Monitoring</b>						
Uitwerking van een recreatief monitoringsprogramma voor de Brunssummerheide en omgeving als basis voor meerjaarlijkse evaluatie met contactcommissie en gemeenten (waarbij inzet van tevredenheidsonderzoek en achterbanraadpleging mogelijk zijn).	Brunssummerheide	NM	X	X		
Uitwerken vervolg monitoring tot de overdracht van delen van Sibelco en andere groeengebieden aan Natuurmonumenten. Alert blijven op dalende stand in peilbuizen.	Sibelco	NM/Gem./Sibelco		X	X	
Het op peil houden van kennis over de Brunssummerheide door het opstellen van een kennisprogramma en uitvoeren van monitoringsprogramma.	Brunssummerheide	NM	X			
Data van de orchideeenteleenheden opnemen in de natuurdatabank.	Heidenatuurpark	NM	X	X	X	
<b>Gebouwen</b>						
Energieneutraal maken van gebouwen	Brunssummerheide	NM	2017>>			

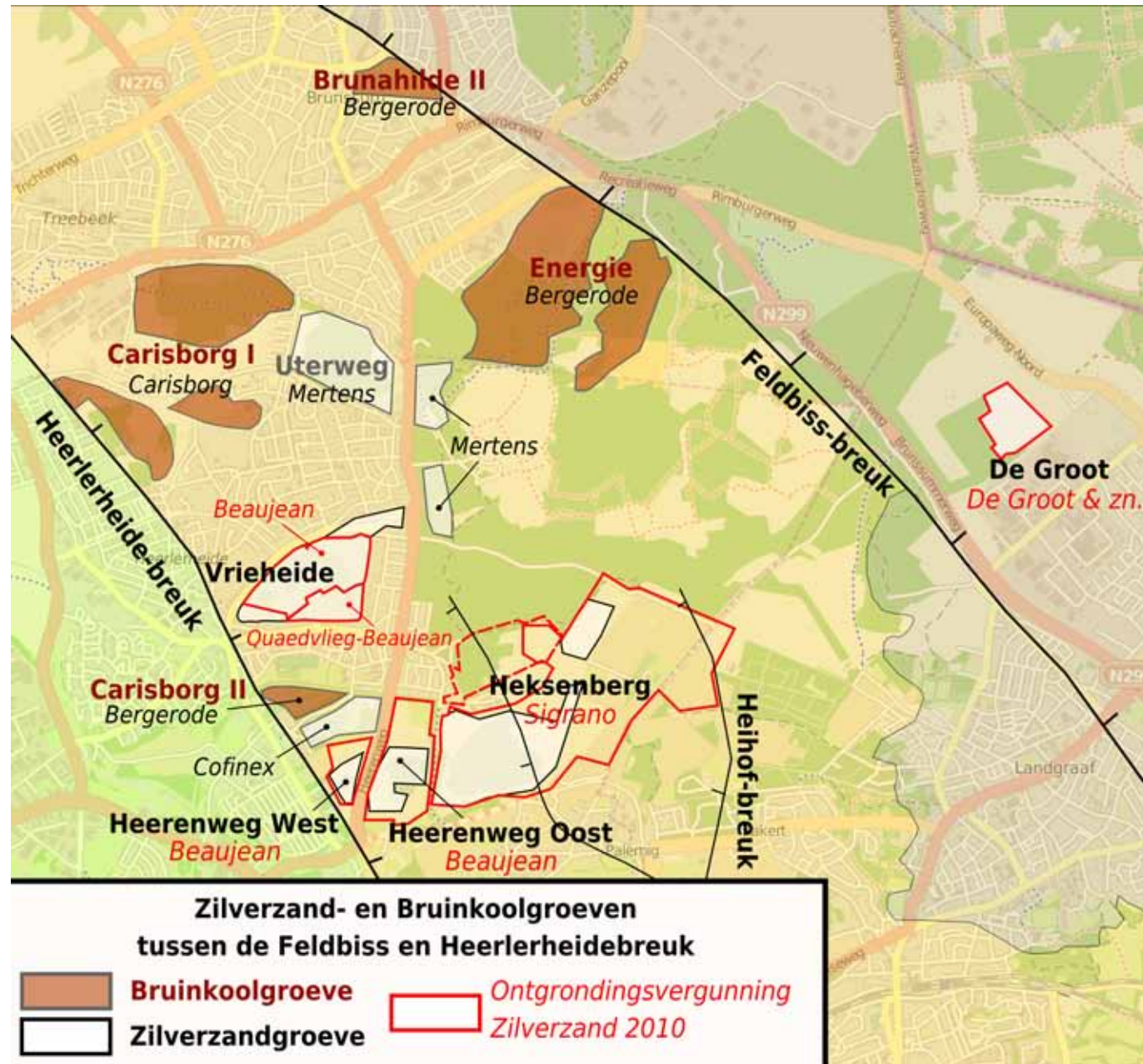


Bijlage 1  
Toponiemen

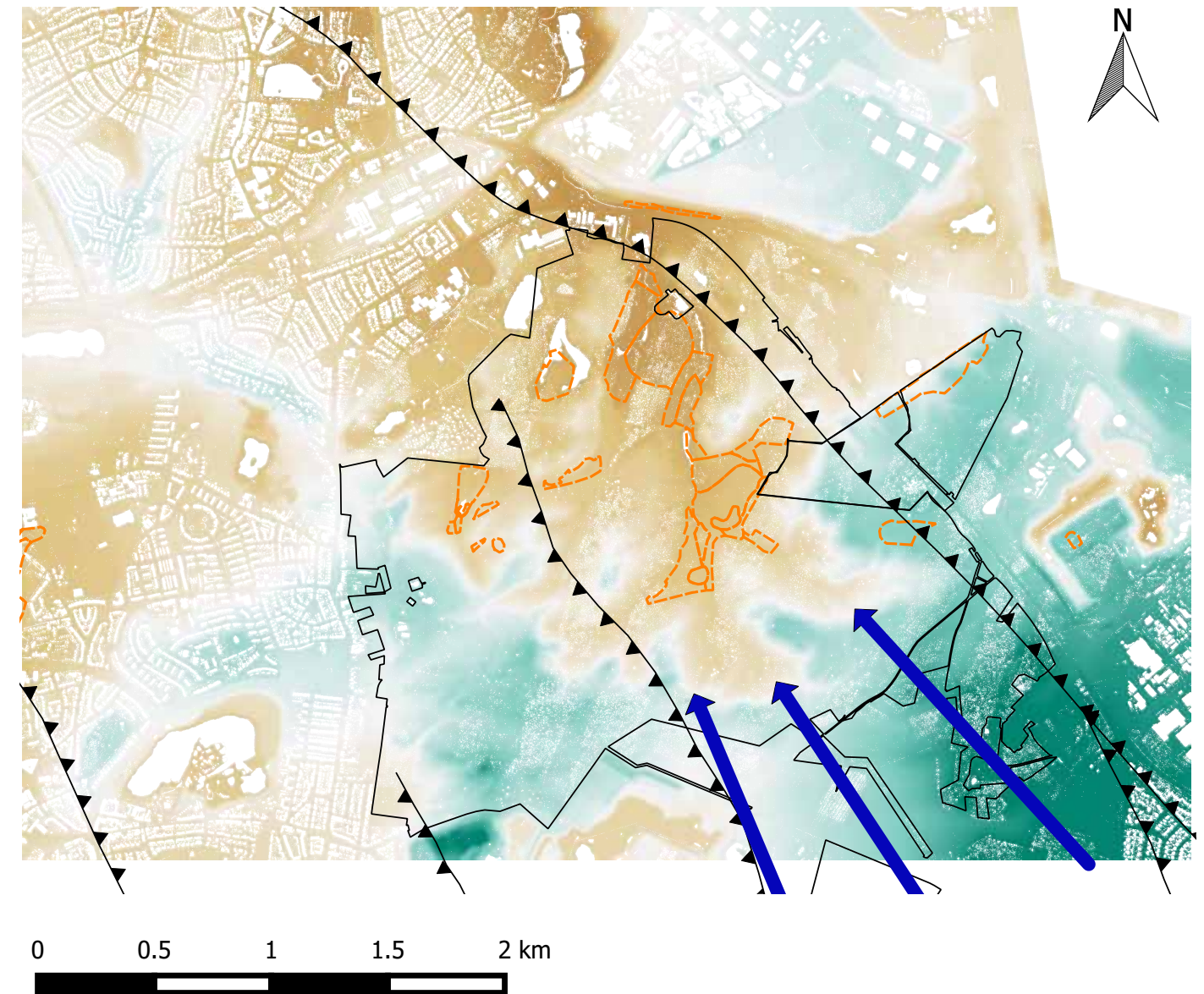




## Bijlage 2 Huidige en voormalige groeven



## Bijlage 3 Hydrologie



### Hydrologie

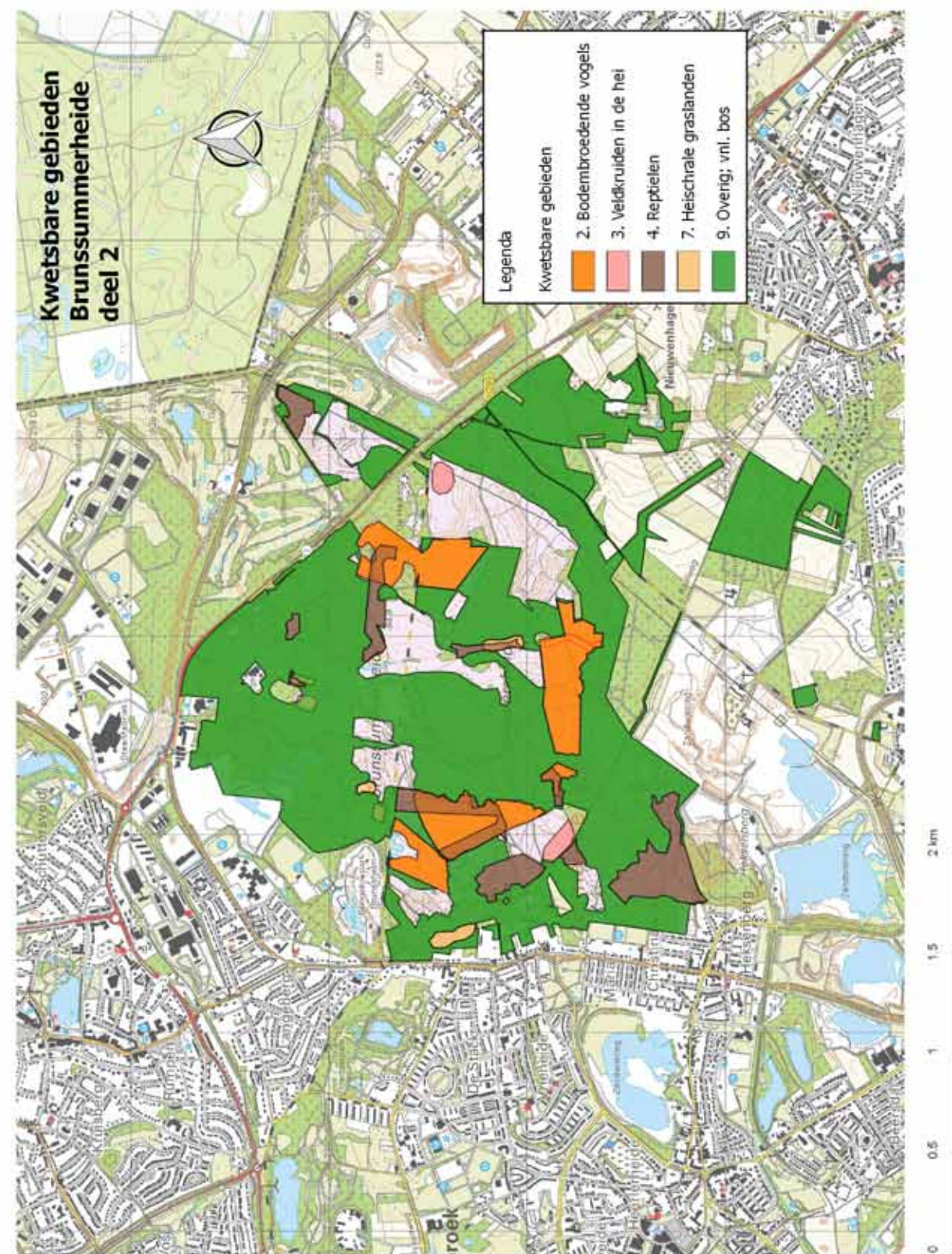
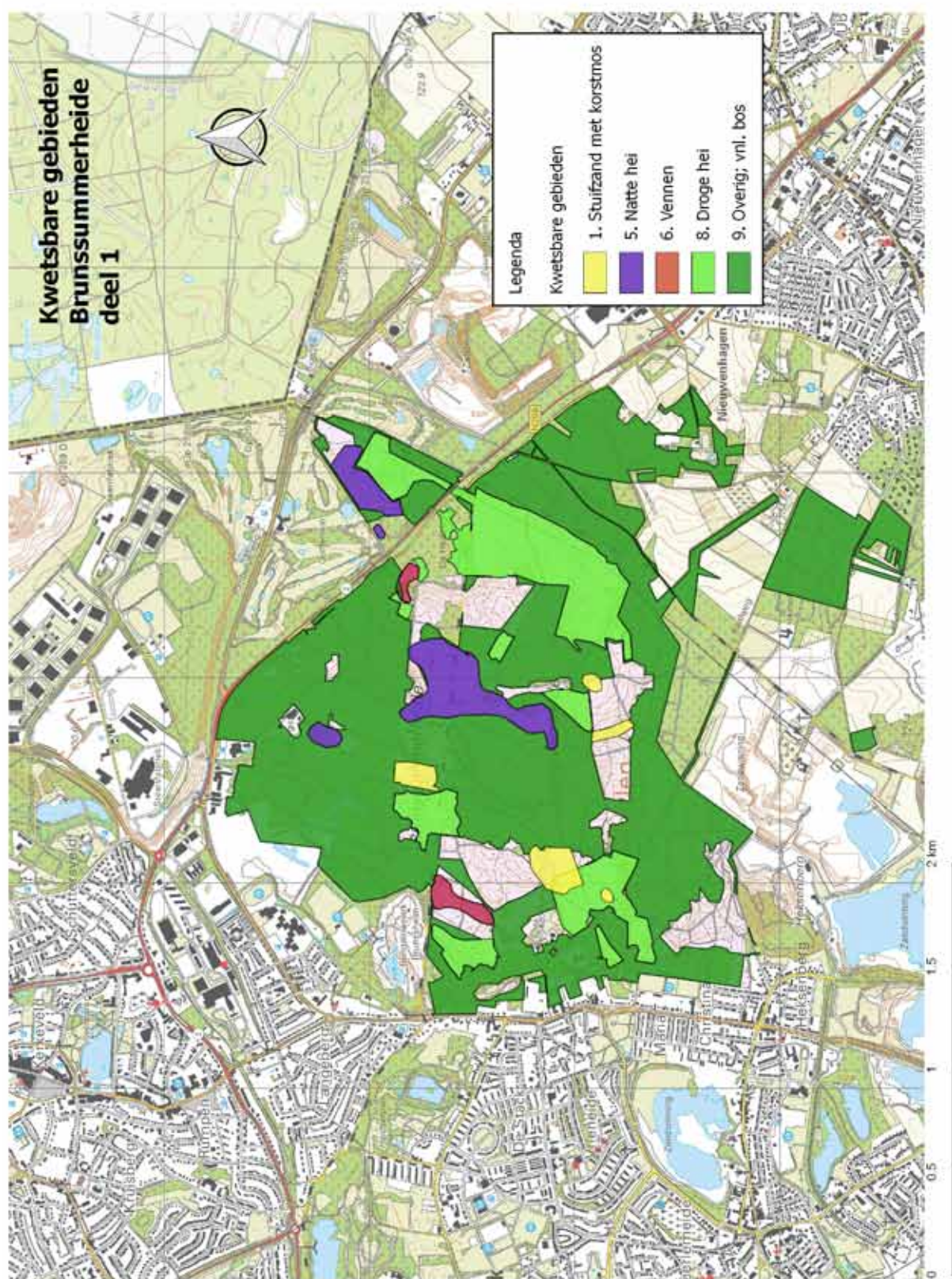
#### Legenda

- Beheersgebied NM
- Kwetsbare ecologische gebieden
- Hoogte boven NAP
- 62 m
- 82 m
- 103 m
- 123 m
- 144 m
- Richting grondwaterstroming
- Breuklijnen



# Bijlage 4

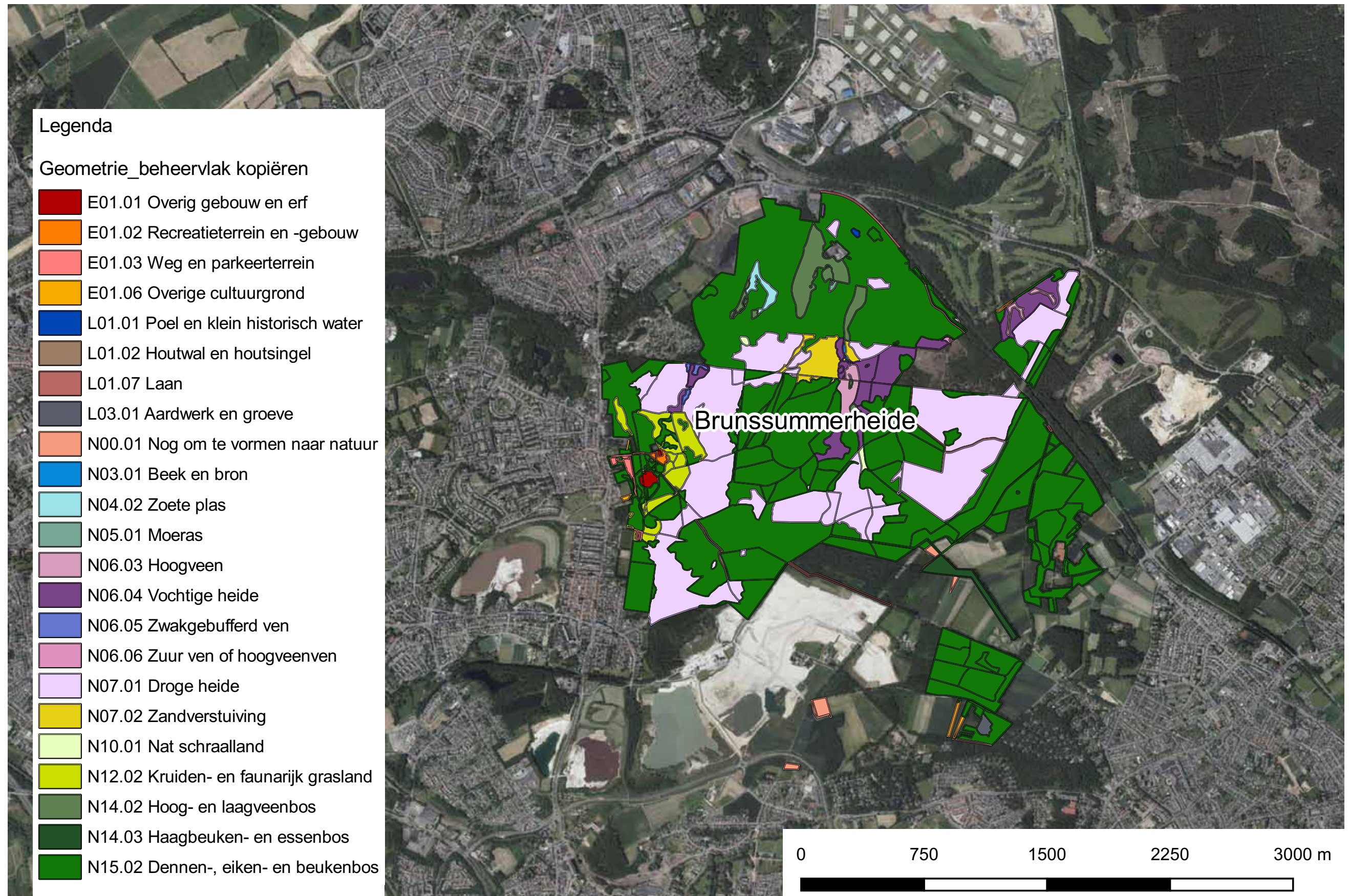
## Kwetsbare gebieden





# Bijlage 5

## Beheertypenkaart





# Concept Habitatkaart 155 Brunsummerheide Juni 2014

## Legenda

-  H0000
-  H2330, H4030
-  H3160
-  H4010A
-  H4010A, H4030
-  H4010A, H7110B
-  H4030
-  H4030, H0000
-  H6230dka
-  H6230vka
-  H6230vka, H7150
-  H7110B
-  H7150
-  H7150, H4010A
-  H91D0
-  H91D0, H0000
-  ZGH6230dka
-  ZGH91D0
-  Natura2000\_04sep2013



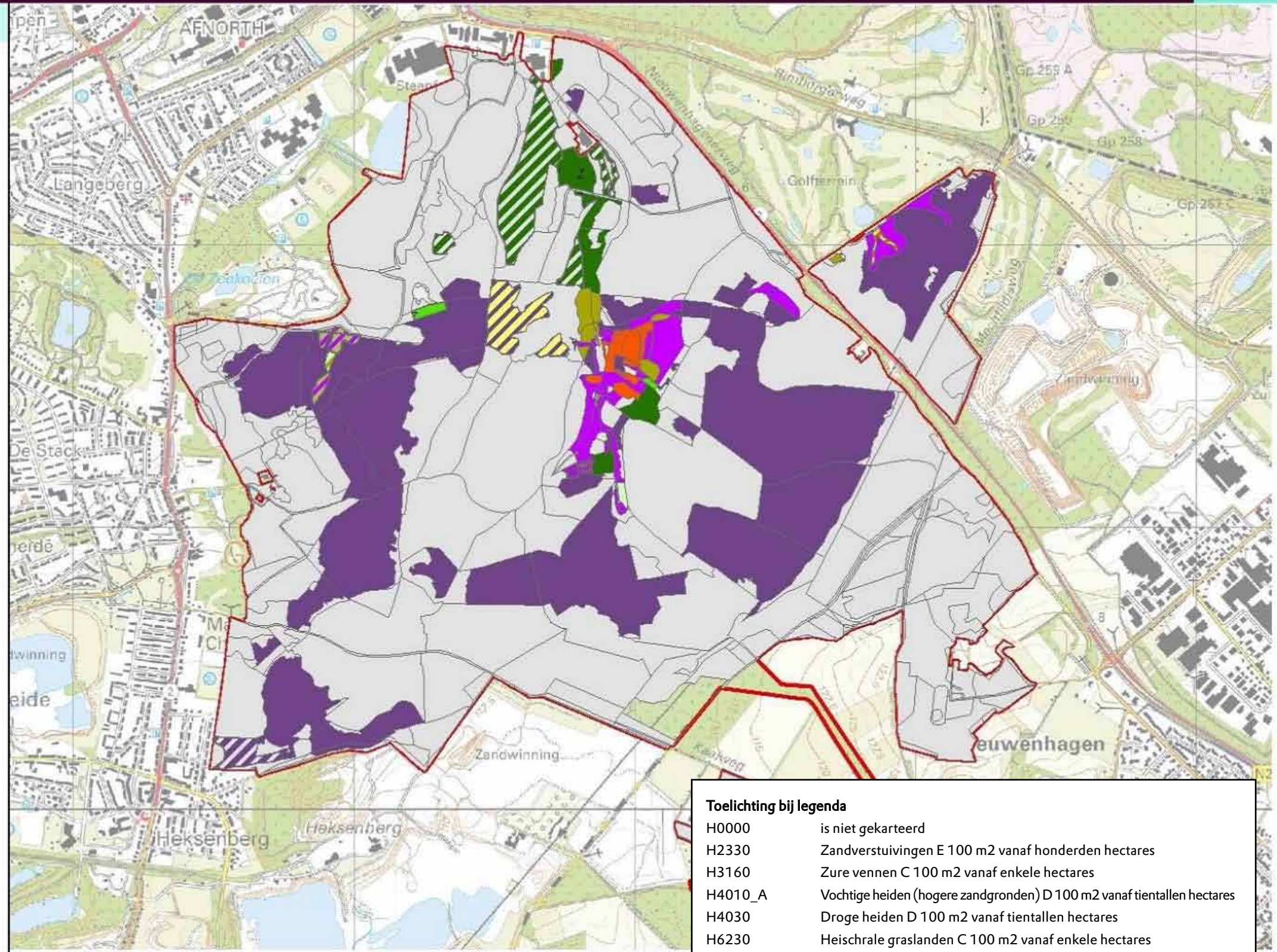
530

Meters

schaal: 1:20.000 10000\_0000 21-07-2014

bureau Geo en Administraties sector GIS

©Provincie Limburg  
©2012 dienst Kadaster Apeldoorn, ©Eurosense, ©Geodan, ©RWS



### Toelichting bij legenda

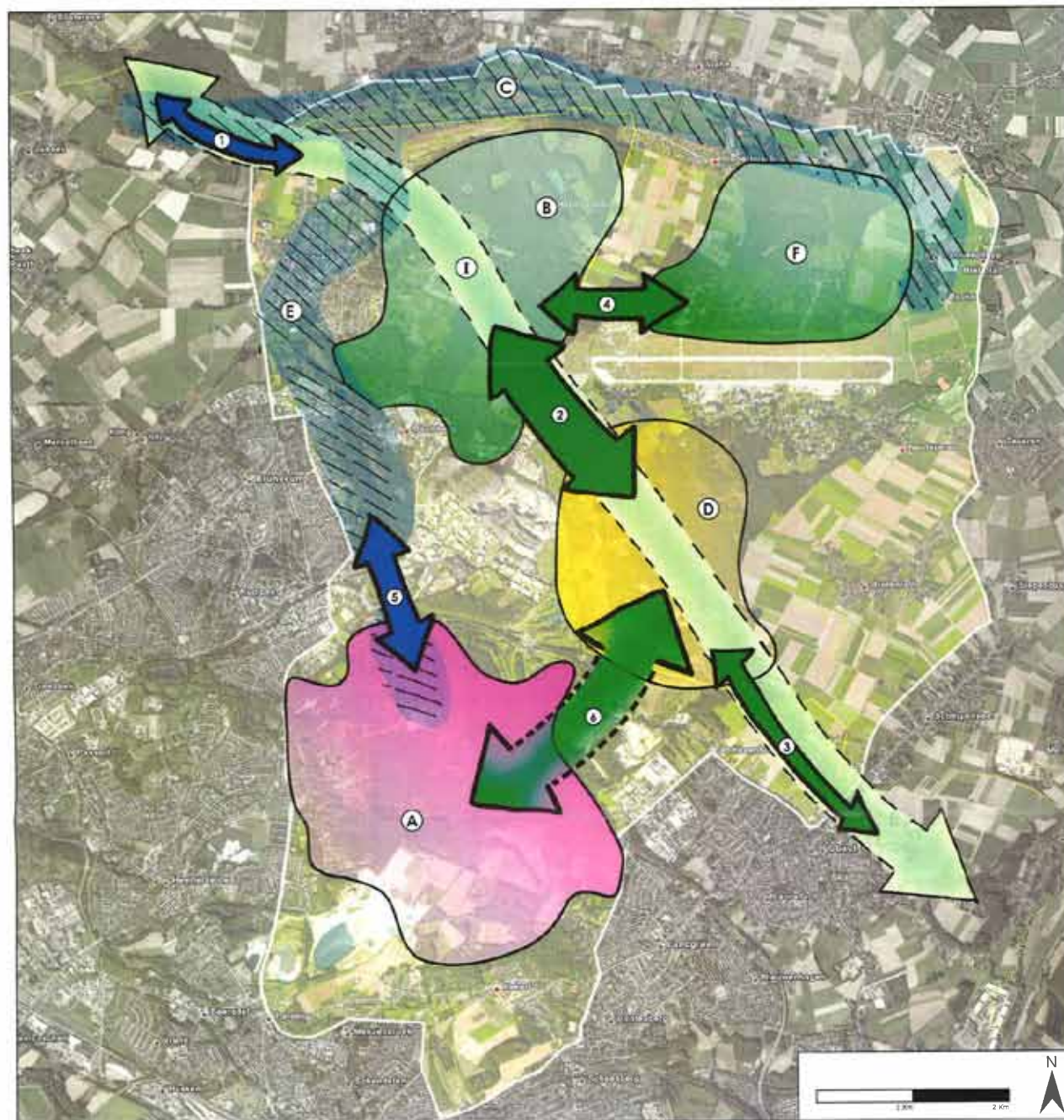
- H0000 is niet gekarteerd
- H2330 Zandverstuivingen E 100 m2 vanaf honderden hectares
- H3160 Zure vennen C 100 m2 vanaf enkele hectares
- H4010\_A Vochtige heiden (hogere zandgronden) D 100 m2 vanaf tientallen hectares
- H4030 Droge heiden D 100 m2 vanaf tientallen hectares
- H6230 Heischrale graslanden C 100 m2 vanaf enkele hectares
- H7110\_B Actieve hoogvenen (heideveentjes) C 100 m2 vanaf enkele hectares
- H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen B 100 m2 vanaf honderden m2
- H91D0 Hoogveenbossen D 1.000 m2 vanaf tientallen hectares



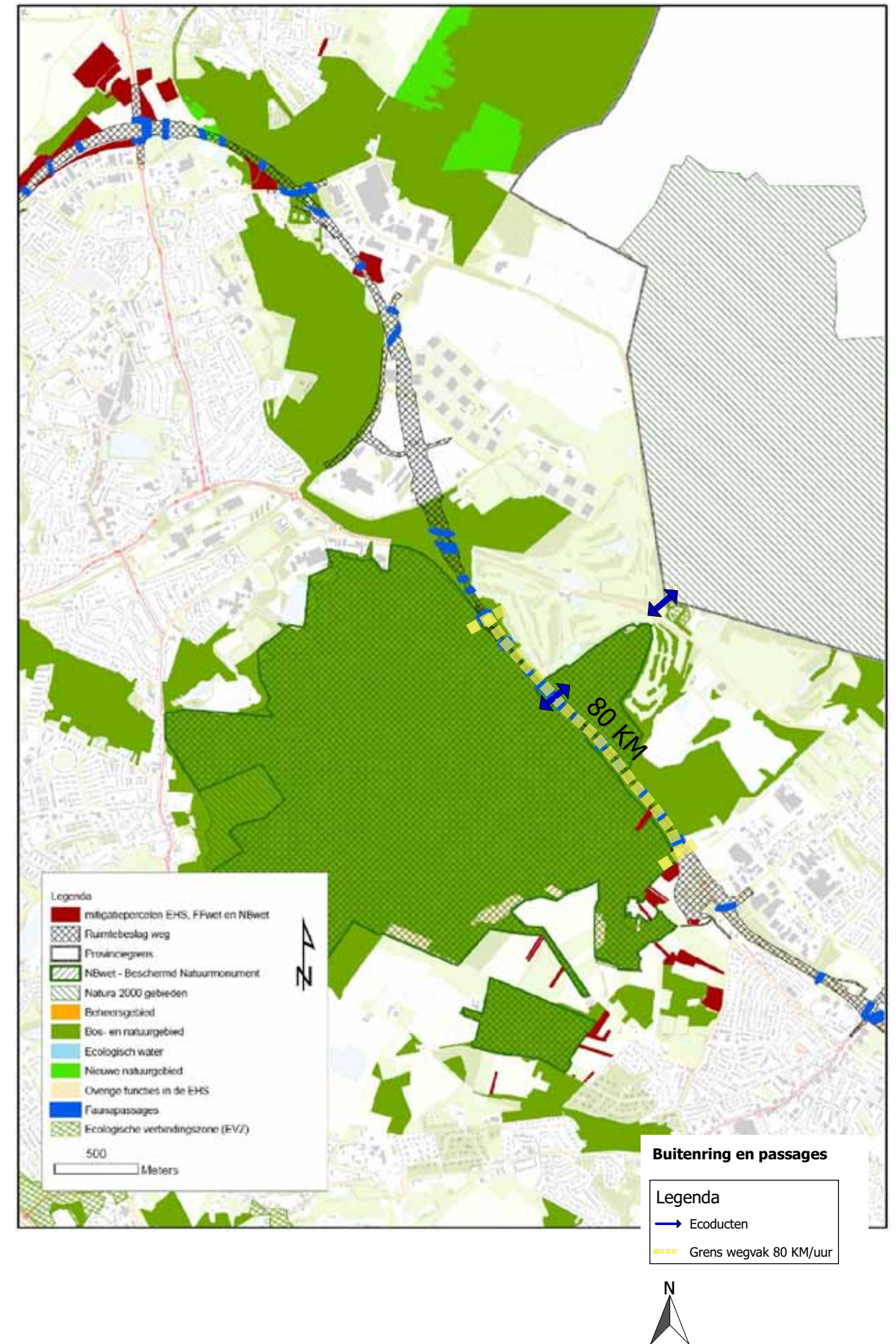
# Bijlage 7 Heidenatuurpark

Realisatiestrategie  
 Natuurmonumenten wil een robuuste internationale ecologische verbinding tot stand brengen. Hierbij gaat het om een noord-zuid verbinding tussen Eifel en Veluwe via de verbinding Wormdal - Schinveld - Mook. Het Heidenatuurpark is in deze verbinding een essentiële schakel. De vier nu separaat liggende natuurgebieden worden met elkaar verbonden, zodat planten en dieren zich weer kunnen verspreiden. Deze doelen kunnen we niet alleen bereiken. Hiervoor is een internationale samenwerking nodig tussen overheden, natuurbeheerders en bedrijven.

- Legenda**
- Gebieden Mogelijk tracé Buitenring
  - Dal van de Roode beek / Rode bach
  - Staatsforst Hambach
  - Teverenerheide
  - Brunsummerheide
  - Verbindingen Robuuste Ecologische verbinding
  - Droge verbinding
  - Natte verbinding
  - Dal van de Roode Beek

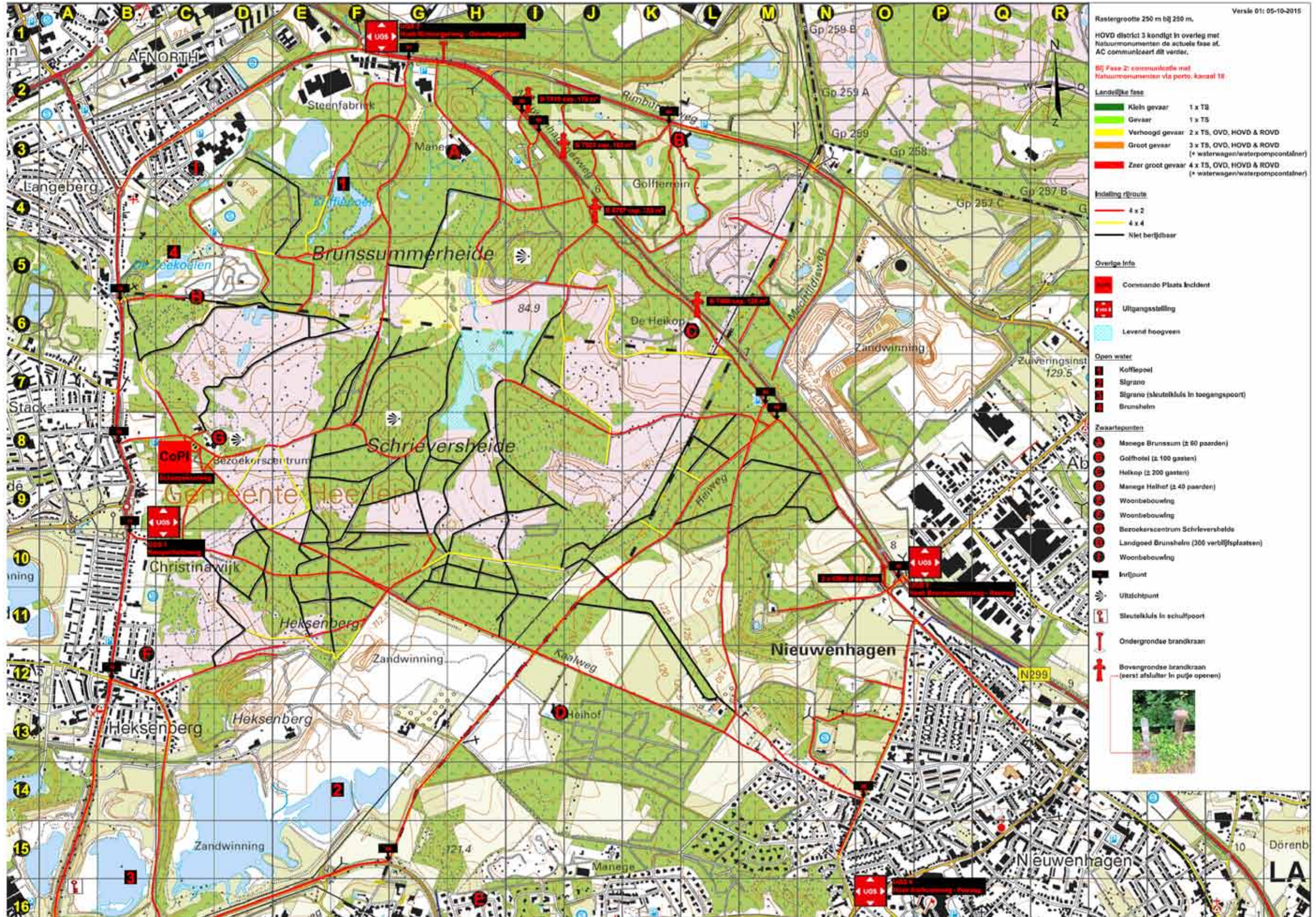


# Bijlage 8 Faunapassages





# Bijlage 9 Calamiteitenkaart





# Bijlage 10

## Doelstelling kwaliteit beheertypen

De Index Natuur en Landschap en het Subsiestelsel Natuur en Landschap beschrijven de verschillende beheertypen die in Nederland en in de Brunssummerheide voorkomen. Hieronder vallen ook de Habitattypen van Natura 2000 (zie paragraaf 1.10).

De huidige en gewenste kwaliteit van een beheertype kan vastgesteld worden met behulp van: 1) Flora en fauna 2) Structuur 3) Milieucondities (waterkwaliteit en stikstofdepositie) en 4) Ruimtelijke condities.

Op basis van deze gegevens kan een gewogen kwaliteitsbepaling van een beheertype gemaakt worden. Er zijn drie kwaliteitsklassen: goed, matig en slecht. Meer informatie over deze kwaliteitsbepaling is te vinden op [www.portaalna-tuurenlandschap.nl](http://www.portaalna-tuurenlandschap.nl).

Aan de hand van bovenstaande criteria, de Kwaliteitstoets Brunssummerheide 2015 en recente inventarisaties zijn de huidige en de gewenste kwaliteit van de beheertypen in de Brunssummerheide bepaald.

LANDSCHAP BRUNSSUMMERHEIDE (ca. 500 ha)

### Landschap gewenst (2033)

Stilte en rust; open heide vergroot en aan elkaar verbonden (voor o.a. herpetofauna, grondbroeders, insecten); verbinding Teverenerheide en nieuw agrarische gebied zuidoostkant, mozaïek heidelandschap, gradiënten; welkom op eigen kracht voor wild zwijn, gladde slang.

### Landschapselementen en gebouwen gewenst (2033)

Behoud diversiteit van structuur in de heide voor herpetofauna, grondbroeders en struweelvogels, N2000 kamsalamander (uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit, uitbreiding populatie).

Beheertypen	Huidig 2016 (ha)	Gewenst 2034 (ha)
N03.01 Beek en bron	0,21	0,21
N04.02 Zoete plas	1,72	1,72
N05.01 Moeras	0,91	0,91
N06.03 Hoogveen	3,83	5
N06.04 Vochtige heide	18,93	20
N06.05 Zwak gebufferd ven	0,58	1
N06.06 Zuur ven of hoogveenven	0,18	0,5
N07.01 Droge heide	120,07	140
N07.02 Zandverstuiving	7,16	7
N10.01 Nat schraalland	0,68	1
N12.02 Kruiden- en faunarijck grasland	11,66	11
N12.05 Kruiden- en faunarijck akker	0	Afhankelijk van uitbreidingskansen
N14.02 Hoog- en laagveenbos	11,21	20
N14.03 Haagbeukenessenbos	3,44	0 is eikenbos op zandgrond dus N15.02
N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos	312,62	180
L01.01 Poel en klein historisch water	0,17	0 is eikenbos op zandgrond dus valt onder N15.02
L01.02 Houtwal en houtsingel	0,91	0,91
L01.07 Laan	0,69	0,69
L03.01 Aardwerk en groeve	0,79	0,79
Totaal	495,76	?

Zie ook de ambitiekaart met beheertypen in bijlage 13.

### Doelen per beheertype

**N03.01 Bron en beek:** dit is een klein oppervlak, daarom niet uitgewerkt.

**N04.02 Zoete plas:** dit is een klein oppervlak, met een visfunctie erop, daarom niet uitgewerkt.

**N05.01 Moeras:** dit is een klein oppervlak waar weinig van bekend is

### N06.03 Hoogveen (H7110B Actieve hoogvenen)

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Matig	Goed
Structuur	Slecht tot matig	Matig tot goed
Milieucondities	Slecht (door stikstof)	Goed waarschijnlijk slecht door stikstof
Ruimtelijke kwaliteit	goed	goed
Totaal	matig	goed
Aanvullend gewenst:		
Toename hoogveenglanslibelpopulatie		

### N06.04 Vochtige heide (H4010A Vochtige heiden en H7150 Pioniersvegetatie met snavelbiezen)

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Matig	Goed
Structuur	Matig	Goed
Milieucondities	Slecht	Matig
Ruimtelijke kwaliteit	Goed	Goed
Totaal	matig	Matig-goed
Aanvullend gewenst:		
Toename klokjesgentiaan, beenbreek, heidekartelblad; behoud aanwezigheid hazelworm; toename kwalificerende insectensoorten; aardbok of heidebok.		

### N06.05 Zwakgebufferd ven

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	slecht	Matig
Structuur	Matig	Matig
Milieucondities	Slecht	Matig
Ruimtelijke kwaliteit	Matig	Matig
Totaal	Slecht tot matig	matig
Aanvullend gewenst:		
N2000 kamsalamander (uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit, uitbreiding populatie).		



#### N06.06 Zuur ven/hoogveenven (H3160 Zure vennen)

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Slecht	Matig
Milieucondities	Slecht	Matig
Ruimtelijke kwaliteit	Slecht	Slecht
<b>Totaal</b>	<b>Slecht</b>	<b>Matig</b>
Aanvullend gewenst: ?		

#### N07.01 Droge heide (H4030 Droge heiden)

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Matig	Goed
Structuur	Slecht	Goed
Milieucondities	slecht	matig
Ruimtelijke kwaliteit	Goed	Goed
<b>Totaal</b>	<b>Slecht</b>	<b>Goed</b>
Aanvullend gewenst: Toename levendbarende hagedis, zandhagedis, gladde slang, blauwvleugelsprinkhaan, veldkrekkel, heivlinder; behoud zand-bijen; toename kwalificerende insectensoorten. Zadelsprinkhaan? Toename gele bloemen		

#### N07.02 Zandverstuiving (H2330 Zandverstuivingen):

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Matig	Goed
Structuur	Matig	Goed
Milieucondities	slecht	Matig
Ruimtelijke kwaliteit	matig	Matig
<b>Totaal</b>	<b>matig</b>	<b>Matig-goed</b>
Aanvullend gewenst: Toename korstmosvegetaties		

#### N10.01 Nat schraalland (H6230 heischrale graslanden)

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Matig	Goed
Milieucondities	Slecht	Matig
Ruimtelijke kwaliteit	Slecht	Matig
<b>Totaal</b>	<b>Slecht</b>	<b>Matig</b>
Aanvullend gewenst: Uitbreiding van areaal en populatie van moeraswespenorchis en addertong		

#### N12.02 Kruiden- en faunarijck grasland

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Matig	Goed
Structuur	Matig tot goed	Goed
Ruimtelijke kwaliteit	Goed	Goed
<b>Totaal</b>	<b>Matig tot goed</b>	<b>Goed</b>
Aanvullend gewenst: oranjetipje en kleine vuurvlinder		

#### N12.05 Kruiden- en faunarijck akker nog niet aanwezig

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Afhankelijk uitbreidingskansen	matig
<b>Totaal</b>	<b>Afhankelijk uitbreidingskansen</b>	<b>matig</b>

#### N14.02 Hoog- en laagveenbos (H91D0 hoogveenbossen)

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Matig	Goed
Milieucondities	Matig	Matig
Ruimtelijke kwaliteit	Matig	Goed
<b>Totaal</b>	<b>Matig</b>	<b>Matig tot goed</b>

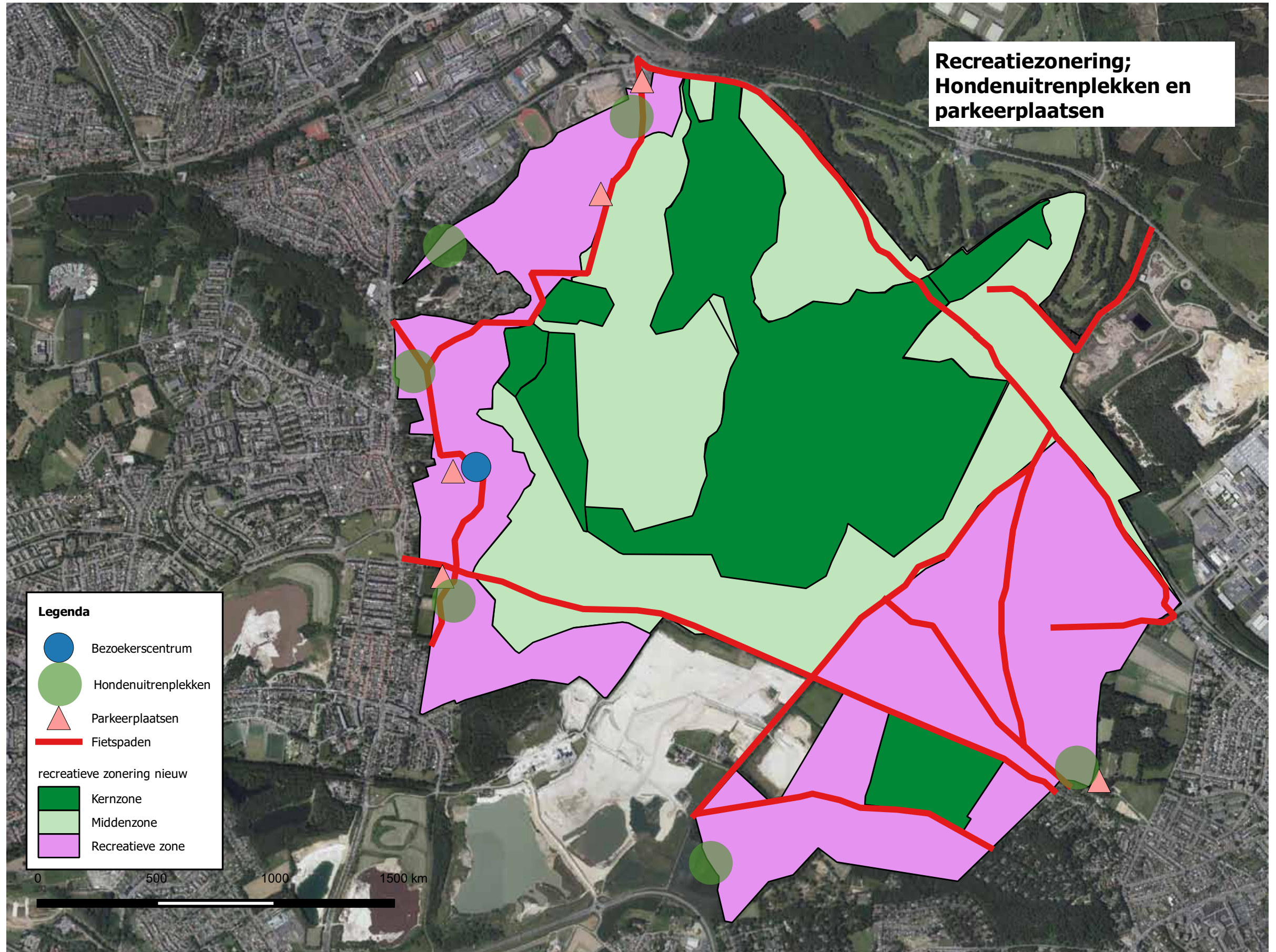
#### N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos

Onderdeel	Huidig	Gewenst (2033)
Flora en fauna	Matig	Goed
Structuur	Slecht tot matig	Matig tot goed
Milieucondities	Slecht	Matig
Ruimtelijke kwaliteit	Goed	Goed
<b>Totaal</b>	<b>matig</b>	<b>Matig tot goed</b>
Aanvullend gewenst: Toename eekhoorn, ree; behoud donkere naaldbosjes voor dennenorchis, sperwer en paddenstoelen		



# Bijlage 11

## Recreatiezonering





# Bijlage 12

## Communicatieprogramma

### Communicatieplan voor 2016 - 2022

#### Doel

De Brunssummerheide is een drukbezocht en veel gezien en besproken achtertuin en top-natuurgebied voor de Parkstad. Draagvlak voor beheer en inrichtingsmaatregelen en betrokkenheid bij uitvoering en sociale controle zijn gewenst. Het actief betrekken van de omgeving bij deze aspecten levert voor Natuurmonumenten meer draagvlak op en status als partner in het buitengebied.

#### Strategie

De huidige strategie van verbinden van nieuwe partners, ambassadeurs of gebruikersgroepen met Natuurmonumenten wordt doorgezet met nadruk op persoonlijke contacten tussen vertegenwoordigers van de partners en de coördinator beheer en deelname van de vertegenwoordigers aan de contactcommissie. De Contactcommissie is daarmee het centrale punt voor de afstemming, voor zover deze niet in samenwerkingsovereenkomsten zijn vastgelegd.

Met name de komende jaren ligt er meer nadruk op het formaliseren van de samenwerkingen in overeenkomsten, onder andere als gevolg van de inzet op veiligheid, zonering van gebruik en gebruikersgroepen en het betrekken van die groepen bij beheer en controle van het gebied.

#### Bestaande communicatiekanalen

Voor de Brunssummerheide zijn er verschillende bestaande communicatiekanalen. Daarnaast worden nieuwe gezocht (zie volgende paragraaf). De belangrijkste kanalen nu zijn :

- De coördinator beheer of boswachter voor de Brunssummerheide,
- De Contactcommissie voor de Brunssummerheide waarin alle gebruikersgroepen en gemeenten zitting hebben naast KNHV en VVV,
- De reguliere gesprekken van Natuurmonumenten met de gemeenten over grondzaken en projecten waarin met name de gezamenlijke uitvoering centraal staat,
- De facebookpagina voor de Brunssummerheide met mooie foto's, leuk en vervelend nieuws, actueel en ook soms confronterend,
- De lokale pers met in het netwerk directe contacten tussen journalisten en coördinator beheer,
- De website van Natuurmonumenten met basisinformatie over het gebied en nieuws rond grote activiteiten,
- Support for Nature als kader waarlangs activiteiten op de Brunssummerheide worden georganiseerd met een bijdrage aan natuur, belangrijk voor bewustwording,
- De beheerder en handhavers van Natuurmonumenten in het gebied die bij beheer in het veld uitleg geven en richting gebruikersgroepen conflicterende situaties proberen te voorkomen.
- Deze mix van kanalen dekt al communicatie of actuele zaken en 'gevoelige onderwerpen', afstemming en besluitvorming met bijna alle gebruikers en bevoegde instanties rond de hei. De samenhang van deze kanalen vergt nog aandacht en ook zijn er voor de komende jaren accenten te leggen.

#### Nieuw gewenste communicatiekanalen

Met name de thema's veiligheid en sportief gebruik en sociale controle zullen de komende jaren de agenda van de communicatie bepalen. Middels verschillende projecten wordt gezocht naar nieuwe kanalen. Achtereenvolgens:

- In het verlengde van het vaststellen van een Risico Inventarisatie Natuurbrandgevaar worden pragmatische afspraken gemaakt over de bereikbaarheid, verantwoordelijkheid bij calamiteiten en onderlinge samenwerking. In het verlengde daarvan zal een netwerk van contactpersonen bij de verschillende bevoegde gezagen en instanties worden aangewezen die eens in de zoveel tijd de risico's zullen evalueren en ad hoc samenwerking zoeken.

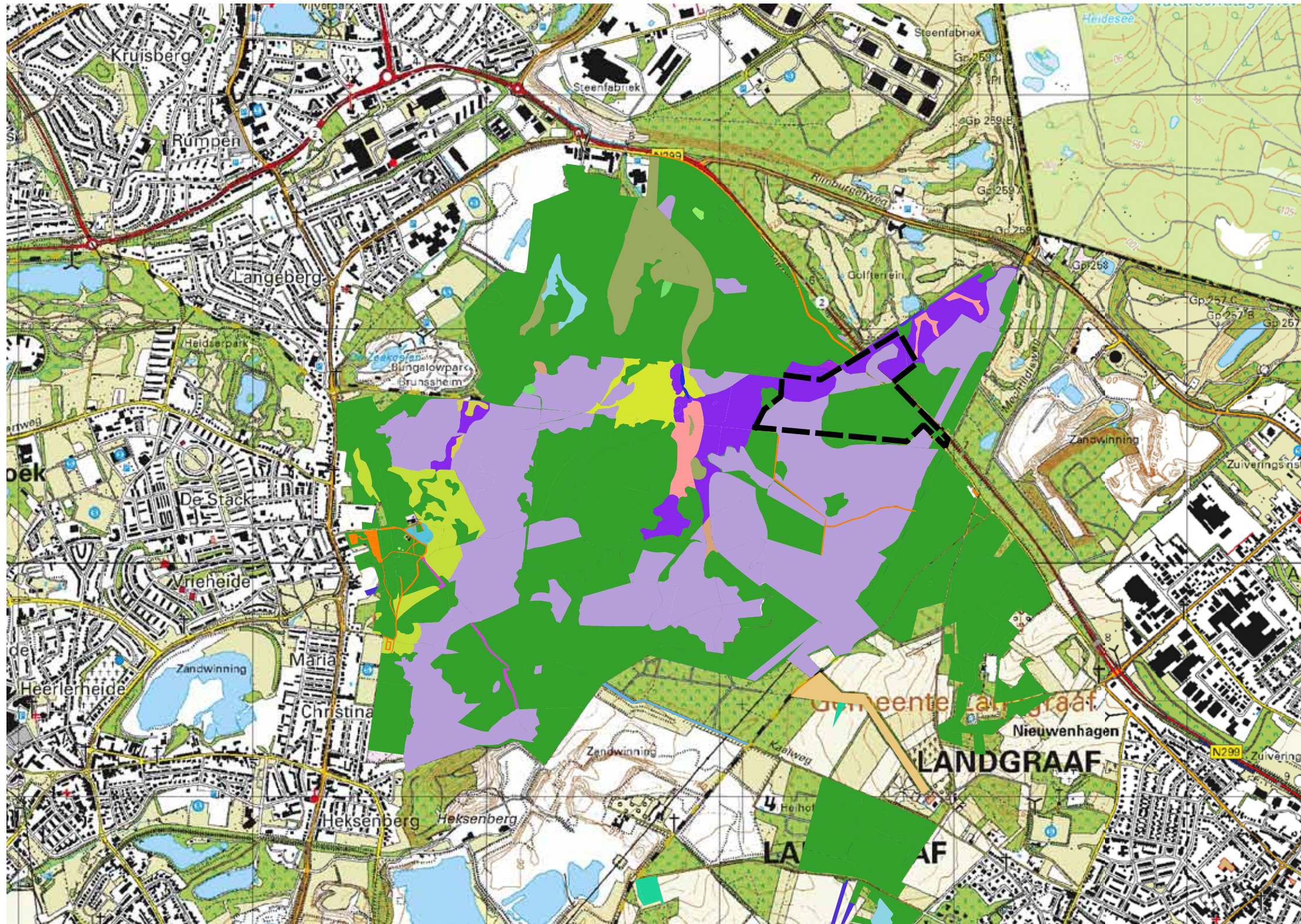
- Voor nieuw gebruik zoekt Natuurmonumenten naar ambassadeurs voor sport en de eigen organisatie en geoordeelde afnemers van de Brunssummerheide voor bijvoorbeeld bootcamps, hondenuitlaat-services, revalidatie etc. Door samenwerkingsovereenkomsten met deze ambassadeurs en opname in de Contactcommissie wordt wederzijdse communicatie geborgd en actief gemaakt voor andere gebruikersgroepen.
- Sociale controle wordt de komende jaren sterker bij de verschillende gebruikersgroepen ondergebracht langs twee wegen: enerzijds door betere afspraken over beheer en inrichting (bijvoorbeeld verkoop van vignettes voor mountainbikeroutes, gekoppeld aan bijdragen in geld aan beheer en zelf-werkzaamheid van de mountainbikeclub) en anderzijds door thematische acties gericht op bepaald gebruik in een bepaald gedeelte van het jaar (denk aan hondendagen op de hei of trailrunclinics die mensen zowel techniek als kennis over de natuur bijbrengen).

#### Evaluatie en herziening

We evalueren deze strategie eens in de 6 jaar op hoofdlijnen. Dit moment koppelen we aan de beheerevaluatie die we elke 6 jaar uitvoeren. Daarbij moet worden bedacht dat maatschappelijke ontwikkelingen of incidenten zich sneller kunnen aandienen dan van tevoren verwacht. In voorkomende gevallen passen we de strategie tussentijds aan. Vanzelfsprekend betrekken we de Contactcommissie hierbij.



# Bijlage 13 Ambitiekaart



## Ambitiekaart NM

Legenda	
Beheergebied NM	
	E01.01 Overig gebouw en erf
	E01.02 Recreatieterrein en -gebouw
	E01.03 Weg en parkeerterrein
	E01.06 Overige cultuurgrond
	L01.01 Poel en klein historisch water
	L01.02 Houtwal en houtsingel
	L01.07 Laan
	L03.01 Aardwerk en groeve
	N00.01 Nog om te vormen naar natuur
	N03.01 Beek en bron
	N04.02 Zoete plas
	N05.01 Moeras
	N06.03 Hoogveen
	N06.04 Vochtige heide
	N06.05 Zwakgebufferd ven
	N06.06 Zuur ven of hoogveenven
	N07.01 Droge heide
	N07.02 Zandverstuiving
	N10.01 Nat schraalland
	N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland
	N14.02 Hoog- en laagveenbos
	N14.03 Haagbeuken- en essenbos
	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos
	Toekomstig beheergebied NM

0 0.5 1 1.5 km



## Bijlage 14

### Kwetsbare periodes van de verschillende vochtminnende planten en dieren

Vegetatie	Soorten	1 maart tot 1 aug	1 aug tot 1 okt	1 okt tot 1 maart
Stuifzanden	Korstmossen			X
Droge heide	Bodembroedende vogels		X	X
	Bloemrijke delen (veldkruiden)	X	X	X
	Reptielen			X
	overig	X	X	X
Natte hei				X
Vennen				X
Hei schrale vegetaties				X
Bos	Excl. dennenorchtis	X	X	

#### Blijf op de hoogte

Aan de hand van de natuurvisie met actieplannen (ook beschikbaar als brochure met kaart) houd je zicht op de nieuwe ontwikkelingen in de Brunsummerheide. Natuurmonumenten zal de omgeving actief informeren over grote en kleine ontwikkelingen. Vragen, tips of opmerkingen zijn uiteraard van harte welkom. Voor het laatste nieuws kun je terecht op onze website: [www.natuurmonumenten.nl](http://www.natuurmonumenten.nl)

#### Doe mee

Wil je ons helpen door vrijwilliger te worden?  
Of heb je vragen?  
Ga dan naar [natuurmonumenten.nl/vrijwilligerswerk](http://natuurmonumenten.nl/vrijwilligerswerk) of bel (045) 521 25 22.

#### Steun de natuur

Dankzij jouw steun kan Natuurmonumenten goed voor de natuur en cultuurhistorie op de Brunsummerheide blijven zorgen. Kijk voor meer informatie op [natuurmonumenten.nl/lidworden](http://natuurmonumenten.nl/lidworden)



**Natuurbescherming. Sinds 1905.**

Natuurmonumenten beschermt 355 natuurgebieden en waardevolle landschappen. Overall in Nederland. Voor iedereen. Dat doen we sinds 1905 met steun van vrienden, vrijwilligers, leden en bedrijven. Kijk op de website wat jij voor de natuur kunt doen. [www.natuurmonumenten.nl](http://www.natuurmonumenten.nl)

Natuurmonumenten | Postbus 9955 | 1243 ZS 's-Graveland | T (035) 655 99 11